

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE’NİN KIBRIS POLİTİKASININ ENERJİ JEOPOLİTİĞİ
BAĞLAMINDA ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa YAKIŞKAN

Enstitü Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler

Tez Danışmanı: Doç.Dr.Murat YEŞİLTAS

TEMMUZ – 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

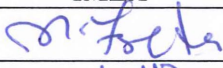

TÜRKİYE’NİN KIBRIS POLİTİKASININ ENERJİ JEOPOLİTİĞİ
BAĞLAMINDA ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa YAKIŞKAN

Enstitü Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler

“Bu tez 19/07/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doç.Dr.Murat YEŞİLTAŞ	Basarılı	
Prof.Dr. Ferhat PİRİNÇÇİ	Basarılı	
Dr.Öğr.Üyesi Filiz CİCİOĞLU	Basarılı	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	MUSTAFA YAKIŞKAN
Öğrenci Numarası	:	1360Y07018
Enstitü Anabilim Dalı	:	Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Enstitü Bilim Dalı	:	Uluslararası İlişkiler
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	Türkiye'nin Kıbrıs Politikasının Enerji Jeopolitiği Bağlamında Analizi
Benzerlik Oranı	:	%15

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

19/07/2019
Öğrenci İmza

Sakarya Üniversitesi ..... Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere .....@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

19/07/2019
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Doç.Dr. Murat YEŞİLTAS

Tarih: 19/07/2019

İmza:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

ÖNSÖZ

Tez çalışmama yoğun akademik çalışmaları arasında zaman ayırarak yardımcı olan tez danışmanım Doç. Dr. Murat YEŞİLTAŞ'a ilgi ve desteğinden ötürü teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tüm okul hayatım boyunca bana destek olan sevgili eşim Yulya NIKIFOROVA'ya, aileme ve özellikle sevgili babam Yalçın YAKIŞKAN'a desteklerinden ötürü sonsuz teşekkür ederim.

Mustafa YAKIŞKAN

19.07.2019

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR	iv
ŞEKİL LİSTESİ.....	v
ÖZET.....	vi
SUMMARY	vii
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM: TÜRKİYE’NİN KIBRIS POLİTİKASININ DÖNÜŞÜMÜ	4
1.1. Tarihsel Arka Plan.....	4
1.2. 1983-1991: Güvenlik Ekseninde Ulusal Güvenlik Meselesi olarak Kıbrıs	7
1.3. 1991-2002: Yeni Bölgesel Jeopolitik Ekseninde Kıbrıs Politikası.....	10
1.4. 2002-2011: AB Ekseninde Kıbrıs	12
1.4.1. AB’nin Kıbrıs Politikası ve GKRY’nin AB üyelik Süreci	12
1.4.2. Türkiye’nin AB üyelik Sürecinde Kıbrıs Meselesi.....	16
1.5. 2011-2019: Yeni Jeopolitik: Jeopolitik ve Güvenliğe Yeniden Dönüş	19
2. BÖLÜM: KIBRIS VE DEĞİŞEN ENERJİ JEOPOLİTİĞİ.....	23
2.1. Enerji Jeopolitiği	23
2.2. GKRY’nin Enerji Kaynakları İle İlgili Faaliyetleri	28
2.3. Uluslararası Aktörlerin Doğu Akdeniz’deki Gelişmelere Yönelik Politikaları	33
2.3.1. Doğu Akdeniz’deki Gelişmelere Yönelik AB’nin Yaklaşımı	34
2.3.2. Doğu Akdeniz’deki Gelişmelere Yönelik ABD’nin Yaklaşımı.....	38
2.3.3. Doğu Akdeniz’deki Gelişmelere Yönelik Rusya’nın Yaklaşımı	39
2.3.4. Doğu Akdeniz’e Kıyıdaş Ülkelerin Yaklaşımları	41
2.3.4.1. İsrail’in Yaklaşımı.....	41
2.3.4.2. Mısır’ın Yaklaşımı	42
2.3.4.3. Lübnan’ın Yaklaşımı.....	43
2.3.4.4. Suriye’nin Yaklaşımı	44
2.4. Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarının Kıbrıs Sorununa Etkileri	45

3. BÖLÜM: DEĞİŞEN ENERJİ JEOPOLİTİĞİNDE TÜRKİYE’NİN STRATEJİSİ	47
3.1. Kıbrıs Sorunu ve Doğu Akdeniz’de Hidrokarbon Mücadelesi	47
3.2. Doğu Akdeniz’de Yetki Alanı Sorunu ve Yaşanılan Uluslararası Gerginlikler	51
3.2.1. Türkiye’nin Doğalgaz ve Petrol Arama Faaliyetleri Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan ile yaşadığı Gerginlikler	51
3.2.2. Türkiye ile Mısır Arasındaki Deniz Alanı Sınırlandırılması Meselesi	59
3.3. Türkiye’nin Akdeniz’de Askeri Gücü ve Varlık Gösterme Faaliyetleri	61
SONUÇ.....	68
KAYNAKÇA	72
ÖZGEÇMİŞ.....	79

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MEB	: Münhasır Ekonomik Bölge
TPAO	: Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Doğu Akdeniz Doğal Kaynak Rezerv Sahaları.....	29
Şekil 2: Rum Yönetiminin Adanın Güneyinde Oluşturduğu 13 Parsel.....	32
Şekil 3: Rumların ve Türklerin Gözüyle MEB Alanları.....	55

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☒	Doktora	☐
Tezin Başlığı: Türkiye'nin Kıbrıs Politikasının Enerji Jeopolitiği Bağlamında Analizi			
Tezin Yazarı: Mustafa YAKIŞKAN		Danışman: Doç.Dr.Murat YEŞİLTAŞ	
Kabul Tarihi: 19.07.2019		Sayfa Sayısı: vii (ön kısım) + 79 (tez)	
Anabilim Dalı: Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler			
<p>1950'lerde uluslararası gündeme gelen Kıbrıs sorunu, bu dönemden itibaren yaşanan birçok tarihsel gelişmeyle şekillenmiş, çözümsüzlüğünü günümüze kadar devam ettirmiştir. 1983'te KKTC'nin kurulmasından sonra adada iki yönetim ortaya çıkmış, bu gelişmeden sonra da iki farklı yönetimin tek bir çatı altında birleştirilmesi için görüşmeler günümüze kadar sürmüştür. Kıbrıs sorunu, açık denizlerde doğalgazın keşfiyle farklı boyutlara ulaşmıştır. Bölgede çok sayıda paydaşı ilgilendiren Hidrokarbon rezervlerinin keşfi, sorunu daha da karmaşık hale dönüştürmektedir. Yaşanan gelişmeler bölge siyaseti, ekonomisi ve jeopolitiği üzerinde etkili olmaktadır. Kıbrıs sorunu üzerine eklenen Hidrokarbon keşfi, Rum Yönetiminin, Mısır ve İsrail ile birlikte adadaki Türklerin ve Türkiye'nin haklarını hiçe sayarak yapmış olduğu antlaşmalar bölgedeki siyasi sorunları daha da artırmakta, potansiyel olarak istikrarsız bir deniz güvenliği yaratmaktadır. Bu çerçevede Türkiye Kıbrıs Politikası üzerinde Enerji Jeopolitiği rekabetine nasıl bakıyor? Türkiye bu rekabete nasıl yaklaşıyor? gibi soruların cevaplanması önem taşımaktadır. Yapmış olduğumuz bu çalışma ile Doğu Akdeniz'de Enerji Jeopolitiği kapsamında Bölgesel Aktörlerin arasındaki rekabet ortaya konularak, Uluslararası aktörlerin Doğu Akdeniz'deki varlığına karşın Türkiye'nin haklarını savunmasına yönelik siyasi ve askeri etkinliği irdelenmeye çalışılacaktır.</p>			
Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Türkiye, Hidrokarbon, Doğu Akdeniz, Enerji Jeopolitiği			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	☒	Ph.D.	☐
Title of Thesis: Analysis Context Of Energy Geopolitical Of Turkey's Cyprus Policy			
Author of Thesis: Mustafa YAKIŞKAN		Supervisor: Assoc.Prof.Murat YEŞİLTAŞ	
Accepted Date: 19.07.2019		Number of Pages: vii (pre text)+79 (main body)	
Department: International Relations		Subfield: International Relations	
<p>The Cyprus problem, which came to the international agenda in the 1950s, has been shaped by many historical developments that have been experienced since this period and has continued its unsolvability until today. After the establishment of the TRNC in 1983, two administrations emerged on the island, and after this development, the negotiations for the unification of two different administrations under a single roof have continued until today. The Cyprus problem has reached different dimensions with the discovery of natural gas in the high seas. The discovery of hydrocarbon reserves, which concerns many stakeholders in the region, makes the problem even more complex. These developments have an impact on regional politics, economy and geopolitics. The discovery of hydrocarbons, which articulated on the Cyprus problem, has escalated the problems in the region and creates an unstable maritime security because of the treaties, which ignore Turkey, carried out by the Greek Cypriot Administration with Egypt and Israel.</p> <p>In this context, “How Turkey is looking at to Energy Geopolitics competition on its Cyprus policy?” and “How Turkey is approaching this competition?” questions have become important to answer. In this study that we carry out, it will be tried to investigate political and military effectiveness of Turkey for the defense of its rights, by putting forth the scope of competition between the actors in the Eastern Mediterranean Regional Energy Geopolitics,</p>			
Keywords: Cyprus, Turkey, Hydrocarbons, Eastern Mediterranean, Energy Geopolitics			

GİRİŞ

Antik dönemlerden bu yana birden fazla ticaret yolunun buluştuğu ve kesiştiği yer olması hasebiyle Doğu Akdeniz her zaman önemli olmuştur. Modern zamanlarda ise, Ortadoğu'daki zengin petrol kaynakları ile sanayileşmiş Avrupa devletleri arasında enerji koridorunda yer alan bölge stratejik öneminden dolayı egemen güçlerin odak noktasında yer almıştır. Günümüzde Doğu Akdeniz Hidrokarbon kaynaklarıyla dünya gündemindeki sıcaklığını korumaktadır.

Bölgede yaklaşık olarak elli yıldır petrol ve doğal gaz araştırmaları yapılmaktadır. Rusya, 1960'dan itibaren Kıbrıs kıyı kesiminde petrol tetkiklerinde bulunmaktadır. Bunun yanı sıra ABD, İngiltere ve İtalya gibi devletler de hidrokarbon incelemeleri yapmıştır. İlk açık deniz keşfi 1969'da Mısır'da (İskenderiye'nin 34 km kuzeydoğusunda) yapıldı. 1999 ve 2000 yıllarında İsrail ve Gazze Şeridi'ndeki sahil kenti Aşkelon'un batısındaki sığ derinliklerde az miktarda mütevazı gaz keşifleri sonucunda yeni bir ilgi dalgası oluşmuştur

Doğu Akdeniz'de Levant havzasının keşfi, bölgedeki geleneksel politik yapıları modifiye etme fırsatı sağlamıştır. Geri kazanılabilir kaynaklara olan ilginin artması, var olan ittifakları güçlendirdiği gibi, politik muhalifler arasında işbirliği için imkan oluşturmuş ve yeni çatışma alanlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Son yıllarda yapılan bir dizi büyük doğal gaz keşifleri ve Doğu Akdeniz sularının altında önemli hidrokarbon kaynakları beklentisi büyük uluslararası ilgiyi tetiklemiştir.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Doğu Akdeniz'i kendince parsellere ayırarak, uluslararası ihaleye çıkmıştır. Bugüne kadar üç offshore ihale turu düzenlenmiştir. Son teklif verme turunda 2016 yılında teklif edilen üç blok için açık deniz hidrokarbon arama ruhsatları için seçilen teklif sahipleriyle yapılan müzakereler Mart 2017'de tamamlanmıştır. Rum Yönetiminin uluslararası politikada Doğu Akdeniz Hidrokarbon alanlarını kendi inhisarında göstermeye çalışmakta ve buna yönelik olarak ikili antlaşmalarla Münhasır Ekonomik Bölgeler (MEB) oluşturma gayretleri içine girmiş bulunmaktadır. Lefkoşa'nın atmış olduğu bu adımlar Avrupa Birliği ülkeleri ve ABD tarafından da desteklenmektedir. Yaşanılan bu gelişmeler ise, KKTC ve Türkiye'yi olumsuz etkilemektedir.

Bölgede zengin hidrokarbon rezervlerinin keşfi 1950'li yıllardan itibaren uluslararası gündemde olan Kıbrıs sorununu ön plana çıkarmıştır. Coğrafik konumu sebebiyle Kıbrıs Adası tüm bu enerji bazlı jeopolitik stratejinin yeniden yapılanmanın odağında yer

almaktadır. Uzun yıllardır devam eden Kıbrıs Sorununun neticelendirilmesi açısından bölgedeki hidrokarbon keşifleri tek başına yeterli bir etken olmamakla birlikte gerek müzakere sürecinin yeniden başlamasında gerekse uzun süredir etkisini yitiren uluslararası ilginin adaya tekrar yönelmesinde önemli bir rol oynamıştır. Doğu Akdeniz Hidrokarbon rezervlerinin somut bir şekilde enerji piyasalarında yer etmesiyle birlikte, Kıbrıs sorunun ortaya çıkmasından itibaren ada üzerinde hakimiyetin paylaşımı üzerinden yürütülen tartışmalar, adanın karasal sınırlarının dışına taşarak deniz yetki alanlarının paylaşımına dönüştü.

Yakın geçmişten bu yana Türkiye açısından Kıbrıs'taki Türk varlığının siyasi olarak garantörlüğünü üstlenmiş bir bölge olması nedeniyle Türk kamuoyunun bölgedeki keşfedilecek rezervlerin geleceğini güvenlik meselesi olarak kabul etmesi doğal bir gelişmeydi. Çünkü askeri, siyasi ve toplumsal açıdan ada üzerindeki iki taraf arasındaki ilişkiler uzunca bir süredir güvenlik koşullarını gerektiriyordu.

Bu çerçevede Türkiye, Doğu Akdeniz'de ortaya çıkan enerji rezervlerine yönelik tutumunu Kıbrıs Türk toplumunun bu kaynaklar üzerindeki haklarını merkeze alarak belirlemektedir. 19 Eylül 2011 tarihinde Doğu Akdeniz'de Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin petrol ve doğalgaz arama çalışmalarını başlatması üzerine, Türkiye bu gelişmeye tepki olarak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile "Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Anlaşması" imzalamıştır. Anlaşma, aynen Kıbrıslı Rumlar gibi Kıbrıs Türklerinin, adanın kıta sahanlığının tümü üzerindeki eşit, meşru ve ayrılmaz haklarını da dikkate almaktadır. Kıbrıs'ta BM arabuluculuğunda Mayıs 2015'te başlayan müzakere süreci çözüm yanlısı olarak ifade edilen Akıncı ve Anastasiadis arasında başlayan müzakere sürecinde Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon kaynakları konusu tarafların karşılıklı hukuksal mücadelesine dönüşmektedir. Bununla birlikte Kıbrıs müzakerelerinin Temmuz 2017'de başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından GKRY'nin doğal gaz arama faaliyetlerine hız vermesine karşılık Türkiye de bölgede daha fazla arama faaliyeti yürüteceğini belirtmiştir.

Doğu Akdeniz'de dengelerin sürekli değişmekte ve yaşanan güç mücadelesine her an yeni legal ve illegal oyuncuların iştirak ettiği ve mevcut politik düzenin sürekli bozulma eğilimi taşımaktadır. Doğu Akdeniz'in merkezinde yer alan ve stratejik olarak oldukça önemli bir noktada bulunan Kıbrıs Adası'nın hızla karmaşıklaşan Doğu Akdeniz jeopolitiği içinde önemi daha da artmaktadır. Açık denizdeki Kıbrıs doğal gazının keşfi, birçoğunun bunun Kıbrıs sorununu çözmek için bir katalizör işlevi görüp görmeyeceğini

sormasına yol açtı. 1950’lerde başlayan Kıbrıs sorununa eklenen Doğu Akdeniz’de hidrokarbon rezervlerinin keşfedilmesi sonucu, uluslararası hukuka aykırı bir şekilde başta GKRY olmak üzere bazı bölge ülkelerinin Münhasır Ekonomik Bölge ilan etmesiyle ortaya çıkan yetki alanları sorunu karşısında Türkiye’nin attığı adımlarda önem kazanmıştır. Bu çerçevede Türkiye Kıbrıs Politikası üzerinde Enerji Jeopolitiği rekabetine nasıl bakıyor? Türkiye bu rekabete nasıl yaklaşıyor? gibi soruların cevaplanması önem taşımaktadır.

Çalışmanın Konusu:

Yapmış olduğumuz çalışmanın konusu; Türkiye’nin Kıbrıs Politikasının Enerji Jeopolitiği Bağlamında Analizi işlenecektir.

Çalışmanın Amacı:

Yapmış olduğumuz çalışmanın amacı; 1-) Enerji Jeopolitiği kapsamında Bölgesel aktörlerin arasındaki rekabetin ortaya konulması, 2-) Doğu Akdeniz’deki Uluslararası aktörlerin varlığına karşın Türkiye’nin, yapmış olduğu askeri faaliyetler, siyasi olarak varlık gösterme çabalarının değerlendirilmesi, 3-) Bu çerçevede tarihi süreç içerisinde Türkiye’nin Kıbrıs konusuna perspektifinin dönüşümünün tespit edilmesidir.

Çalışmanın Önemi:

Yeni jeopolitikte oluşan çerçevede Türkiye’nin uluslararası hukuktan doğan haklarını savunması, askeri güç kullanma seçeneğini de kullanabilecek şekilde Kıbrıs sorununa yaklaşımındaki dönüşüm irdelenerek literatüre katkı sağlanması düşünülmektedir.

Çalışmanın Yöntemi:

Bu çalışmamızda öncelikle yerli ve yabancı literatürün kapsamlı bir araştırması yapıp; kitap, rapor, makale, vd., kaynaklara ulaşılarak faydalanıldı. Araştırma kapsamında Doğu Akdeniz’e kıyıdaş ülkelerin ve Uluslararası aktörlerin enerji politikaları çerçevesinde ve enerji görünümleri üzerinde durulurken örnek olay araştırmalarından istifade edildi. Nitel araştırma yöntemi kullanılarak Enerji Güvenliği ve Enerji jeopolitiği gibi kavramlar üzerinden Kıbrıs sorununun dönüşümü incelendi.

1.BÖLÜM: TÜRKİYE’NİN KIBRIS POLİTİKASININ DÖNÜŞÜMÜ

1.1.Tarihsel Arka Plan

Stratejik önemi tarihsel süreçte artarak devam eden Kıbrıs’ın modern dönemlerde özellikle Soğuk Savaş Dönemi’nde konumu itibariyle önemi bir kez daha ön plana çıkmıştır. Avrupa, Asya ve Afrika’ya eşit uzaklıkta olmasından dolayı, geçmişte Kıbrıs, Ortadoğu bölgesine atlamak isteyen devletlerin hayati stratejik ve ticaret merkezi olarak görülüyordu. 20. Yüzyıl’da su yolu güzergahlarının önemli bir noktasında yer alması, bir yandan adanın doğu kısmının Ortadoğu ile yakından ilişkili olmasından, batı kısmının Doğu Akdeniz, Balkanlar ve Kuzey Afrika’daki stratejik parametreler için kritik bir konuma sahip olmasından dolayı Ortadoğu, Ege, Süveyş, Kızıldeniz ve Basra Körfezi’nde rol oynamaya çalışan bölgesel ve küresel bir güçlerin ilgi odağına dönüşür. Bölgedeki doğal kaynak zenginliğinin anlaşılması ile birlikte bu ilgi daha da artar (Güler, 2004: 102-104).

II. Dünya Savaşı’ndan sonra oluşan yeni dünya düzeninde konumu itibariyle önemi bir kat daha artan Kıbrıs üzerinde Yunanistan’ın hak iddia etmesiyle Kıbrıs sorunu olarak nitelendirilen ve uluslararası bir soruna dönüşecek olan olaylar silsilesi başladı. Savaş sonunda İngiltere’nin eski gücünü kaybetmesi ve uluslararası alanda rolünün zayıflaması ile bu devletin Kıbrıs’tan çekilebilmesi ihtimali üzerine, Kıbrıslı Rumlar Yunanistan ile birlikte uzun süredir peşinde koştuıkları Enosis hayalini gerçekleştirebilmek için faaliyetlerini hızlandırdı. Bu bağlamda Yunan Parlamentosu, 28 Şubat 1947’de Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakına yönelik bir karar aldı. Yunan Hükümeti, adanın kendilerine ilhaki karşısında İngiltere ve ABD’ye Kıbrıs’ta askeri üs verebileceğini açıkladı. Bununla birlikte Yunanistan’ın Birleşmiş Milletlere yapmış olduğu, “*self-determinasyon*” teklifi genel kurulca reddetmiştir (Bekarlar, 2007: 62).

Bu süreçte Yunanistan’ın da desteğini alan Kıbrıslı Rumlar, adada İngiliz Yönetimi ve Kıbrıslı Türkler üzerinde baskı uygulamaya başladı. Yunanistan’ın self determinasyon yoluyla adayı Yunanistan’a bağlama girişimleri, Kıbrıslı Türkler kadar Türk kamuoyunun da tepkisini çekti. 1950’lerden sonra artık Kıbrıs meselesi Türk kamuoyunda en çok konuşulan meselelerin başında yer almaya başladı. Bu gelişmeler karşısında Kıbrıs Türkleri, Yunanistan’ın girişimlerini protesto etmek ve adanın Türkiye’ye iadesini sağlamak amacıyla Kıbrıs’ta iki büyük miting düzenlemişlerdir. Bu mitingleri Anadolu’daki, “*Kıbrıs mitingleri*” takip etmiştir. Yükselen milliyetçilik ile birlikte

kamuoyunun bu kadar hassas olduğu bu konuda Türk hükümetlerinin resmi tutumu ise, Yunanistan ve Batılı devletlerle olan ikili ilişkilerin bozulmaması için bu meseleyi yok sayma ya da görmezden gelme üzerine inşa edilmiştir. Yunanistan'ın Kıbrıs'ı ilhak etmek için Makarios'un ve Yunan hükümetinin girişimlerini artırdığı bir dönemde İngiltere'nin, Kıbrıs'a muhtariyet verilmesi çözümünü ileri sürmesi üzerine, bölgeden İngiltere'nin çekileceğini anlayan Yunanistan, Mart 1954'ten itibaren bu problemi uluslararası alana çekmenin gayreti içine girdi(Özdemir, 2014: 56-57).

Bu arada Kıbrıs'ta artan Rum tedhiş eylemleri karşısında İngiltere, Türkiye'nin de katılacağı bir konferansta Yunanistan'la birlikte sorunu diplomatik yollarla çözmek için harekete geçti. İngiltere, sorununun Rumlar ile İngiltere arasında bir sorun olmaktan öteye Türkiye'nin de devreye girmesiyle, Türkiye ile Yunanistan arasında sıcak savaşa dönüşebilecek bir problem olduğunu ortaya koymak için Türkiye'yi sorunun direkt tarafı haline getirecek girişimlerde bulundu. Böylelikle İngiltere, iki devleti karşı karşıya getirerek zaman kazanmaya ve adadan çekilme sürecini geciktirmeye çalıştı (Demir, 2010:40). Türkiye'nin Kıbrıs konusunda taraf olarak katılacağı ilk uluslararası toplantı öncesi, Türk hükümeti yaptığı açıklamalarla bu konuda artık daha hassas davranacağını işaretlerini verdi. Başbakan Menderes 24 Ağustos 1955'te yaptığı konuşmasında, Kıbrıs konusunda Türk-Yunan dostluğunu zedelememek için hassas davrandıklarını, Yunanistan'ın ise bu konuda daima tehditkâr davrandığını belirterek Yunan tarafını mantıklı davranmaya davet etti. Menderes, Kıbrıs'ın, Anadolu'nun doğal bir uzantısı olduğuna dikkat çeken konuşmasında, Türkiye güvenliği açısından önemli bir konumda bulunan Kıbrıs'ın geleceğinin plebisit ile belirlenemeyeceğini belirtti (Sakin ve Dokuyan, 2010: 42-43).

11 Şubat 1959'da Zürih'te düzenlenen bir konferansın sonunda, Yunanistan ile Türkiye arasında bir anlaşma planı üzerinde anlaşma sağlandı. 19 Şubat'ta Londra, Yunanistan, Türkiye, İngiltere ve Kıbrıs'ın iki toplum temsilcilerinden oluşan bir konferansın ardından Kıbrıs sorununun çözümü için bir anlaşma imzalandı. Zürih ve Londra' oluşan anlaşma zemininde imzalanan anlaşmalardan en önemlisi Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşuna ilişkin "*Temel Antlaşmadır*". Bu antlaşma ile Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası da oluşturuldu. Garanti ve İttifak Antlaşmalarının da yer aldığı Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasında yeni kurulan devletin yapısal olarak en ince ayrıntılarına kadar hususlar tespit edildi. Antlaşma ile her iki tarafta taksim fikrinden vazgeçmiş; İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'ye konusu ne olursa olsun yapılacak her antlaşmada "*en gözetilen*

ulus” hakkı tanımıştır. Bunun yanında Türkiye ve Yunanistan’a kendi soydaşlarına kültür ve eğitim konularında eğitim yardımı verme hakkı tanınmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti, Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlar arasındaki ortaklığa dayanan iki toplumlu bir devlet olarak 1960 yılında kuruldu. Bu uzlaşma yoluyla Kıbrıs bağımsızlığını kazanırken, İngiltere adada iki askeri üssü elinde tuttu. Kıbrıs Cumhuriyeti, Kıbrıslı Türklerin ve Kıbrıslı Rumların siyasi eşitliğini kabul etti. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, aslında, işlevsel bir federasyon olarak tasarlandı. Uluslararası düzeyde, Kıbrıs Cumhuriyeti, Birleşmiş Milletler üyesi oldu ve tüzel kişiliği korundu (Hasgüler, 2007: 13-17).

Ancak 1960 ortaklığı sadece üç yıl sürdü. Anayasa’nın yarattığı durumun değişmesi için kasıtlı bir kampanya yürüten Rum tarafı, en sonunda da Enosis idealini hayata geçirecek olan Akritas Planı’nı devreye soktu. Bu plana göre, Rumlar, Kıbrıslı Türklerin adadaki haklarını ve eşit ortak kurucu statülerini yok sayan ve onları azınlık durumuna indirgemeyi amaçlayan on üç nokta olarak bilinen Anayasa’da değişiklik önerisinde bulundu. Rumlar tarafından Anayasanın 13 maddesi, Kıbrıs Türk toplumunun aleyhine değiştirilmeye çalışılmış, ayrıca Kıbrıs Türk Polisi’nin silahsızlandırılması ve Ulusal Kıbrıs Rum Muhafızları’nın kurulması yönünde girişimde bulunuldu. Bu girişimler, Zürih Anlaşması’nın açık bir şekilde ihlali anlamına gelmekteydi. Anayasa konusunda baş gösteren anlaşmazlıklar ve diğer toplumlar arası meselelerle ilgili iki toplum arasındaki huzursuzluklar çıkmasına neden oldu (Uzer ve Cengiz, 2002: 67).

1965’lerden itibaren Yunanistan’da yaşanan hükümet krizi, 21 Nisan 1967 tarihinde askerler cuntası ile sonuçlandı. Kıbrıs Rumlarının temsilcisi Makarios ile Yunan hükümetleri arasında zaten var olan sürtüşmeler, askeri cunta döneminde daha da arttı. Bu sebeple Cunta, Kıbrıs’ta Makarios’u devre dışı bırakmak isteyerek, E.O.K.A. ve Rum Millî Muhafız Gücünü hızla silahlandırdı. Cunta idaresinin Kıbrıs’ta Makarios’u dışlayarak kendi başına hareket etmesi, iki taraf arasındaki ilişkileri iyice germiş, Makarios, Adadaki Cunta birliklerine karşı tavır almaya başlamıştı. Bunun üzerine Cunta idaresi, Makarios’u devirmeye karar vererek, 15 Temmuz 1974 tarihinde Millî Muhafız Birliğine bağlı askerler, Adadaki hükümete karşı darbe girişiminde bulundular. Yaşanılan bu gelişmeler Yunanistan’ın Kıbrıs’a açık müdahalesiydi. Zürih ve Londra Anlaşmalarına ve 1960 Anayasasına aykırı olan bu gelişmeler karşısında Türkiye garantörlük hakkını kullanması için gerekli hazırlıkları yapmaya başladı. Kefil devletlerinden biri olan Türkiye, diğer bir garantör olarak İngiltere’ye ortak müdahale için çağrıda bulundu. Ancak İngiliz politikacılar harekete geçmeyi reddettiler. 20

Temmuz 1974'te Türkiye, Kıbrıs'taki sorunu sona erdirmek için 16 Ağustos 1960 tarihli Garanti Anlaşması'nın Dördüncü maddesi gereğince kendisine verilen yasal haklara dayanarak müdahale etti (M. Fırat, 1997: 23-27).

1.2.1983-1991: Güvenlik Ekseninde Ulusal Güvenlik Meselesi olarak Kıbrıs

Türkiye'de 1980 askeri darbesinden sonra yaşanan süreçte, Kıbrıs meselesinin aşırı güvenlikleştirilmesi bu meselenin artık, ivedi tehditler, varoluşsal ve hayati bir bağlamda değerlendirilmesine yol açtı. Çünkü bu süreçte Kıbrıs sorunu, Türk Devletinin dış politikasında varoluşsal bağlamda kırmızı çizgisi haline dönüşürken, iç politikada da Türk devlet kimliğinin çoğaltılmasında 'ulus' devlet kimliğinin inşasında da önemli bir sembol haline dönüşmüştür. David Campbell'ın doğru bir şekilde savunduğu gibi, "yabancı" politik söylemler ve tehlike, tehdit ve güvenliğin sürekli ifade edilmesine dayanan temsiller hem devlet kimliği inşasına ayrılmaz hem de bu kimliğin standartlarını sağlamada işlevseldir. Kıbrıs sorununu Türkiye'deki güç ilişkileri ve devlet kimliği inşası için bu kadar merkezi kılmasının temel nedeni, Türk sivil ve askeri bürokratik kurumu tarafından sistemdeki hegemonik durumlarını pekiştirmeye yardımcı olacak şekilde yoğun olarak kullanılan güvenlik dilinden kaynaklanmaktadır (Kaliber, 2007: 43-48).

Resmi devlet çizgisinde, Kıbrıs sorununun yoğun şekilde menkulleştirilmesi, konuyu "hayati, varoluşsal, yakın olan" alanına taşıyan çeşitli temsil şekilleri aracılığıyla gerçekleştirildi. Belirli söylem kalıplarını empoze eden resmi söylem, Kıbrıs meselesiyle ilgili politik hayal gücünün anlaşılması, açıklanması ve sınırlandırılması, önceden verilmiş gerçekler olarak kabul edilen bazı tartışmaların ısrarla tekrarlanması üzerine kuruludur (Bahçeli, 2001: 210-212).

Resmi Kıbrıs söyleminde tekrar tekrar öne sürülen güdülerden bazıları şöyle ifade edilebilir: Kıbrıslı Türklerin "anavatan" ve "anavatan" metaforu ile Türklerin güvenliğinin belirlenmesi ve güvenliğin ayrılmazlığı, Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC); Kıbrıs adasının doğal yayılma olarak temsili veya Anadolu'nun jeolojik, ekonomik ve kültürel açılarından devamı olduğu, Doğu Akdeniz bölgesindeki merkeziyet ve egemenliği nedeniyle adanın Türkiye'nin ulusal savunma ve güvenliği açısından hayati öneme sahip durumu, Kıbrıs'ın, ticaretin geçişindeki üstünlüğü ve su yolları ve petrol yolları, adanın bir jeopolitik varlık veya "yüzen askeri üs" olarak temsil edilmesi, kuşatma korkusu ve benzerlerinin ısrarcı şekilde dile getirilmesidir. Bu

çerçevede Kıbrıs meselesinin jeo-stratejik canlılığı nedeniyle menkulleştirilmesinin “*dış politikaya yönelik tehdit ve güvenlik söylemi*” ile sağlanır (Kaliber, 2007: 43-48).

Bununla birlikte dış politika ve güvenlik bürokrasisince devamlı bir şekilde dile getirilen kuşatılma korkusu ve Kıbrıs’ın Türkiye’nin güvenliği açısından taşımış olduğu hayati önem, bu bakış açısını sürekli bürokrasi mekanizması açısından da bu konularda gelişebilecek olan her çeşit muhalefet potansiyelini milli ya da gayri meşru gösterebilmede son derece fonksiyoneldi. Bu şekilde dar bir devlet kesiminin dış politik tercihleri ve tasarrufları, kamusal münazaralardan ve bu politikalara yönelik eleştirilerden uzak tutulmuş bu da bürokratik kurulu düzene Türkiye’de siyasal alanın etik ve normatif sınırlarını belirleme imkanı ve gücü vermiştir. Bununla birlikte Kıbrıs’a yönelik dış politikayı ilgilendiren konuların bir teknik güvenlik dili ile sınırlandırılması sebebiyle teknik bilgi ve beceri, siyasi söylemi de kontrol etmiş, bu konuda söz söyleme hakkı siyasilerden daha çok teknokratlara bırakılmıştır (Kaliber, 2007: 43-48).

Bu süreçte Türkiye’nin Kıbrıs konusunda güvenlikçi tavrı üzerinde Yunanistan ve Kıbrıs Rum Kesimi’nin politikalarında sert yaklaşımlar da etkili olmuştur. Papandreou’nun Yunanistan’da 1981 yılında iktidara gelmesiyle birlikte Kıbrıs sorununu Yunanistan NATO ve Türk-Yunan ilişkileri çerçevesinden çıkartma politikası takip etmiştir. Kıbrıs Rum Kesimi’nde Kipriyanu’nun politikasıyla Papandreou ile birlikte gerilen Türkiye-Yunanistan ilişkileri birleşince Kıbrıs sorununda tam bir tıkanma yaşanmıştır. Rum Kesimi ve Yunanistan’ın sertlik yanlısı politikasına Türk tarafının cevabı yukarıda bahsettiğimiz etmenlerin de tetiklemesiyle Kıbrıs sorununda yeni bir sayfa açmıştır. 15 Kasım 1983 Kıbrıs Türk Federe Devleti parlamentosu oy birliğiyle Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin (KKTC) kuruluşunu ilan etti. Türkiye kurulan bu yeni devleti hemen tanıdı. Fakat BM ve uluslararası toplum tarafından yeni devletin kuruluşu tepkiyle karşılandı. Türk tarafına yapılan baskılarla bu karardan vazgeçirilmeye çalışıldı, KKTC’nin kurulmasıyla birlikte adada Rum ve Türk kesimi arasında görüşmeler trafiği başlatıldı (Kasım, 2007: 59).

Barış hareketından sonra yaşanan gelişmeler, Adada Türk tarafını Kıbrıs Türk Federe Devletini kurmaya yöneltti. Neticede 13 Şubat 1975’te Federe Devlet kurulmuştur. Türk tarafı kurulan Federe Devlet’in Kıbrıs Cumhuriyeti’nin bir parçası olduğunu devlet ilanının amacının 1960 Ayasası’nın tekrar hayata geçirmek olduğunu açıkladı. Devletin kurulmasının açıklanmasından sonra Kıbrıs Rumlarının ve Yunanistan’ın tepkisine yol açtı. Federe Devlet kurulduktan sonra 1983 yılına kadar geçen süreçte Kıbrıs’ta iki toplum

bir çok kez görüşmüş ancak herhangi bir netice alınamamıştır. Bu görüşmelerde Rum tarafının Enosisi dayatması ve Türklerin adada azınlık olduğunu iddia etmesi bu görüşmelerin neticesiz kalmasının en önemli etkenlerindedir (Hasgüler ve Özkaleli, 2007: 53-57).

Toplumlararası görüşmelerin sürdüğü bu süreçte, 1982 Aralık ayında Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin merkez bankası kurması ve Türk Lirasını resmi para kabul etmesiyle birlikte Rum Kesimi tepki göstererek konuyu, BM Güvenlik Konseyi'ne götürdü. Bu arada Rum kesiminde yapılan seçimleri sertlik yanlılığı ile bilinen Kiprianu'nun kazanmasıyla, iki kesim arasındaki görüşmeler çıkmaza girdi. BM Genel Kurulu'nun 13 Mayıs 1983'te Rum kesimi lehine almış olduğu karar, Türk tarafında öfke yarattı. Karara göre BM'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin adanın tek temsilci olduğunu beyan etmesi yanında Türk Ordusunun adayı terk etmesi gerektiği yönündeki söylemi Türk tarafında tepkiye neden oldu (Uzer ve Cengiz, 2002: 77-79).

Adadaki Türk tarafı lideri Rauf Denктаş, BM'nin almış olduğu bu kararın adadaki Türk varlığını yok saydığını açıklayarak, adada bağımsız bir Türk Devleti kurulması için gerekli adımların atılacağını belirtti. Adada Türk tarafında yapılan görüşmelerde Kıbrıs Türk Federe Devleti meclisi 17 Haziran 1983'te aldığı 44 sayılı kararla *“Kıbrıs Türk Halkı kendi kaderini bizzat kendisinin belirlemesi hakkına (self-determination) sahiptir. Bu hak hiçbir şekilde ortadan kaldırılamaz.”* olduğunu dünyaya duyurdu (Hasgüler ve Özkaleli, 2007: 53-57).

Bu kararın alınmasının ardından 15 Kasım 1983 tarihinde Cumhuriyet Meclisi 50 numaralı kararla Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni ilân ettiğini açıkladı. Kararda *“1960 yılında kurulan ve 1963 yılında yıkılan Kıbrıs Cumhuriyeti meclisinde 1964 yılından beridir Türk üye bulunmadığını ve devletin yetkilerinin Rumlar tarafından kullanıldığı Ayrıca 20 yıldır süren müzakerelerde Rum tarafının uzlaşmaz tavrı, 1977 Denктаş-Makarios ve 1979 Denктаş-Kyprianou anlaşmalarında buna ilaveten BM kararlarında adada iki farklı toplumun varlığının kabul edilmesine rağmen Türk toplumunun haklarının çiğnendiği.”* belirtilmiştir. Ayrıca kararın 22. maddesinin a ve b bendinde *“Bu tarihi günde bir defa daha, Kıbrıs Rum halkına barış ve dostluk elimizi uzatıyoruz. Aynı Ada'da yan yana yaşamağa mecbur bulunan iki halkın, aralarındaki bütün sorunları eşit düzeyde müzakerelerle, barışçı, adil ve kalıcı bir çözüme ulaştırmalarının mümkün ve zorunlu olduğuna inanıyoruz. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilanı, iki eşit halkın ve onların kurdukları yönetimlerin, gerçek bir federasyon çatısı altında yeniden bir*

ortaklık kurmalarını engellemez; tam aksine bir federasyonun kurulabilmesi için gerekli ön şartları tamamlayarak bu yoldaki samimi çabaları kolaylaştırabilir. Bu yolda her yapıcı çabayı göstermeye kararlı olan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti başka hiç bir devletle birleşmeyecektir.” şeklinde karar alarak devletin kuruluş amacını dünya kamuoyuna ilân etti (Özersay, 2002: 113).

1.3.1991-2002: Yeni Bölgesel Jeopolitik Ekseninde Kıbrıs Politikası

Bir yönüyle Soğuk Savaş Dönemi koşullarının biçimlendirdiği Kıbrıs sorununda Sovyetlerin dağılması ve iki kutuplu düzenin son bulmasıyla yeni bir sürece girilmiştir. Soğuk savaş sonrası oluşan yeni jeopolitik atmosferde, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, 3 Temmuz 1990’da Avrupa Birliğine (AB) tam üyelik başvurusunda bulunması Kıbrıs sorununa yeni boyut kazandırdı. Bu yeni dönem Türkiye’nin AB üyelik perspektifi, Soğuk Savaş dönemi sonrası stratejik açıdan nasıl algılandığı, ve ABD ile AB arasında Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan tartışmalarla şekillenmiştir. Soğuk Savaşın sonu, Kıbrıs ve bölge için de yeni tehditler ve fırsatlar getirdi. Yeni pazarlar ortaya çıktı ve Kıbrıs’ı çevreleyen bölgedeki uluslararası pazarlara yeni enerji kaynakları açıldı. Dini köktencilik, etno-milliyetçilik, silahların yoğunlaştırılması ve karmaşık silahlanmalar uluslararası terörizm bölgeye bakan tehditler arasındadır (Kasım, 2007: 60).

Bu nedenlerle Soğuk Savaş sonrası küresel dünyada yaşanan değişimler, Kıbrıs problemi konusunda ilgili tarafların çeşitlenmesine yol açtı. Bu süreçte Enosis hayallerini tek başına gerçekleştiremeyeceğini anlayan Yunanistan bu hayalini Avrupa Birliği üzerinden gerçekleştirebilmenin yollarını aramaya başlamıştır. 1990’lı yıllardan itibaren, Avrupa Birliği’nin de bu problemin taraflarından birisi olarak ön plana çıktığı görülmektedir. Özellikle Kıbrıs Rum Kesimi’nin bu süreçte bütün Kıbrıs’ın temsilcisi statüsü ile AB’ye başvurusu, Kıbrıs sorununun farklı bir boyuta kavuşmasına neden oldu. Böylelikle başvuru sürecinin komisyonlarda değerlendirilmeye başlamasıyla birlikte, gerek Rum Kesimi gerekse de Yunanistan arkalarına Avrupa Birliğini aldıklarından önemli bir psikolojik avantaj elde etmişler, Türkiye için ise, sıkıntılı bir süreç başlamıştır. Bu sebeple 1990’lı yıllar, Türkiye açısından Kıbrıs meselesinde genellikle baskıların yoğunlaştığı bir süreç olmuştur (Hasgüler ve Özkaleli, 2010: 38-40).

1990’ların ortalarında ise Avrupa Birliği’nin Kıbrıs meselesine yönelik teşebbüsleri ile birlikte Amerika’nın da Birleşmiş Milletleri harekete geçirme ve BM ekseninde sorunu halletme niyeti gözükte. Bu nedenle ABD dış politikası, Kıbrıs Rum Kesimi’nin üyelik

başvurusu ve bunun Konseyden Komisyona aktarılmasına karşı çıktı. Çünkü ABD açısından 1990'ların ortalarına kadar Kıbrıs sorununda önemli olan NATO ittifakının çıkarları doğrultusunda bir çözümdü ve Türkiye'nin karşı çıkması sebebiyle AB'nin denkleme dâhil edilmesi sakıncalıydı. ABD 1992 yılında BM Genel Sekreteri Butros Gali'nin ortaya attığı Fikirler Dizisini destekledi (Kasım, 2007: 60).

Uluslararası alanda Soğuk Savaş Dönemi sonrası gelişmeler tarafların Kıbrıs sorununa yönelik perspektiflerini de etkilemiştir. Yunanistan'ın desteğiyle Kıbrıs Rum Kesimi üyelik yolunda ilerlerken görüşmelerde giderek daha rahat hareket etmeye başlamış, Türk tarafı da Soğuk Savaş sonrası dünyada federasyonların çözülmesi sürecinden ve artan etnik temelli çatışmalardan etkilenmiştir. Kıbrıs Rum Kesimi'nin AB üyelik sürecinin de ilerlemesi ve bu uluslararası ortamın karşısında 29 Ağustos 1994 tarihinde KKTC Meclisi 47 sayılı kararı almıştır. Bu kararda "*Kıbrıs Türk halkının ayrı egemenlik hakkı olduğu vurgulanıyor ve Kıbrıs Rum Kesimiyle Yunanistan arasında savunma alanında gerçekleştirilen girişimler Türkiye ile KKTC arasında da dışişleri, savunma ve güvenlik alanında anlaşmalar yapılmasını zorunlu kıldığı belirtiliyordu.*" KKTC ile Türkiye arasında ekonomik entegrasyon için girişimlerin tamamlanmasının ve ekonomik alanda tüm kısıtlayıcı önlemlerin kaldırılmasının istendiği kararın önemli taraflarından birisi ise KKTC Parlamentosunun daha önce almış olduğu ve federasyonu tek çözüm şekli olarak gören kararı yürürlükten kaldırmasıdır (Fırat, 2001: 461).

2000'li yıllara Türkiye, Kıbrıs Rum Kesimi'nin Avrupa Birliğine başvurusunun getirmiş olduğu baskı altında girmiştir. 1960 Zürih Antlaşmasına göre Yunanistan ve Türkiye'nin her ikisinin birden üye olmadığı topluluğa Kıbrıs'ın üye olması mümkün olmamasına rağmen Yunanistan'ın bu konudaki girişimleri neticesinde Rum kesimi başvuru sürecinde önemli adımlar atmıştı. Bu süreçte Türkiye meselenin BM tarafından çözüme kavuşturulabilmesi için tekrar girişimlerde bulundu. Bu girişimin neticesinde BM Genel Sekreteri Annan öncülüğünde görüşmeler yeniden gerçekleştirilmeye başlandı. Bu bağlamda Türkiye'nin temel hedefi, Kıbrıs Rum kesiminin AB üyeliğinden önce sorunun çözüme ulaştırılmasıydı. Fakat BM öncülüğüne yapılan görüşmelerden beklenen sonuç çıkmamıştır. BM öncülüğünde sonuç çıkmaması üzerine Kıbrıs Türk Kesimi lideri Denктаş, sorunu direk muhatabı olan Rum lideri Klerides'e teklifte bulundu. Netice de bu görüşmeden de sonuç çıkmamıştır.

1.4.2002-2011: AB Ekseninde Kıbrıs

Avrupa Birliği fikrinin ortaya çıkmasından itibaren, bu birliği oluşturmak isteyen ülkeler açısından Kıbrıs her zaman önemli bir konu olarak bu ülkelerin gündemlerinde yer almıştır. Özellikle bu ülkelerin enerji ihtiyaçlarının büyük bir kısmını Ortadoğu ülkelerinden tedarik etmeleri ve Kıbrıs'ın enerji koridorunda önemli bir nokra da yer almasından dolayı Kıbrıs ayrıcalıklı bir öneme sahip olmuştur. Özellikle Malta ve Kıbrıs gibi noktalar birliğin u kaleleri olarak değerlendirilmiştir. AB-Kıbrıs ilişkilerinin gelişimini bu bağlamda değerlendirmek gerekir.

AB'nin Kıbrıs Politikası ve GKRY'nin AB yelik Süreci

1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti (KC)'nin Türk ve Rum kesimlerinin ortaklaşa aldıkları kararla 1962 yılında AET'ye yapmış olduğu başvuru, adayı 1878'ten itibaren fiili 1923'ten itibaren ise hukuki olarak yöneten İngiltere'nin başvurusu ile ilintilidir. Başvurudan sonra özellikle 1963'ten itibaren Rum kesiminin Kıbrıslı Türklere yönelik uyguladıkları tecrit politikalarından dolayı Türk tarafı AET ile ortaklık görüşmelerine de katılamamışlardı. AB ile Kıbrıs arasındaki tüm müzakere ve anlaşmalar Kıbrıs Rumlarının inhisarında gerçekleşmiştir. AET'den başlayarak günümüzde AB'ye uzanan süreçte Avrupa Birliği'nin Kıbrıs konusuna yaklaşımını, BM'nin 4 Mart 1964 tarihinde almış olduğu karar etkili oldu. 1964'de Kıbrıs'ta baş gösteren huzursuzlukları önlemek için almış olduğu 186 sayılı kararda Kıbrıs Rum yönetiminin BM tarafından muhatap olarak görülmesi, Kıbrıs meselesinin günümüze kadar ki serencamı kadar Kıbrıs-AB ilişkileri üzerinde de belirleyici etkiye sahip olmuştur (Karluk, 2002: 5-15).

Kıbrıs Cumhuriyeti adına Rumlar ile 1971'de başlatılan ve Kıbrıs sorununun AB gündemine dahil olmasına yol açan ortaklık görüşmeleri sonucunda 19 Aralık 1972'de Brüksel'de imzalanan Ortaklık Anlaşması, 1 Haziran 1973'te yürürlüğe girdi. Böylece, 1973 yılından itibaren Kıbrıs, AB'ye iki aşamada gerçekleşecek bir Gümrük Birliği ngren anlaşma ile bağlandı. Kıbrıs-AET Anlaşması, AET ile 1962'de Yunanistan, 1964'te Türkiye arasında yürürlüğe giren ortaklık anlaşmalarından farklı olarak, sadece gümrük birliğini amaçlamakta ve nihai hedef olarak Topluluğa yelikten söz eden bir hüküm bulunmamaktadır. Anlaşmanın 5. maddesine dayanan bir özelliği de, adadaki iki taraf arasında ayırım gözetmeksizin tüm ada nüfusunu kapsamasıdır (Kızıltan ve Takım, 2004: 299-300).

Bu bağlamda Avrupa Birliği, henüz Avrupa Ekonomik Topluluğu iken, Kıbrıs sorununa karşı kayda değer bir hassasiyet ve ilgi göstermişti. Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeler, Kıbrıs'ın bu bölgedeki konumu, istikrarı AB açısından hem siyasi hem de ekonomik açıdan büyük önem taşımaktadır. 1974'te Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios'a karşı yapılan darbenin ardından, Fransız Dışişleri Bakanlığı tarafından AET'nin dokuz üyesi adına 16 Temmuz 1974'te bir açıklama yapılarak, endişeleri dile getirildi. Yaşanılan gelişmeler üzerin "*Kıbrıs'ın bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne bağlılıkları ve bunlara meydan okuyan tüm müdahale ve müdahalelere karşı*" oldukları açıklanmıştı. 20 Temmuz 1974 tarihinde Türk ordusunun Barış hareketine karşı ise, AET'nin dokuz Dışişleri Bakanı, Brüksel'de bir toplantı düzenlemiş, toplantı sonunda bir bildiri yayınlandı. Bildiride, Güvenlik Konseyi'nin 353 sayılı kararına dayanarak tüm tarafları ateşkesi etkin bir şekilde uygulamaya, Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün görevlerini yerine getirme konusunda tam olarak işbirliği yapmaya çağıldılar. Kıbrıs'taki durum, 16 Eylül 1974'te Paris'teki Dokuz Dışişleri Bakanları toplantısında da tartışıldı. Türk ordusu tarafından kontrol altına alınan bölgeleri terk eden Rum mültecilerin durumu hakkında endişeler dile getirildi (Mor, 2008: 988-992).

Avrupa Topluluğu ve üye devletleri, Kıbrıs sorununun çözümü için uygun çerçevenin Birleşmiş Milletler Teşkilatı olduğunu göz önünde bulundurarak, Güvenlik Konseyi tarafından kendisine verilen misyon dahilinde Örgütün Genel Sekreterinin faaliyetlerini desteklediler. Birleşmiş Milletler Kararlarına dayanarak, sorunun adil ve uygulanabilir bir çözüme ulaşmasını istediler. Bu konuda inisiyatif almak yerine Birleşmiş Milletlerin çabalarına destek olmayı tercih ettiler. Benzer bir yaklaşımı 1983 yılında KKTC'nin kurulması sonucu ortaya konulan politikada görmek mümkündür. Avrupa Topluluğunun on üyesi, Birleşmiş Milletlerin birbirini izleyen kararları dikkate almadan "*Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti*" nin kurulmasını öngören beyanı şiddetle reddeden ortak bir bildiri yayınladı. On ülke temsilcisi, "*Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı, egemenliği, toprak bütünlüğü ve birliği için koşulsuz desteğini*" açıkladı. KKTC kurulduktan sonra yeni kurulan devletin Cumhurbaşkanlığı seçimleri aşamasında Avrupa Topluluğuna üye olan ülkeler adına yapılan duyuruda KKTC'nin kurulmasına tepki gösterilerek, bu konuda BM'in kararlarının arkasında durdular. Avrupa Siyasi İşbirliği çerçevesinde toplanan Bakanlar, Kıbrıs'taki gelişmeleri ve BM Genel Sekreteri'nin bir çözümü teşvik etmek

için çabalarını yakından takip etti ve bunları aktif bir şekilde destekledi (Kürkçügil, 2007: 150-152).

Bu çerçevede özellikle Avrupa Ekonomik Topluluğu içinde Yunanistan Kıbrıs meselesinde topluluğun gösterdiği tepkinin ötesinde güçlü bir siyasi desteğe ulaşamazken, bunun yanında Avrupa topluluğu ile Kıbrıs arasındaki ekonomik münasebetlerin artması noktasında önemli ilerleme kaydetti. Türk tarafının devletleşme sürecine girdiği bir ortamda 1983’de AET ile Kıbrıs Cumhuriyeti arasında imzalanan ek protokoller ile Rumlar lehine bir takım ekonomik kazanımlar sağlandı. 1987’de imzalanan Gümrük Birliği antlaşması ile topluluk içinde Kıbrıs ayrıcalıklı bir statüye yükseltildi. Bu Protokolün hükümleri uyarınca, Kıbrıs’ın tam üyeliği en geç 2002 veya 2003 yılına kadar tamamlanması öngörüldü (Öztürk, 2006: 238-240).

Avrupa Konseyi, diğerlerinin yanı sıra, 4 Ekim 1993 tarihinde, “*Konsey, önerilen tüm araçları kullanmak için Kıbrıs sorununa barışçıl, dengeli ve kalıcı bir çözüm beklemeden, Komisyonun önerdiği yaklaşımı desteklediğini*” belirtti. Ortaklık Anlaşması ile Kıbrıs Hükümeti ile yakın işbirliği içinde, Kıbrıs’ın Avrupa Birliği ile bütünleşme yolunda ekonomik, sosyal ve politik geçişine yardım edileceği açıklandı. Protokolün ikinci aşaması, Gümrük Birliği’nde yer alan ürünlerin ticaretine kalan tüm kısıtlamaların kaldırılması, sanayi ve tarım ürünlerinin serbest ve sınırsız hareketinin sağlanması ve Gümrük Birliği’nin tamamlanması için gerekli olan ilgili politikaların kabul edilmesini öngörmüştür. Ancak, Mart 1998’de katılım müzakerelerinin başlatılması göz önüne alındığında, bu ikinci aşamanın uygulanması için ilave müzakerelere başlamanın gereksiz olduğu düşünülmüştür (Öztürk, 2006: 238-240).

Aralık 1997’deki Lüksemburg Avrupa Konseyi, başvuranlar için gelişmiş bir katılım öncesi stratejisi ve özel katılım öncesi yardım da dahil olmak üzere başvuran Orta ve Doğu Avrupa ve Kıbrıs ülkesi ile yeni bir genişleme sürecinin başlatılmasına karar verildi. Bu süreç, AB mevzuatına uyum sağlamak için Kıbrıs yasalarında gerekli değişikliklerin yapılması gereken alanları belirlemek için tasarlandı. Müzakerelerin Müktesebat tarama aşaması, 2000 yılında 1 Ocak 2000’e kadar olan yeni müktesebatı kapsayacak şekilde sonuçlandırıldı (Tamçelik, 2003: 192-194).

Katılım müzakerelerinin uzun ve zorlu süreci, Mayıs 2004 itibariyle Kıbrıs ve diğer dokuz aday ülkeyi Birliğe tam üye olarak kabul etmek için tarihi kararın alındığı Kopenhag Avrupa Konseyi (Aralık 2002) tarafından tamamlandı. 16 Nisan 2003’te

Cumhurbaşkanı Tassos Papadopoulos, Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne Katılım Anlaşmasını imzaladı (Reçber, 2009: 76-79).

Bu arada Annan Planında ortaya konulan birleşme modelini Kıbrıslı Rumlar oyların % 76'sı ile reddettiler ve Kıbrıs AB'ye bölünmüş bir ülke olarak girdi. Sonuç olarak, AB üyeliği Kıbrıs sorununun çözümü için bir katalizör olamadı. Hakim elitlerin Papadopoulos'un mesajına yansıyan retorikinin açıkça görüldüğü gibi, AB üyeliği, Kıbrıslı Rumların hem AB üyeliğine aday olan hem Kıbrıslı Türkleri hem de Türkiye'ye karşı diplomatik konumunu güçlendirmek için bir araç olarak görülüyordu. Öte yandan AB, Kıbrıs Türk toplumunda bazı tarihi değişiklikleri tetikledi. İlk şüphesizliğine rağmen, Kıbrıslı Türkler bir an önce birleşmenin ve bunun sonucunda AB üyeliğinin faydalarını fark ettiler ve Annan Planı'nı ve onu destekleyen iç siyasi elitleri tercih ettiler. Ancak, Kıbrıs Rum Kesimi'nin çözüm planının reddedilmesi, Kıbrıs'ın bölünmüş bir ülke olarak AB üyeliğini kesinleştirdi ve AB'nin uzun süredir devam eden anlaşmazlığa bir çözüm sunmasına yönelik genel başarısızlığı için bir kanıt oluşturdu (Kyrıs, 2012: 90).

Ülkenin AB'ye katılımını takiben, Rum Kesimi Hükümeti Ekonomik ve Parasal Birliğe katılma ve gerekli şartların yerine getirilmesi durumunda Euro'yu kabul etme yükümlülüğünü üstlendi. 1 Ocak 2008'den itibaren Kıbrıs Euro bölgesine katıldı ve Euro'yu ulusal para birimi olarak kabul etti. Kıbrıs Rum Kesimi için önemli bir dönüm noktası olan 1 Temmuz 2012'den itibaren Avrupa Birliği Konseyi'nin başkanlığını altı ay boyunca devraldı (Erdoğan, 2016: 156).

2004'ten sonra AB'nin Kıbrıs'a olan ilgisi önemli ölçüde değişti. Bununla birlikte, Brüksel, çatışmanın sürekli bir parametresi olmasına rağmen, Kıbrıs sorununun çözümüne katkıda bulunan bir aktörden çok uzak kalmaktadır. Yeni kazanılan AB üyelik statüsünün arkasında tutulan Kıbrıslı Rumlar, toplumlar arası anlaşmazlıkta uzlaşmaya varmak için AB kaynaklı sınırlı teşvikleri sürdürdü. 2008'de Kıbrıslı Rumlar daha ılımlı bir liderlik yapmışlarsa da, Dimitris Hristofyas karşısında, adanın geleceği konusunda toplumlararası müzakerelerin yenilenmesine yol açtı. Bu durum AB kaynaklı bir değişim olarak görüldü. AB üyeliğinin statüsü, Kıbrıslı Rumların bağımsız aktörler olarak güvenini arttırmış gibi göründü ve bu nedenle, bir çözümün sağlanmasına yönelik işbirliği için motivasyonu azalttı. Örneğin Kıbrıs Rum Kesimi kontrolündeki Kıbrıs Rum Yönetimi, AB'nin Kıbrıslı Türklerle ticaret bağlantılarını geliştirmesini engellemek için veto etme yetkisini kullanmış veya AB üyelik adayından tavizler kazanmıştır (Kyrıs, 2012: 90).

Türkiye'nin AB üyelik Sürecinde Kıbrıs Meselesi

AB üyelik müzakerelerine Türkiye'nin başlama safhasından günümüze kadarki dönemde, Kıbrıs'ı ilgilendiren problemler ve anlaşmazlıklar, Türkiye'nin önüne bir engel olarak konulmuş ve Avrupa Birliği, Türkiye'ye yönelik politikalarını bu sorunlar çerçevesinde, inşa edilmeye çalışıldığı gözlemlenmiştir. Tarihsel sürece bakıldığında zaman Kıbrıs meselesi ile Türkiye-AB ilişkilerinin iç içe olduğunu gösteren uygulamalarla karşılaşılmaktadır. Kıbrıs meselesinde taraf olan ülkeler yada teşkilatlar, problemin mevcut yapısal özelliklerinin koşulu şeklinde, dış siyasetlerine tesir etmiş, çözüm için Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler müdahil taraf olmuşlardır. Kıbrıs ile ilgili olarak, Türkiye diğer dış unsurların olmamasını, Kıbrıs'ın olağan durumunu koruması görüşünü politik bir yaklaşım olarak ortaya koydu. Yaşanan gelişmeler, Türkiye'nin milli menfaatlerini koruma yönünde tavır gösterdiğini ortaya koymaktadır. AB'nin zamanla değişen Kıbrıs politikası sebebiyle, Türkiye, AB'nin çözüm önerilerine daima temkinli bir tutum sergiledi (Erdoğan, 2016: 136).

Türk-Yunan ilişkileri ve 1974 Türk müdahalesini takiben Kıbrıs sorunu, Türkiye ile Avrupa Birliği (AB) arasındaki ilişkilerin evrimi boyunca önemli bir yer işgal etti. Yunanistan'ın 1981'de AB'ye üye olması, özellikle AB'nin soruna bakışını daha da subjektif bir duruma getirdi. Bu noktadan sonra AB, iki ittifakına karşı tarafsızlığını devam ettiremedi. Sonuç olarak, Türkiye-AB ilişkilerinin iyileştirilmesine giden yol, Türkiye'nin bu konuların çözümünü AB'ye katılım sorunundan ayrı tutma arzusuna rağmen Atina ve Lefkoşa'dan geçti. Bölünmüş Kıbrıs adası, mevcut AB genişleme sürecinin bir bütün olarak ortaya koyduğu "*binlerce problemden*" birini oluşturmaktadır. Her adayın kendine özgü sorunları vardır. Yine de, aday ülkelerin listesine kısa bir bakış bile, Kıbrıs örneğinin şu anda en istisnai durum olduğunu gösterebilir. Aday ülkeler arasında en müreffeh olan ve üyelik için ekonomik ve idari düzeyde gerekli tüm idari yapılara sahip Kıbrıs'ın en iyi aday olduğu yönündeydi (Mor, 2008: 988-992).

Kıbrıs meselesi ile Türkiye'nin AB'ye katılımı arasındaki bağlantı, özellikle Kıbrıs ve Türkiye'den her ikisi de AB üyeliğine aday olduklarından beri belirgin hale geldi. Avrupa Konseyi'nin 1999 Helsinki zirve kararlarının bir sonucu olarak, Kıbrıs sorununun çözümü Kıbrıs Rum Kesimi veya Türkiye'nin AB'ye katılımının bir ön şartı değildi. Bununla birlikte, Ankara'nın Kıbrıs'ta bir çözüm getirme konusunda aktif bir rol oynaması beklenirken, söz konusu tüm taraflar bu anlaşmazlığın çözümüne ulaşılmasında kilit rol oynadığını düşünülürdü. Bu beklenti ve bu konunun Türkiye'nin Katılım Ortaklığı

Belgesinin kısa vadeli bir önceliği olduğu dikkate alındığında, Kıbrıs Türkiye'nin üyeliği için olmazsa olmaz bir şarttır. Türkiye bu yüzden Kıbrıs politikalarını gözden geçirmek zorunda bırakıldı (Tuncer, 2012: 33-36).

Türkiye de topluluğa üyelik başvurusunu Kıbrıs ile aynı tarihte yapmıştır. Ancak topluluk organları Türkiye'nin başvurusunda Kıbrıs meselesini engel olarak ortaya koymuşlardır. Bunu Türkiye'nin başvurusu ile ilgili 1989 yılı toplantısında komisyon açık bir şekilde Kıbrıs konusunun Türkiye'nin üyelik sürecinde bir engel teşkil ettiği açıkladı. Aynı yıl içerisinde Avrupa Parlamentosu Türkiye'den askerini çekmesi talebinde bulundu. Rum Kesimi'nin üyeliği için 1993'te görüş açıklayan Komisyon, Kıbrıs'ın Avrupa Birliği müktesebatına uyumunda herhangi bir problemin bulunmadığı yönünde görüş açıklayarak Kıbrıs sorununda çözümlenmesinde Türkiye'yi suçlayıcı ifadeler kullandı (Kürkçügil, 2007: 160).

Gümrük Birliği Antlaşması çerçevesinde de Türkiye'nin önüne AB engeli olarak Kıbrıs konusu getirildi. Kıbrıs hakkında alınan şu karar Gümrük Birliği Protokolünde yer aldı; *“Türk Hükümeti ve TBMM, Kıbrıs'ın bölünmüşlüğüne son vermek için somut adımlar atmalı ve işgal altında tuttuğu Kıbrıs topraklarından çekilmelidir.”* Oybirliği ile alınan bu kararlar, Türkiye AB nezdinde işgalci bir devlet şeklinde yorumlanmıştır. AB'nin bu protokolle ortaya koyduğu yaklaşım bundan sonra atacağı adımların şekillendirilmesinde de etkili oldu. AB Parlamentosu'nun 1996 yılında aldığı kararda; *“Türk askerini adada işgalci olarak görmeye devam ettiğini, Türkiye'nin Kıbrıs'tan çekilmesi gerektiğini”* bildirmiştir. 1999 yılında gerçekleşen Helsinki Zirvesinde, AB'nin kesinleşen tavrı Türkiye-AB ilişkilerini zedeledi. Buna göre, *“Kıbrıs için çözümün bir koşul olmadığı, Kıbrıs tam üyelik müzakerelerinin olumsuz etkilenmeyeceği kararı”* çıkmıştır. Türkiye'nin adaylığı ile ilgili sonuç metninde *“Türkiye-Yunanistan arasındaki Ege meselesinin ve Lahey Adalet Divanı'na gidecek olmalarının Kıbrıs ile müzakerelerin başlatılmasına sakıncasının olmadığıdır”* (Aydoğan, 2002: 243-244).

2005 yılında üyelik müzakerelerinin başlamasından bu yana, geçici olarak kapatılmış olan 35 bölümün sadece 14'ü açıldı. Kıbrıs Rum Kesimi ve Kıbrıslı Rumlar arasındaki sürmekte olan ihtilaf nedeniyle altı bölüm Kıbrıs tarafından siyasi vetoya tabi tutuluyor ve Fransa dört bloğu engelliyor. Ayrıca, 2006 yılında, Avrupa Konseyi, Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'ni ve hükümetini tanımaması nedeniyle, Türkiye'nin Ankara Anlaşmasını başta Kıbrıs olmak üzere tüm üye devletlere uygulayabilme yükümlülüğünü

yerine getirmemesi nedeniyle sekiz bölümü engellemeye karar verdi (Erdoğan, 2016: 156).

Türkiye için, son zamanlara kadar Kıbrıs'ta çözüm için en güçlü politik motivasyon AB üyelik sürecidir. Ancak, Türkiye-AB ilişkilerinin zararı, Kıbrıs sorununun müzakerelerde sadece küçük bir konu haline gelmesi açısından çok önemlidir. Sadece birkaç yıl önce, Kıbrıs sorunu çözüldüğünde, Türkiye'nin üyelik sürecinin hızlandırılabileceği söylenebilir. Ancak bugün Türkiye-AB ilişkileri, Kıbrıs sorunundan neredeyse bağımsız olarak bozulmakta ve Ankara'nın adadaki çözüm için politik motivasyonu, AB üyeliği iştahına paralel olarak azalmaktadır. Diğer bir ifadeyle, Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki konumu, konunun maliyetinin, Türkiye'nin çeşitli bölgesel konularda ödediği siyasi maliyetin toplamının bir yüzdesi olarak azaldığı bölgesel bir atmosferde nispeten daha fazla katlanılabilir hale geldi (Ulusoy, 2015: 44-48).

Kıbrıs Rum Kesimi, Yunanistan ve İsrail arasında oluşturulan enerji tabanlı ortaklık, Kıbrıs Türklerinin ve Türkiye'nin menfaatlerine karşı bir senaryo gibi görünse de sondajlanan petrol ve doğalgazın Kıta Avrupası'na taşınmasında en güvenli yolun Türkiye güzergahı görülmüştür. Bu nedenle, AB ilgili devletler ve enerji şirketlerini, Türkiye'nin de sürece dahil olduğu platform oluşturmaya teşvik ettiler. Bu amaçla, Kıbrıs konusunda çözüm mekanizmalarının yeniden işlerlik kazanması, bununla birlikte Türkiye'nin de Bölgedeki enerji işbirliğine entegre edilmesi hususunda bir gündem oluşmaya başlamıştır (Erdoğan, 2016: 156).

Bütün bunların yanında 30 Nisan 2015 tarihinde bağımsız aday Mustafa Akıncı KKTC'nin cumhurbaşkanı seçilmiş, Akıncı söylemlerinde; *“Kıbrıs'ın yavru vatan olmaktan çıkması gerektiği vurgusunu yaparak Türkiye'ye Bağımsız KKTC ”* mesajı verdi. Erdoğan, 2014'ün başında *“2014'ün Avrupa Birliği Yılı”* olacağını ilan etti. Ancak, son birkaç ay içinde, Türkiye giderek AB değerlerinden ve normlarından uzaklaşmıştır. Gezi Parkı olaylarının Türk hükümetinin aldığı tavırla ilgili olarak bazı üye devletlerde, Türkiye ile devam eden müzakerelerin uygunluğu konusunda şüpheler uyandırdı. Avrupa Parlamentosu, gösteri özgürlüğünün, ifade özgürlüğünün (sosyal medya dahil) ve basın özgürlüğünün Avrupa Birliği'nin temel ilkeleri olduğunu hatırlatarak protestoculara yönelik polis şiddetini sert bir şekilde kınadı. 2014 Şubat ayında Kıbrıs sorununun çözüme kavuşturulması için kapsamlı bir müzakere turu başlatıldı. Ancak, Kıbrıs sorununa bir çözüm bulma olasılığı, özellikle Kıbrıs'ın Münhasır Ekonomik Bölgesine

girdiği iddia edilen bir Türk sismik veri gemisinin ardından olumsuzluk artmıştır (Kaya, 2018: 190-192).

Sonuç olarak, Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler arasındaki barış görüşmeleri askıya alındı ve Kıbrıs hükümeti, Türkiye'nin üyelik sürecine yeni bir bölüm açılmasına onay vermeyerek Türkiye'nin AB üyelik hedefini engelleme tehdidinde bulundu. Bu noktada, bir şey açıktır; Kıbrıs meselesiyle ilgili herhangi bir hareket olmadıkça, Türkiye'nin AB üyelik sürecinde hiçbir ilerleme olmayacağı görülmektedir. Türkiye'nin üyeliği büyük ölçüde “*Kıbrıs Sorunu*” nun çözümüne bağlı olduğu için, Türkiye'nin bu nedenle çatışmaya bir çözüm getirilmesi için daha fazla çaba göstermesi beklenmektedir. Kıbrıs sorununun çözülmesi, AB'nin de dahil olduğu tüm tarafların Doğu Akdeniz'de yeni keşfedilen petrol ve doğal gaz kaynaklarından yararlanmasına imkan tanıyacaktır (Erdoğan, 2016: 156).

Bu kadar olumsuz bir atmosferde olumlu gelişmelerde yaşanmaktadır. 2013 Aralık ayında, Avrupa Komisyonu Türkiye ile vize serbestleştirme diyalogu başlattı. Vatandaşların vize başvurusu yapmaları gereken tek aday ülke Türkiye'dir. Ukrayna ve Moldova gibi aday olmayan ülkeler bile, AB ile vize rejiminin kaldırılması konusunda görüşmelerde bulunuyor. AB'ye katılım için Türk kamuoyu desteği, katılım müzakerelerinin başlamasından beri azaldı. Aynı zamanda, Türk hükümeti, Türkiye'nin AB'deki imajını iyileştirmek için önlemler aldı. Bu bağlamda katılım sürecini yeniden canlandırma amaçlı bir “*Avrupa Birliği Stratejisi*” ni kabul etti (Kaya, 2018: 190-192).

1.5.2011-2019: Yeni Jeopolitik: Jeopolitik ve Güvenliğe Yeniden Dönüş

2011 yılı ortalarından itibaren Doğu Akdeniz'de Kıbrıs sorunu ve hatta dünya politikaları ile genel olarak enerji piyasasını etkileyecek önemli bir gelişme yaşanmıştır. Doğu Akdeniz'deki devasa hidrokarbon rezervlerinin keşfiyle bölgenin önemi artmış, Kıbrıs sorununa yeni açmazlar eklenmiştir. Rum Kesiminin Hidrokarbon arama çalışmalarında, “*Münhasır Ekonomik Bölge*” oluşturarak bölgede yeni kontrol mekanizmaları oluşturma eğilimine girmiştir. Mısır ile yapılan “*Münhasır Ekonomik Bölge Sınırlandırma Antlaşması*” bu girişimlerden biridir. Benzer bir antlaşma Lübnan'la da, 17 Ocak 2007'de imzalanmıştır. Bu antlaşma ile açık denizde yapılacak petrol ve doğalgaz arama faaliyetlerinde serbestiyet elde edilmiştir. Bunun yanında, GKRY-İsrail işbirliğinde, Noble Amerikan Enerji Firması, “*münhasır ekonomik bölgesinde*”, sismik arama yanında sondajlama aşamasına geçilmiştir. Yapılan antlaşmalarla İsrail tarafından korunmaya

alınmış, Firma İsrail üzerinden bölgeye sevkini gerçekleştirmiş, Firma'nın bölgede bulunması, Türkiye açısından uluslararası hukuk gereği savaş nedeni oluşturmaktadır. 19 Eylül 2011 tarihinde, hidrokarbon sondaj çalışmaları Rum Kesimince resmen başlatılmıştır (Erdoğan, 2016: 156).

Kıbrıs Rum Kesimi, Yunanistan ve İsrail arasında oluşturulan enerji tabanlı ortaklık, Kıbrıs Türklerinin ve Türkiye'nin menfaatlerine karşı bir senaryo gibi görünse de sondajlanan petrol ve doğalgazın Kıta Avrupası'na taşınmasında en güvenli yolun Türkiye güzergahı görülmüştür. Bu nedenle, AB ilgili devletler ve enerji şirketlerini, Türkiye'nin de sürece dahil olduğu platform oluşturmaya teşvik etmektedir. Bu amaçla, Kıbrıs konusunda çözüm mekanizmalarının yeniden işlerlik kazanması, bununla birlikte Türkiye'nin de Bölgedeki enerji işbirliğine entegre edilmesi hususunda bir gündem oluşmaya başlamıştır (Erdoğan, 2016: 156).

Doğu Akdeniz'de Levant havzasının keşfi, bölgedeki geleneksel politik yapıları modifiye etme fırsatı sağlamıştır. Geri kazanılabilir kaynaklara olan ilginin artması, var olan ittifakları güçlendirdiği gibi, politik muhalifler arasında işbirliği için imkan oluşturmuş ve yeni çatışma alanlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Son yıllarda yapılan bir dizi büyük doğal gaz keşifleri ve Doğu Akdeniz sularının altında önemli hidrokarbon kaynakları beklentisi büyük uluslararası ilgiyi tetiklemiştir. Başarılı bir şekilde gelişirse, Akdeniz bölgesinde enerji resmini önemli ölçüde değiştirebileceği belirtilmektedir. Enerji güvenliği, ekonomik refah ve bölgesel işbirliğini teşvik eden bir imkana dönüşebilir. Eğer bu gerçekleşmezse, jeopolitik mücadelenin ana unsuru haline gelebilirler, var olan anlaşmazlıkları körükleyebilirler ve bölgedeki ve ötesindeki çeşitli sürtüşme ve kaygılara neden olabilir (Constantinides, 2016: 3-5).

Coğrafik konumu sebebiyle Kıbrıs Adası tüm bu enerji bazlı jeopolitik stratejinin yeniden yapılanmanın odağında yer almaktadır. Uzun yıllardır devam eden Kıbrıs Sorununun neticelendirilmesi açısından bölgedeki hidrokarbon keşifleri tek başına yeterli bir etken olmamakla birlikte gerek müzakere sürecinin yeniden başlamasında gerekse uzun süredir etkisini yitiren uluslararası ilginin adaya tekrar yönelmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ancak bugünkü veriler dikkate alındığında bölgedeki enerji ihracat rejiminin Kıbrıs sorununun çözümüne ihtiyaç duyulmadan şekillenebileceği mümkün gözükmemektedir. (Gürel vd., 2013: 3-5).

Levant Havzasında zengin hidrokarbon rezervlerine rastlanması aynı havzanın uzantısının Kuzey Kıbrıs MEB ine de uzanabileceği ihtimalini ortaya çıkarmıştı. Rum

Kesimi'nin adanın kıyı şeridini on üç parselde bölerek Hidrokarbon araştırmalarına başlaması ve Kuzeydeki Kıbrıs Türk yönetiminin görmezden gelinmesi, Türkiye açısından henüz keşfedilmemiş rezervler ile ilgili adımlar atmaya zorlamıştır (Orhun, 2017: 42).

Yakın geçmişten bu yana Türkiye açısından Kıbrıs'taki Türk varlığının siyasi olarak garantörlüğünü üstlenmiş bir bölge olması nedeniyle Türk kamuoyunun bölgedeki keşfedilecek rezervlerin geleceğini güvenlik meselesi olarak kabul etmesi doğal bir gelişmeydi. Çünkü askeri, siyasi ve toplumsal açıdan ada üzerindeki iki taraf arasındaki ilişkiler uzunca bir süredir güvenlik koşullarını gerektiriyordu. Bununla birlikte Rum yönetimin uluslararası şirketlere arama ruhsatı vermesi sonucu bölgede yeni bir jeopolitik oluşmuştur (Özgür, 2017: 37-38).

Bu gelişmeler bağlamında enerji alanında Doğu Akdeniz'in yeni bir güç mücadele alanına dönüşmüştür. Güç mücadelesinin ortaya çıkması ve şiddetlenmesinin ardından bölgede işbirliğinin artacağı yerde azalma temayülü göstermesi ve bunun da kolonyal dönemlerdeki sömürgeci ruhun yeniden canlanmasına işaret etmesidir (Günaydın, 2014;16). Bu nedenle 1950'lerde başlayan Kıbrıs sorununa eklenen Doğu Akdeniz'de hidrokarbon rezervlerinin keşfedilmesi sonucu, uluslararası hukuka aykırı bir şekilde başta GKRY olmak üzere bazı bölge ülkelerinin Münhasır Ekonomik Bölge ilan etmesiyle ortaya çıkan yetki alanları sorunu karşısında Türkiye'nin attığı adımlarda önem kazanmıştır (Orhun, 2017: 44).

Doğu Akdeniz'deki devasa hidrokarbon rezervlerinin keşfiyle bölgenin önemi artmış, Kıbrıs sorununa yeni açmazlar eklenmiştir. İsrail-Lübnan-Kıbrıs-Mısır dörtgeninde keşfedilen hidrokarbon rezervlerinin, Kıbrıs sorununun çözümü için yeni bir parametre olduğu düşünülmektedir. Gerçekten de, bu proje adanın halkları ve bölgedeki ülkeler arasında bir işbirliği ortamı için ekonomik fırsatlar yaratabilir. Çünkü Kıbrıs sorunu Doğu Akdeniz jeopolitiğinin "sabit" değişkenlerinden biridir. Türkiye'nin, adanın Kuzey kısmına yönelik iddiaları, Ankara'nın Kıbrıs MEB'inde ve ayrıca Avrupa'ya önerilen boru hattında daha fazla gaz arama yapılmasına izin vermeyeceği yönünde girişimleri dikkat çekmektedir. Ek olarak, Kıbrıs Rum tarafı bölge içindeki diplomatik ilişkilerini çeşitlendirirken, aynı zamanda Ankara'nın sürekli olarak dizginleyeceği bir enerji merkezi olması kaldıraç oranını artırdı. Bu nedenle, Kıbrıs'ta istikrarlı bir durum olmadan daha yakın enerji bağlarının etkileri, çözülmemiş anlaşmazlıklar ve çekişmeli sularla ilgili risklerden ağır basmayabilir. Bununla birlikte, Enerji bağlamında gittikçe birbirine

bağımlı hale gelmek, diğer ortak çıkar alanlarına uzanan “siyasi işbirliği için sağlam bir çerçeve” için itici güç sağlayabilir (Tuncer, 2012: 33-36).

2. BÖLÜM: KIBRIS VE DEĞİŞEN ENERJİ JEOPOLİTİĞİ

2.1. Enerji Jeopolitiği

Jeopolitik kavramı, coğrafi faktörlerin devletlerin politikalarının önemli belirleyicileri olduğunu vurgulaması bakımından hâlâ geçerliliğini korumaktadır. Enerji kaynaklarına erişim konusu, her zaman devletlerin jeopolitik değerlendirmelerinin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Öte yandan petrol fiyatları ve çevresel endişeler arttıkça, enerji aktörleri özellikle doğal gaz ve yenilenebilir kaynaklar gibi alternatifler aramaya başlamıştır. Birden fazla enerji kaynağı ve tedarikçisi enerji güvenliği için vazgeçilmez unsurlardır. Ayrıca küresel ısınma ve iklim değişikliği konusunda bilinç arttıkça, tüketiciler fosil yakıtlara alternatif enerji kaynaklarına, özellikle de doğal gaza yönelmektedir. Sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) ve gaz-sıvı (GTL) teknolojisindeki ilerlemelerin yanı sıra, doğal gaz, petrolün yerini birincil enerji kaynağı olarak almak üzeredir. Petrolün her geçen gün tahtı sarsılmaktadır (Yergin, 2012: 70-72).

Sanayi devriminden bu yana, onu besleyen ve bu malzemelere erişimi sağlayan enerjinin jeopolitiği, küresel güvenlik ve refahta bir itici faktör olmuştur. Önümüzdeki yıllarda, enerji politikaları daha karmaşık olmaya devam edecektir. Arz ve talep kaynaklarıyla bağlantılı olan enerjinin politik yönü, kriz anlarında kamuoyunun dikkatini çekmektedir. Uluslararası Enerji Ajansı'na (IEA) göre, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomilerin büyümenin devam etmesi ve yaşam standartlarının artmasıyla 2012-2040 yılları arasında sanayide doğal gaz kullanımının yıllık %1,7, elektrik üretiminde ve doğal gaz kullanımının ise yıllık %2,2 artması beklenmektedir. Doğal gaz tüketim artışının %73'ü sanayi ve elektrik sektörleri tarafından gerçekleştirilecektir. Bu iki sektör 2040 yılına kadar doğal gaz tüketiminin %74'ünü oluşturacaktır (Özev, 2013: 13).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından dünya ekonomisinin özellikle 60 ve 70'li yılların ilk yarısında hızla büyümesine paralel olarak enerji ihtiyacının artmasıyla petrolün uluslararası ilişkilerdeki önemi artmaya başlamıştır. Soğuk savaş döneminde ve sonrasında enerji piyasalarının küreselleşmesi ile, enerji güvenliği olgusu çok farklı bileşenlerin eklenmesi ile, komplike bir konu haline dönüşmüştür (Doster, 2014: 601). 1960 yılında Petrol İhraç Eden Ülkeler, Örgütü'nü (OPEC) kurmuştu. Ancak OPEC'in petrol piyasasını tek elle kontrol etme yeteneği, hem iç kolektif eylem problemleri hem de yeni üreticilerin yükselmesi gibi dış faktörlerin bir sonucu olarak tarihsel olarak sınırlı

kaldı (Energy Charter Secretariat, 2015: 6). Bu dönemde, gelişmiş ülkelerde arz güvenliği sorunu yüksek bir politika önceliği değildi. Modern anlamda enerji güvenliği kavramı, 1970'lerin başında Arap-İsrail Savaşı sonrası Arap ülkelerinin İsrail'i destekleyen Batılı ülkelere petrol ambargosu kararı almasıyla ortaya çıktı (Alagöz, 2016: 60).

Enerji kaynaklarının dünyada eşit şekilde dağılmaması, özellikle bazı bölgelerde yoğunlaşması enerjinin uluslararası siyasette önemli bir araç, hatta tehdit unsuru haline gelmesine yol açtı. Enerjiye her ülkenin ihtiyacı olduğuna kuşku yok ancak sanayileşmiş ülkelerin az gelişmiş ülkelere oranla daha fazla enerji tüketmeleri, büyük devletlerarasında "enerji savaşlarının" başlamasının an meselesi olduğuna işaretir (Cherp, 2016: 328).

Enerji kaynaklarının gelişmiş ülkelere güvenli bir şekilde ulaştırılması son yıllarda uluslararası ilişkilerde yeni çatışmalara olduğu kadar yeni işbirliklerine de yol açtı. Artan enerji ihtiyacı enerji kaynaklarının yoğunlaştığı bölgelere olan ilgiyi ve o bölgeler üzerinden güç mücadelelerini artırdı. Enerji kaynaklarına sahip olmak kadar bu enerji kaynaklarına yakın konumda olmak da ülkeler için önemlidir (Caşın, 2015: 48). Fosil yakıtlı bir dünyada, petrol ve gaz rezervleri üzerindeki kontrol, ulusal gücün önemli bir bileşenidir. Gezegenin yeni uluslararası enerji düzeninde, ülkeler enerji fazlası ve enerji açığı olan uluslara bölünebilir. Eski düzende, bir ülkenin küresel hiyerarşideki sıralaması, nükleer savaş başlıkları, denizdeki savaş gemileri ve silah altındaki erkeklerin sayısı gibi kriterler ile ölçülmekteydi. Yeni dünya düzeninde ise, bir ülkenin rütbesi petrol ve doğal gaz rezervlerinin büyüklüğü ya da diğer zenginlik kaynaklarını harekete geçirme yeteneği ile giderek daha fazla belirleniyor (Klare, 2008: 11-12).

Hızla değişen küresel enerji resmi, üreten, transit ve tüketen ülkelerin hangi politika ve stratejik seçimler yaptığını belirlemeye devam edecektir. Küresel ekonominin ve siyasetin üzerinde durduğu ABD dış politikasının, piyasalardaki sürekli değişimlerin gösterdiği gibi, enerji güvenliğinden önemli ölçüde etkilendiği açıktır. Artan yerli petrol üretimi, ABD'nin dünyadaki konumunu değiştirdi. Buna karşılık, bu, Avrupa politikaları üzerinde, güçlü ve geleneksel müttefikleriyle değil, en azından Rusya ve mahalleleriyle ilgili olarak çok fazla bir etkiye sahip değildir. Hızla büyüyen Asya ve Afrika nüfusu, hidrokarbonlar üzerinde büyük bir yük getiren, iklim değişikliği konusunda ciddi kaygılara yol açıyor. Yine, ülkeler bu sulara başarılı bir şekilde gezinmek için ekonomi, jeopolitik ve teknolojik değişimlerin ilginç ama karmaşık etkileşimlerine güvenmek zorunda kalacaklar (Olayele, 2015: 31-32).

Artan enerji talebi yanında, 21. Yüzyılın başından beri, devletin dışındaki aktörlerin eklenmesi ve doğal afetlerin, insan kaynaklı afetlerin ve siber saldırıların tehdit olarak dahil edilmesiyle enerji güvenliği kavramının anlamı da genişlemiştir. Genel olarak bu kavram üzerine yapılan tartışmalar da hem dış politika hem de küresel ekonomi üzerinden ilerlemektedir. Bütün bu nedenlerle içinde bulunduğumuz yüzyılda enerji güvenliği ile ilgili riskler sadece jeolojik etkenlerle ilgili olmayıp bunun yanında jeopolitik meseleler de ön plana çıkmaktadır (Yergin, 2005: 55-56).

Enerji kaynağı yönüyle uluslar arası aktörler, bu kaynağı uluslararası politikada etkin bir vasıta şeklinde kullanırken, bu güçler, çok taraflı ve ikili politikada, enerji güvenliğine azami önem verirler. Enerji ihtiyacının karşılanmasında dış piyasalara bağımlı olmanın uluslararası politikada manevra alanını daralttığı bilinmektedir. Bu sebeple bu ülkeler açısından enerji sadece ekonomik faaliyetlerin ana kaynağı değil, bununla birlikte egemenliğin, bağımsızlığın ve milli güvenliğinde temel şartlarından birisi olarak değerlendirilir (Doster, 2014: 602).

Doğu Akdeniz gaz kaynaklarının keşfi, dünya enerji talebinin hızla büyüdüğü bir süreçte, birçoğu İran Körfezi ve Rusya'nın arz güvenilirliğini sorguladığı bir ortamda ve Batılı hükümetler enerji güvenliğinin sağlanması için arz çeşitliliğini sağlamak için alternatif arz kaynakları aradığı bir zamanda gerçekleşti. Doğu Akdeniz gaz rezervleri, üç sebepten ötürü Batı hükümetleri ve şirketleri tarafından stratejik bir öncelik olarak ele alınmaktadır. Bu sebepler şunlardır;

1. Bu gazın çoğu İsrail ve Kıbrıs'ın ihtiyaçları düşük olduğundan ve düşük kalması beklenen ihracat için amaçlanmıştır.
2. Gaz, Avrupa'nın enerji ihtiyacının önemli bir bölümünü karşılayabilir ve böylece Avrupa'nın Rusya ve Cezayir'e olan bağımlılığını azaltabilir.
3. İsrail'in ve özellikle Kıbrıs'ın sermaye ve bu gaz rezervlerinin geliştirilmesinden bağımsız olarak öncülük etme teknolojilerinden yoksun olması, Batı enerji şirketlerine önemli yatırım fırsatları sunmaktadır.

Arap Baharının başlangıcından bu yana dünya siyasetindeki kritik gelişmeler, Rus birlikleri tarafından Kırım yarımadasının ilhak edilmesine yol açan Ukrayna-Rusya çatışmasının ortaya çıkardığı gerginlikler, enerji arz güvenliği noktasında endişeleri ortaya çıkardı. Akdeniz bölgesi gaz kaynakları istikrarın sağlanmasında kilit bir rol oynayabileceğinden, bu bölge, Avrupa-Atlantik enerji güvenliği tartışmasının odağına yerleşmiştir. Bu çerçevede bölgede stratejik bir konumda yer alan Kıbrıs adasının önemi dikkatleri çekmektedir (Tanchum, 2015: 7-9).

AB üye ülkelerinin enerji güvenliği konusundaki kaygıları, hidrokarbon enerji taleplerini karşılamak için dış kaynaklı petrol ve doğal gaz kaynaklarına bağımlılığı nedeniyle körüklenmiştir. Bu kritik noktada Doğu Akdeniz havzasının yeni jeostratejik önemi yeni fırsatlar ve zorluklar sunmaktadır. Yeni keşifler yeni hidrokarbon rezervleri ve buna bağlı olarak boru hattı projeleri ve potansiyel ekonomik kazanımlar sunuyor. Nitekim, Kıbrıs, Mısır, İsrail, Lübnan, Suriye ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz kıyılarında artan araştırma sondajı, uzun zamandır devam eden güvenlik sorunları ile dolu olan hidrokarbon rezervlerini ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte, bu yeni keşifler, bölgedeki kıyı devletleri arasındaki uluslararası deniz sınırı MEB sınırları nedeniyle bölgesel çatışmalara karşı savunmasız kalmaktadır (Caşın, 2015: 49).

Doğu Akdeniz jeopolitiği hızla uluslararası aktörlerin dikkatini çekmektedir. ABD ve Rusya'nın klasik jeopolitik çifti hariç, AB'nin faktörü de ciddi olarak ele alınmalıdır. Ayrıca, Güneydoğu Med enerji yatakları yukarıda belirtilen ülkeler dışında Lübnan'ın yanı sıra Mısır, Suriye, NATO, Çin, İngiltere ve Asya, Orta Doğu ve Afrika'yı da ilgilendirmektedir (Doster, 2014: 602).

Kuşkusuz, yeni keşfedilen gaz kaynaklarının Doğu Akdeniz'de bölgesel ve küresel ittifakların oluşması için siyasi ve ekonomik bir zemin oluşturduğu şüphesizdir. Bununla birlikte, şimdiki ve geçmişteki anlaşmazlıklar, siyasi dengesizlikler, ülkeler arasındaki bölünme ve doğal gaz konusunda rekabetin derecesi, Doğu Akdeniz'de doğal gazın üretimini ve keşfedilmesini engellemektedir (El Katiri ve Fattouh, 2014: 9-15).

Doğu Akdeniz sınırını paylaşan ülkeler arasındaki ihtilaflar, güvensizlikler ve çatışmalar bölgenin istikrarlı bir yapıya sahip olmasını engellemektedir. Tartışmasız, bu çatışmalar ve gerilimlerin uzun bir tarihi bulunmaktadır. Ancak son yıllarda, temel anlaşmazlıkları ortadan kaldırarak ve benzersiz ekonomik ve stratejik işbirlikleri oluşturarak yeni ittifaklar olabileceğini öne süren bazı değerlendirmeler de bulunmaktadır (Demir ve Tekir, 2017: 652-653).

Avrupa'daki entegrasyona benzeyen bu işbirliği, İsrail, Mısır, Güney Kıbrıs ve Lübnan gibi bu kaynaklara sahip ülkelerin ekonomilerinde rahatlamaya neden olacak ve diğer taraftan, Türkiye'ye enerji merkezi olma hedefine ulaşması için bir avantaj sağlayacaktır. Bu enerji kaynakları olmamasına rağmen stratejik konumu ve aynı zamanda Avrupa'nın enerji kaynaklarına olan bağımlılığını bir dereceye kadar azaltacaktır. Ancak, bu koşulun gerçekleşmesi için bölgesel bir işbirliği yapılmalıdır. Bu işbirliğinin temeli İsrail - Güney Kıbrıs, Yunanistan - Güney Kıbrıs ve Mısır ile Türkiye - İsrail - Yunanistan arasında

görülmektedir. Bölgesel işbirliği konusunda bazı olumlu gelişmeler olmasına rağmen, bölgeye odaklanan ve enerji ile enerji trafiğini kontrol etmek isteyen küresel güçler, Doğu Akdeniz'deki potansiyel işbirliğini engelleyen temel engellerden bazılarıdır (Georgiou, 2016: 95-97)

Bölgenin ekonomik ve politik denklemini daha da karmaşıklaştıran nedenlerden bazıları şunlardır:

1. Doğu Akdeniz'in Avrupa ülkelerinin enerji talebini çeşitlendirme ve Ukrayna krizinde çok kırılgan olduğu görülen enerji güvenliğini sağlama konusunda önemli bir alan olarak algılanması,
2. Rusya'nın ekonomisindeki kilit faktör olan enerji üzerindeki hakimiyetini kaybetme konusundaki isteksizliği,
3. ABD tarafından uygulanan politikalar ve hâkimiyetini sürdürme ve onu daha kalıcı hale getirme çıkarları.

Bu bağlamda, bölgenin ekonomik, stratejik ve politik yapısını değiştirebilecek doğal gaz rezervleri ile ilgili bölgedeki lider enerji oyuncularını ve bunların anlaşmazlıkları yanında Doğu Akdeniz'de mevcut enerji kaynaklarına yönelik küresel güçlerin hedeflerinin tespiti önem taşımaktadır (Demir ve Tekir, 2017: 652-653).

Doğu Akdeniz'in karmaşıklaşan enerji denkleminde Kıbrıs'ın önemi bir kez daha ön plana çıkmaktadır. Çünkü, Doğu Akdeniz'de dengelerin sürekli değişmekte ve yaşanan güç mücadelesine her an yeni legal ve illegal oyuncuların iştirak ettiği ve mevcut politika düzeninin sürekli bozulma eğilimi taşımaktadır. Doğu Akdeniz'in merkezinde yer alan ve stratejik olarak oldukça önemli bir noktada bulunan Kıbrıs Adası'nın hızla karmaşıklaşan Doğu Akdeniz jeopolitiği içinde önemi daha da artmaktadır. Oluşan yeni enerji jeopolitiği ile, *“Kıbrıs doğalgaz kaynaklarına ve Akdeniz'e giriş-çıkışı sağlayan üç kapıdan biri olan Süveyş kanalına yakınlığı nedeniyle, bölgede enerji ve uluslararası ticaret güvenliğini denetlemek için yerleştirilmiş olan İngiliz üslerinin ve Amerikalıların da birlikte kullandığı erken müdahale ile dinleme istasyonlarının konuşlandığı bir noktada bulunmaktadır.”* Kıbrıs adası, ABD ve İngiltere'ye, 'istikrarsızlık odaklarına' yakınlığı ve olası krizlere erken müdahale ve ikmal olanakları verme olanağı taşımaktadır. Doğu Akdeniz'de keşfedilen Afrodit ve Levant havzalarının Kıbrıs adasının MEB'i içerisinde yer alması, aynı zamanda tüm Doğu Akdeniz'de çıkartılacak olan rezervlerin Avrupa'ya taşınmasında Kıbrıs'ın jeostratejik açıdan kilit bir noktada bulunması hem rezervler bağlamında hem de taşıma koridoru olması bağlamında Kıbrıs'ın önemini artırmaktadır.

Dolayısı ile ortaya çıkan rezervlerin yaratmış olduğu yeni konjonktür, Kıbrıs adasının jeopolitiğini, dolayısıyla da ada üzerinde mevcut olan rekabeti ve rekabetin aktörleri arasındaki münasebetleri de değişime uğratmış, halende uğratmaya devam etmektedir (Orhun, 2017: 44).

Açık denizdeki Kıbrıs doğal gazının keşfi, birçoğunun bunun Kıbrıs sorununu çözmek için bir katalizör işlevi görüp görmeyeceğini sormasına yol açtı. Bu sorunun arkasındaki sebep, gaz konusunda karşılıklı işbirliğinin ticari faydalarının yanı sıra AB gaz arzlarının çeşitlendirilmesinin desteklenmesinin jeopolitik faydalarının, tüm tarafların uzlaşmaya varması için yeterince güçlü teşvikler oluşturabilmesidir. Bununla birlikte, kişi çok yakın zamana dek durumun tersi olduğunu iddia etmek zorunda. Sadece doğal gaz için tek taraflı araştırma yapmak (Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıslı Türkler ve Türkiye tarafından) karşılıklı gerginliklere yol açmakla kalmadı, tartışmalı bir şekilde BM tarafından desteklenen topluluklar arası müzakerelerin yeniden başlatılmasının gecikmesindeki gecikmenin bir nedeni oldu (Özgür, 2017: 40).

2.2. GKRY'nin Enerji Kaynakları İle İlgili Faaliyetleri

Tarihin her döneminde Doğu Akdeniz her açıdan önemini korumuş; zenginlik ve refahın merkezinde konuşlanmıştır. Coğrafi konumu itibariyle Türk Boğazları, ve Süveyş Kanalı gibi stratejik geçiş noktalarına sahip olan bölge adeta enerji kaynakları bakımından zengin bir bölge olan Ortadoğu bölgesini kontrol eden bir nokta hüviyetini taşımaktadır. Dünya ticaretinin yaklaşık % 30'u Akdeniz havzasından geçmektedir. Akdeniz'de günde ortalama dört bin ticari gemi geçmekte, ortalama 40 bin Rus ticaret gemisi Türk Boğazlarından (Boğaz ve Çanakkale Boğazı) Akdeniz'e doğru akmaktadır. Bu kadar stratejik öneme sahip olan bu bölgede son 20 yılda zengin hidrokarbon kaynakları ile de dünya gündemine gelmektedir (Ülker vd., 2013: 1028).

Son dönemlerde doğalgaz rezervleri bağlamında Doğu Akdeniz'de birçok keşif gerçekleştiren küresel güçler ve büyük devletler, Doğu Akdeniz bölgesi başta olmak üzere bölgede etkinliklerini artırmaktadırlar. Bölgede petrol ve gaz keşifleri ve Doğu Akdeniz tabanının altındaki önemli hidrokarbon kaynaklarının olasılığı büyük uluslararası ilgi uyandırmıştır. Bölgedeki üç büyük ölçekli keşif; Bunlar, Tamar ve Levant havzası ve güney Kıbrıs sahillerindeki Afrodit alanıdır (Aslim, 2017: 38-39). Ancak, bu keşiflere rağmen, bölge, ek gaz ve potansiyel olarak petrol arzusuna rağmen dünyanın en az keşfedilen alanlarından biri olmaya devam ediyor. 2010 yılında Amerika

Birleşik Devletleri Jeolojik Araştırmaları tarafından yapılan bir değerlendirme - biri Mısır'ın Nil Deltası ve Akdeniz bölgelerinden biri, diğeri ise Levant Havzası'ndaki - yaklaşık 9800 milyar metreküpün (bcm) bölgede teknik olarak geri kazanılabilen keşfedilmemiş gaz potansiyeli olduğunu göstermektedir (El Katiri ve Fattouh, 2014: 9-15).

Şekil 1:

Doğu Akdeniz Doğal Kaynak Rezerv Sahaları

Kaynak: Karaçin, B. Buke, (2012). Doğu Akdeniz'de Siyasi Dengeleri Değiştirecek Yeni Bir Denklem mi Oluşuyor? *Analist.* 10-11. http://www.topraksuenerji.com/The_adventure_of_the_Eastern_Mediterranean_energy.pdf adresinden alınmıştır

Lübnan, Mayıs 2012'de açık denizde doğalgaz aramaları için ilk lisans turunu başlattı, ancak ihale, ülkede işleyen bir hükümet sistemi olmadığından dolayı ihale askıya alındı. Şimdiye kadar kuyular açılmamış olduğu göz önüne alındığında, Suriye de sınır keşif alanı şeklinde değerlendirilmektedir (Özgür, 2017: 34). Suriye, 2011 yılının Mart ayında, Aralık 2011'de kapanış tarihi itibarıyla, üç blok için bir denizaşırı arama ruhsatını açıklamıştı. Ülkede devam eden kriz nedeniyle hiçbir teklif sunulmadı. Aralık 2013'te Suriye hükümeti, Soyuz Neft Gaz ile 25 yıllık bir anlaşma imzalamış ve Rus şirketini Blok 2 için arama ruhsatı vermiştir (Yıldız ve Yaşar, 2012: 165).

İsrail, hidrokarbon rezervlerini keşif noktasında en önde gelen ülkeler arasında yer almaktadır. Bu konuda son on yıla büyük miktarda yatırım yapmıştır. Bu çalışmalarının

sonunda iki büyük hidrokarbon alanının keşfi ile sonuçlar elde edildi. Tamar sahası, 2013 yılının Mart ayında piyasaya çıktı ve 2016 yılının ilk çeyreğinde 2.2 milyar metreküp doğalgaz üretti ve anlaşmalar imzaladılar (Demir ve Tekir, 2017: 654).

Doğu Akdeniz'in kaynaklarından faydalanmak üzere aktif bir siyaset takip eden devletlerden biri de Güney Kıbrıs Rum Yönetimidir. Doğu Akdeniz'de enerji konusunda Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin ilk gelişme 1979 yılında Spiros Kiprianu'nun Rum Kesimi başkanlığını yürüttüğü süreçte gerçekleşmişti (Tanchum, 2015: 7-9). Rum Yönetimi bu süreçte ilk olarak Mısır ile bir petrol arama antlaşması imzalamıştır. Atılan bu adım üzerine Türk tarafı lideri Denктаş bu gelişmesinin bir savaş sebebi olacağını açıklayarak tepkisini göstermişti. Bu süreçte Türkiye'de yaşanan gelişmeye sert bir şekilde tepki gösterince devreye Birleşmiş Milletler girmiş, Rum tarafından bu antlaşma noktasında geri adım atmalarını istenmiş, Türkiye'nin bu konuda ciddi olduğunu belirtmişti (Crospey ve Brown, 2014: 8).

Bölgede zengin hidrokarbon kaynaklarının varlığı kesinleşince Rum Yönetimi 2000'li yıllarda yeniden faaliyete geçmiş ve amaçlarına ulaşabilmek için iki ana hedef bulunan bir stratejik plan uygulamaya koymuştur. Bu planlardan birincisi, Bölgede tek başına yani Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini hariçte tutarak Münhasır Ekonomik Bölgelerin oluşturulmasıdır. Ancak, *“Karasuların ölçülmeye başlandığı esas hattan itibaren 200 deniz milinin ötesine uzanmayan ve kıyı devlete, deniz yatağı üzerindeki sularında, deniz yataklarında ve bunların toprak altındaki alanlarında birtakım hak ve yetkiler tanıyan deniz alanı olarak tanımlanan.”* (Tamçelik ve Kurt, 2015: 455-456). MEB kavramı bir çok bölgede sınır sorunları yarattığından uygulanmasında da bir çok sıkıntılar yaşanmaktadır. Bu anlaşmalar ile gerçekleştirilen sınırlama, medyan hattı yöntemine dayanmaktadır. Nitekim Kıbrıs Rum Yönetiminin KKTC'yi dışlayarak MEB kararı alması bunu da girdiği ikili anlaşma girişimleri ile uluslararası kamuoyuna kabul ettirme girişimleri bir çok sorunun kaynağını teşkil etmektedir (Cankara, 2016: 18).

Rum Kesimi Yönetimi, Türkiye'nin karşı gelmesine rağmen 2003 Yılında Mısır ile Münhasır Bölge Antlaşması imzalamıştır. Mübarek yönetimindeki Mısır, Türkiye kıyıları esas alınarak oluşturulacak bir antlaşma zemininde 12.000 km kare daha fazla bölgeyi kontrol edebilecekken, Rum Kesimi ile antlaşmayı tercih etmiştir. Mübarek yönetimince yapılan yolsuzluklardan elde edilen paraların, Rum bankalarında tutulmasını şartıyla bu antlaşmanın imzalandığı iddia edilmiştir. (Demir ve Tekir, 2017: 656). Mübarek Yönetimin sona ermesinden sonra bu anlaşma bölgede diğer devletler açısından

hakkaniyetli bir paylaşım esas alınmadığından yeni Mısır yönetimi tarafından iptal edilmiştir. Rum Kesimi Yönetimi yapmış olduğu bu hukuk dışı teşebbüslerle Doğu Akdeniz’de Türkiye’nin Antalya Körfezi’nin açıklarını içerecek şekilde dar bir deniz alanına sıkıştırmayı ve bu bölgedeki Türkiye’nin egemenlik haklarını sınırlandırmayı amaçlamaktadır (Örnek ve Mızrak, 2016: 16-17).

Güney Kıbrıs Yönetimi, 2007 yılında ise Lübnan ile başka bir münhasır ekonomik bölge sınırlama antlaşması imzalamıştır. Antlaşma imzalandıktan sonraki süreçte Türkiye, Lübnan Büyükelçiliği vasıtasıyla bir nota vermiş ve yapılan antlaşmanın Türkiye ve KKTC’nin hak ve menfaatlerini zedelediği ifade etmiştir. Bunun yanında adanın tümünü temsil edecek şekilde Rum yönetiminin böyle bir girişimde bulunamayacağı bildirilmiştir. Gösterilen bu yaklaşım neticesinde, Türkiye ile ilişkilerini bozmak istemeyen Lübnan yapılan antlaşmayı parlamentosunda bekleterek antlaşmanın onaylanmasını ertelemiştir. Bunun yanında Lübnan Hükümeti 2011 yılında BM Genel Sekreterliği’ne gönderdiği bir mektupta *“GKRY ile İsrail arasında imzalanan anlaşmanın Lübnan’ın egemenlik ve ekonomik haklarının ihlali ve bölgedeki barış ve güvenliğe bir tehdit olarak algıladığını.”* ifade etmiştir (Aksoy, 2016: 11).

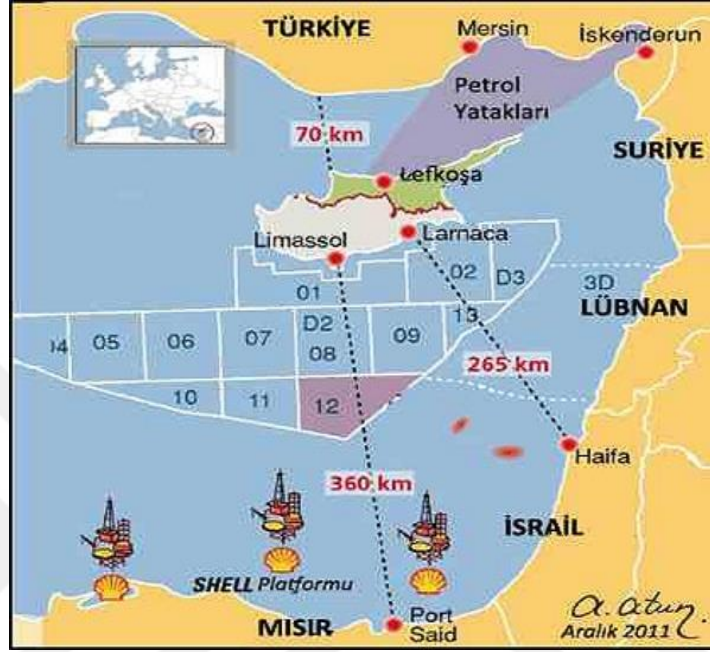
Bütün bunlarla birlikte Doğu Akdeniz’de Rum Yönetimi, kendi MEB’ini duyurduğu alanlarda 2005 yılından itibaren ön incelemeleri tamamlamış, daha sonra ise sismik çalışmalar keşif ihaleleri gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda Rum Yönetiminin hak iddia ettiği alanlarda açmış olduğu ihalelere uluslararası şirketler teklif vererek Rum Yönetiminin hukuk dışı girişimlerini desteklemişlerdir. Rum Yönetimi Kıbrıs’ın güney alanlarında tek taraflı olarak belirlediği MEB’i 13 parsele bölerek, petrol ve doğal gaz arama çalışmalarını somutlaştırmıştır (Khashan, 2016: 180-182).

İhale edilen parsellerden 10. ve 11. parselde Fransız Total şirketi, 2, 3. ve 9. parseldeki arama çalışmaları İtalyan enerji şirketi ENI ve Korea Gas Corporation (KOGAS) konsorsiyum, 12 numaralı parsele ait haklar, ABD menşeli Noble Energy ile İsrail menşeli Delek Grup şirketi tarafından alınmıştır. Rum yönetimi bu anlaşmalarla İsrail’in asgari 12 numaralı parseline de kapsayacak şekilde 4.600 kilometrekare, Mısır’ın 21.500 kilometrekare, Lübnan’ın 3.957 kilometrekare deniz yetki alanını sahiplenmiştir (Crospey ve Brown, 2014: 9-10). 12. Parsel olarak da ifade edilen bu saha İsrail’in Levant Sahası ile komşudur. Ayrıca 100 trilyon ABD doları değerindeki zengin yataklarda petrol rezervleri bulunduğu ileri sürülmektedir. 2011 yılında Noble Energy tarafından 12.

parselde yapılan sondaj çalışmaları çerçevesinde 198 milyar metreküplük Afrodit sahası keşfedilmiştir (Aksoy, 2016: 11).

Şekil 2:

Rum Yönetiminin Adanın Güneyinde Oluşturduğu 13 Parsel

Kaynak: Atun, A.(2011). *Rumlar, Doğalgaz ve Türkiye*. Erişim Adresi (30 Kasım 2018): <http://www.ataatun.org/rumlar-dogalgaz-ve-turkiye.html>

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Mısır ve Lübnan ile yapmış olduğu Münhasır Bölge antlaşmalarının bir benzerini de İsrail ile yapmıştır. İki ülke arasında 17 Aralık 2010 tarihinde imzalanan MEB anlaşması, diğer kıyıdaş ülkelerle yapılan anlaşmalara nazaran daha büyük bir öneme sahiptir. İsrail'in Haifa'nın yaklaşık olarak 100 kilometre açığında bulunan Tamar, Tanin, Dalit, Dolfin, Şemşon ve en önemli hidrokarbon yataklarının bulunduğu Levent havzasında keşfettiği 700 milyar metreküplük doğalgaz rezervi, Rum Kesimi ile gerçekleştirdiği iş birliği ile yeni bir dönemin önünü açmıştır (Tanchum, 2015: 10-12). İsrail ve Kıbrıs'taki bitişik Özel Ekonomik Bölgelerdeki doğal gaz ve petrol rezervlerinin keşfi, Tel Aviv ve Lefkoşa arasındaki ekonomi, enerji ve savunma alanlarında geniş çaplı işbirliğinin temellerini attı. İsrail ile yapılan bu antlaşma ile bölgede Yunanistan-Rum Kesimi -İsrail üçlü eksenine ortaya çıkmıştır. Burada Rum Kesimi, İsrail ile bozulan ilişkileri sebebiyle Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki manevra alanının daralacağını öngörmüştür (Ertürk, 2017: 14-16).

Rum kesimi atmış olduğu bu adımlardan sonra Ocak 2017'de 10 parselde de sondaj faaliyetlerinin başlayacağını duyurmuştur. Bahsedilen Parselin Mısır'ın Zohr havzasıyla

benzer özellikler taşıdığı iddia edilmektedir. Bu nedenle Rum Yönetimi, Amerikalı Exxon Mobil ve Katar Petroleum konsorsiyumu ile bu parselde keşif ve üretim anlaşması gerçekleştirmiştir (Özgür, 2017: 39). İlk sondaj çalışmalarının 2018 yılı içerisinde başlayacağı ilan edilmiştir. Rum Kesimi Yönetiminin Afrodit alanı ile ilgili henüz somut bir adım atılmadığı görülmektedir. Alanda çalışma yapan konsorsiyum, 2015 yılında bir geliştirme planı oluşturmuş ve bu plan çerçevesinde alandan yıllık 8,2 milyar metreküp doğalgaz sondajlamasını planlanmıştır. Bu alanda yatırım kararı alınsa bile 2020'den önce bu alanda üretimin başlamayacağı öngörülmektedir (Khashan, 2016: 177-178).

Afrodit'in gelişmesi için gerekli olan sermaye yatırımını haklı çıkaracak kadar küçük olduğu konusunda görüş birliği vardır. İhracatın başlaması için Kıbrıs'ın gazını bir karaya veya açık deniz limanı LNG terminaline veya boru hattına aktarması gerekiyordu. Halihazırda mevcut olan herhangi bir altyapı olmadan bu önemli bir sermaye yatırımı gerektirecektir. Kıbrıs'ın gaz dünyasına yeni giren bir üye olduğu düşünüldüğünde, herhangi bir muhtemel LNG terminali bir yeşil alan altyapı projesi olacaktır ve öngörülen gaz akışlarından gelen yatırım sermayesi geri dönüşü projeyi değerli kılmak için yetersiz olacaktır. Güney Avrupa'ya bir boru hattının planlanması söz konusu olduğunda, Girit yakınlarındaki zor arazi nedeniyle inşaatın fizibilitesine ilişkin ek siyasi zorluklar söz konusu olduğunda, benzer mali kısıtlamalar söz konusudur). Bu alandaki gazın Kıbrıs adasına hangi güzergâh üzerinden taşınacağı ise gündemde tartışılan en önemli konudur. Yeni bir rezerv sahası keşfetmesi durumunda Akdeniz'deki enerji denklemini değiştirebileceğini düşünen Rum yönetimi hak iddia ettiği alanlarda ihale yöntemiyle araştırma çalışmaları yapmaya devam etmektedir. Rum Kesimi, Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları üzerinden yürüttüğü faaliyetler ve hayata geçirdiği iş birlikleri ile ekonomisinde istikrar oluşturmayı amaçlamaktadır. Ancak bölgedeki gelişmeleri çıkmaza sokan asıl nokta ise GKRY'nin tek taraflı hareket ederek komşu ülkelerle imzalamış olduğu MEB anlaşmalarıdır (Karagöl ve Özdemir, 2017: 35-37).

2.3. Uluslararası Aktörlerin Doğu Akdeniz'deki Gelişmelere Yönelik Politikaları

Üç kıtadan 24 ülkeye ev sahipliği yapan Akdeniz Bölgesi, Dokuz milyon kilometrekareyi kaplar ve uzun bir geçmişi vardır. Bugün bölge, dünya nüfusunun % 7'sini, dünya GSYİH'nin % 10'unu ve dünyanın birincil enerji talebinin % 8'ini oluşturmaktadır. Akdeniz bölgesi karmaşık enerji haritası ve çoklu dengesizlikler, asimetriler üzerine kurulmuştur (Ülker vd.,2013: 1028). Güneydoğu Akdeniz bölgesi dünyanın kanıtlanmış petrol rezervlerinin neredeyse % 5'ini elinde tutuyor ve neredeyse dünyanın kanıtlanmış

gaz rezervlerinin % 5'ine sahiptir. Günümüzde, Doğu Akdeniz'den petrol ve doğal gaz ithalatı yapan ülkeler (toplamda bölgeye göre yaklaşık% 45 talep) her yıl %5 artan taleplerini karşılamak için enerji ithalatında bağımlı olmaya devam edeceklerdir. Ekonomik büyüme ve nüfus artışındaki artış nedeniyle, Bölgenin enerji talebinin önemli ölçüde artacağı tahmin edilmektedir (Caşın, 2015: 48).

Enerji kaynağı yönüyle uluslar arası aktörler, bu kaynağı uluslararası politikada etkin bir vasıta şeklinde kullanırken, bu güçler, çok taraflı ve ikili politikada, enerji güvenliğine azami önem verirler. Enerji ihtiyacının karşılanmasında dış piyasalara bağımlı olmanın uluslararası politikada manevra alanını daralttığı bilinmektedir. Bu sebeple bu ülkeler açısından enerji sadece ekonomik faaliyetlerin ana kaynağı değil, bununla birlikte egemenliğin, bağımsızlığın ve milli güvenliğinde temel şartlarından birisi olarak değerlendirilir (Doster, 2014: 2).

2.3.1. Doğu Akdeniz'deki Gelişmelere Yönelik AB'nin Yaklaşımı

Doğu Akdeniz'deki zengin hidrokarbon kaynaklarının keşfi şüphesiz bu kaynaklara en çok ihtiyacı olan Kıta Avrupa'sını ve dolayısıyla Avrupa Birliği Ülkelerini yakından ilgilendirmektedir. Sanayisi gelişmiş olan Avrupa Ülkelerinin dış kaynaklı enerjiye bağımlılıkları her yıl artmaktadır. Bu bağımlılığın azaltılabilmesi için yakın geçmişte bir takım önlemler alınmıştır. Bu bağlamda 1975'te bir Avrupa direktifi, öncelikli fonksiyonlar için kullanılması için doğal gazın elektrikte kullanılmasını yasaklanmıştı. 16 yıl boyunca gaz yakan santraller için yeni kapasite artışı durdurulmuştu. Ancak, kısıtlama 1991 yılında kaldırıldı ve o zamandan beri gaz oranı Avrupa'nın elektrik üretiminde önemli ölçüde artmıştır. Avrupa Komisyonu, yakın zamanda 2050 Enerji Yol Haritasından bahsetti, Bu haritaya göre enerji sisteminin dönüşümü için doğal gazın merkezileştirilmesi öngörülmektedir (Buchan ve Keay, 2016: 5-6).

1995 ve 2015 yılları arasındaki yirmi yılda, Avrupa'daki doğal gaz ithalatına bağımlılık yüzde 43'ten yüzde 67'ye yükseldi. Diğer faktörlerin yanı sıra, bu durum 2005 ve 2015 yılları arasındaki on yılda yüzde 5,6'lık Yıllık Büyüme Oranı ile düşmüş olan Avrupa üretimindeki düşüşe bağlı olarak gerçekleşti. Almanya, İtalya, Fransa, Belçika ve İspanya, büyük çoğunluğu Rusya, Norveç, Cezayir ve Katar'dan gelen doğal gazın en büyük ithalatçısıdır. Ancak Norveç'in üretimi yavaş yavaş düşüyor ve Cezayir doğal gazının gelecekteki beklentileri belirsizliğini koruyor çünkü temel sözleşmeler 2019 ve 2020'lerde sona erecek. Katar, AB'ye, özellikle de LNG terminallerinde LNG'nin gaza dönüştürülmesi için gerekli kapasiteye sahip olan batı Avrupa ülkeleri için önemli bir

tedarikçidir. Ancak, Avrupa'nın gaz ithalatının yaklaşık üçte birini oluşturan doğal gaz payını sağlayan Rusya'dır. Üye ülkeler, yerli üretim ve yakıt karışımı gibi iç faktörlere ve coğrafi yakınlık, jeopolitik ilişkiler ve alternatif arz seçeneklerinin mevcudiyeti gibi dış etkenlere göre Rusya'ya bağımlılıklarına göre değişmektedir (Jergen, 2014: 3-4).

AB'nin uzun zamandır amaçladığı bir hedef, enerji talebini arttırmaktı; burada, yerel talebi karşılamak için kesintisiz kaynaklara erişimi güvenilir bir şekilde sağlama becerisi olarak tanımlanmıştır. Enerji güvenliğinin sağlanmasında hayati önem taşıyan şey, kesintisiz bir gaz akışının Rusya'dan veya başka bir şekilde Avrupa'ya sağlanmasıdır. Nord Stream ve Yamal gibi boru hatları alternatif transit güzergahları sunarak ek güvenlik sağlasa da, ithal Rus gazının büyük bir kısmı Ukrayna'daki şebekelerden geçmektedir (Rocco, 2017: 3-9).

Rusya ile Avrupa gaz anlaşmazlıkları, 2014 yılında Rusya'nın devlete ait gaz tedarikçisi Gazprom'un Ukrayna'ya yaptığı ihracatı azalttığında zirve yaptı. Bu, bazı doğu Avrupa ülkelerinde, kısmen Rus kaynaklarına bağlı olan ciddi enerji krizlerine yol açtı. Aynı yıl AB, bu tür krizlere AB direncini artırma gereğini belirten Avrupa Enerji Güvenliği Stratejisini öne sürdü. AB, tedarik yollarının çeşitlendirilmesinin yanı sıra, arz kaynaklarının çeşitlendirilmesini; LNG gibi esnek yakıt alternatiflerine erişim sağlamak; ve daha geniş bir karşılıklı desteğe izin vermek için Avrupa iç pazarlarında reform yapmayı gerektiriyordu. Örneğin boru hatlarının her iki yönünde de gaz taşımını sağlamak gerekiyordu. Avrupa'nın enerji güvenliğinin sağlanmasına yönelik yol haritası, aynı zamanda yerli üretimi artırmayı ve sürdürülebilir enerjinin kullanımını artırmayı da içeriyordu (Jergen, 2014: 3-4).

Avrupa'nın artan enerji ihtiyacı sebebiyle özellikle Rusya'ya olan bağımlılığı oldukça önemlidir. Çünkü bu bağımlılık, Avrupa'nın Rusya'ya karşı bir bütün halinde politika üretmesini zorlaştırmakta, Avrupa Birliği ülkeleri arasında farklı seslerin çıkmasına neden olmaktadır. Bu durum ise, Rusya'nın küresel ve bölgesel politikada enerji silahını bir koz olarak kullanmasına imkan tanımaktadır. Bu ağır bağımlılık, bu kadar az sayıda tedarikçi, Avrupa Komisyonunu enerji politikasının temel taşı olarak çeşitlendirmeye odaklanmalarına zorladı. Oluşturulmak istenen alternatif enerji kaynaklarının temini çalışmaları, yaygın olarak, hem tedarikçilerin hem de transit ülkelerin çeşitlendirilmesini kapsamaktadır. Avrupa'nın gelecekteki gaz görünümüne farklı senaryolar yansıtmak mümkündür. Ancak doğal gaz bağımlılığında önemli bir artış, 2030 yılına kadar % 80'e kadar çıkması olasıdır. Bu durum AB ekonomisinin enerji konusunda dış piyasalara bağlı

olmasına neden olmakta ve kırılğan bir yapıya yol açmaktadır (Buchan ve Keay, 2016: 5-6). Sonuç olarak, Doğu Akdeniz’de yeni enerji kaynaklarının bulunması, bölge için çok önemlidir; teorik olarak AB’nin enerjisini çeşitlendirmek ve fiyatların aşağıya çekilmesini sağlamak açısından umutlar sunmaktadır. Avrupa’nın gaz arzının çeşitlendirilmesi uzun zamandan beri Avrupa Birliği için bir öncelik olmuştur. Rusya ve AB üyesi ülkeler arasında 2006 ve 2009 yıllarında gerçekleşen gaz savaşları ve Rusya’nın 2014’te Kırım’ın ilhakını müteakip diplomatik gerginliğin artmasıyla son yıllarda bu konuya yönelik çabalar hızlandı. AB’nin Avrupa’nın coğrafi çevresinden tedarik temin ederek Rus gazına olan bağımlılığını azaltma ihtimali, AB’nin Enerji Birliği stratejisinin belirtilen bir hedefi olan enerji direncini artırmasına yardımcı olabilir (Caşın, 2015: 59-60).

Bu bağımlılık açısından değerlendirildiğinde AB Doğu Akdeniz’de keşfedilen hidrokarbon rezervleri üzerinde etkin bir politika yürütmek için atmış olduğu adımlardan en önemlisi, Kıbrıs Rum Kesimini, bütün adanın temsilcisi olarak görmesi ve bu bağlamda bu statüyle 2004 yılında Rum Kesimini birlik içine almasıdır. Bu rezervlerin yanında Avrupa’nın ihtiyaç duyduğu enerjinin önemli bir bölümü Akdeniz üzerinden nakledilmektedir. Bu açıdan sadece Avrupa için değil, dünya ticareti açısından da Doğu Akdeniz önemli su yollarından biridir (Winrow, 2016: 20-22). AB, üretimi, dağıtımı, ticareti ve verimliliği teşvik etmek için özel olarak işbirliği önerisinde bulunarak Doğu Akdeniz ile ilgili niyetini ortaya koymuştur. Hazar ve Ortadoğu havzası gibi enerji merkezlerini ve bu merkezlerden dağıtılan doğalgaz ve petrol boru hatlarını kontrol edebilecek önemli bir noktada yer alan Kıbrıs adasının stratejik konumu birçok aktör için olduğu kadar, şüphesiz AB açısından da çok önemlidir. Doğu Akdeniz ve Doğu Akdeniz’i kontrol edebilecek en kilit noktada bulunan Kıbrıs Adası’na Küresel bir aktör olarak AB’nin ilgisi hızla artan enerji bağımlılığından dolayı anlaşılabilir bir durumdur. Ancak AB’nin Kıbrıs politikaları çerçevesinde Güney Kıbrıs’ı adanın tek temsilcisi olarak görmesi ve birliğe dahil etmesi sorunun derinleşmesine neden oldu. AB’nin Güney Kıbrıs’ın hidrokarbon araştırmaları ile ilgili bu süreçte ortaya koyduğu pozitif yaklaşım ise çıkarılacak doğalgaz veya petrolün adada ki taraflarca paylaşılması gerektiği vurgusu oldu(Schmid, 2013: 3-4).

AB, enerji çeşitliliği sorununu çözenin zor olduğu gerçeğine dayanarak, kısmen enerji diplomasisi alanında nispeten deneyimsiz bir oyuncu. ABD’nin benimsediği modeli izleyerek, tamamen enerji diplomasisine odaklanan kurumsal bir organ yaratmak, şu anda

Doğu Akdeniz’de projelere engel olan bazı politik ittifakların kırılmasına yardımcı olabilir. ABD’nin özel bir elçi oluşturulması da dahil olmak üzere kendi enerji diplomasisi çabaları, hükümetin kaynakları merkezileştirmesine ve enerji konularında yer alan çeşitli devlet kurumlarının konumlarını düzene koymasına izin verdi. Bu, çeşitli bölgelerde aktif olarak öncelikleri takip edebilecek daha etkin ve yalın bir organizasyon oluşturulmasına yardımcı oldu. Açık hükümet desteği ve otoritesiyle, özel elçi, Ürdün ile İsrail arasındaki gaz anlaşmaları gibi politik açıdan hassas durumlarda aracılık ederek Amerikan çıkarlarını desteklenmesinde etkili bir rol oynadı. AB, mevcut Avrupa Dış Eylem Hizmetini bölgedeki oyuncular arasında diyalogu teşvik edebilecek diplomatik girişimlerde bulunmayı daha da kolaylaştırmayı ve güçlendirmeyi düşünmelidir (European Energy Security Strategy, 2014).

Doğu Akdeniz’deki keşiflerin Türkiye ile Kıbrıs arasındaki müzakereler için katalizör görevi göreceği yönündeki varsayımların hatalı olduğu kanıtlandı. Müzakereyi teşvik etmek yerine, bu kaynaklardan çıkarılan tahmini kazanımlar, her iki tarafın tutumlarını sertleştirdi ve aralarında daha büyük bir güvensizlik doğurdu. Bununla birlikte, her iki tarafın uzlaşmazlığı bölgesel paydaşları birleştiren bölgesel bir çerçeve içinde yumuşayabilir. İlk varsayım, gaz alanlarının işbirliğine giden bir siyasi anlaşmayı kolaylaştıracak olmasının yanı sıra, daha sonra müteakip bir siyasi anlaşmayı güvenceye almak için diplomatik bir itici güçle, iş birliği gaz alanlarına erişim için gerekli ilk adımdır. Böyle bir politik çözüm, herhangi bir ekonomik düzenlemenin uzun ömürlülüğü için hayati öneme sahip olacaktır. AB, bölgesel işbirliğinin geliştirilmesine yardımcı olan büyükelçiliğe benzer bir rol geliştirmelidir. Kendisini güvenli ve güvenilir bir piyasa oyuncusu olarak konumlandırarak, AB’nin enerji diplomati, bölgesel paydaşların koalisyonu arasındaki müzakereleri teşvik edebilir ve kolaylaştırabilir. Bölgesel işbirliği için daha geniş bir çerçevenin tanımlanması, taviz vermek zorunda kalmanın korkusunu telafi edebilir ve politik tıkanıklığı hafifletebilir (Rocco, 2017:3-9).

Bölgenin Avrupa için bir enerji ve güvenlik kaynağına dönüşme ihtimali, Avrupa’nın daha fazla istekli olmasını sağlayacaktır. AB’nin halihazırda kendini bulduğu nispeten olumlu küresel enerji piyasası göz önüne alındığında, Doğu Akdeniz şu an için en önemli öncelik olmayabilir, ancak bu erken aşamada sürdürülen katılım gelecekte yalnızca AB’nin desteklenmesi açısından sonuçlar doğurabilir. enerji temini ve çeşitlendirilmesi, aynı zamanda Orta Doğu’da bölgesel işbirliği ve güvenliğin geliştirilmesi için de, AB uzun süreli bir oyun oynamalı ve Doğu Akdeniz’in geçişini politik olarak istikrarlı bir

iktisadi güce dönüştürecek politikalar oluşturmaya erken yatırım yapmalıdır (Winrow, 2016: 20-22).

2.3.2. Doğu Akdeniz'deki Gelişmelere Yönelik ABD'nin Yaklaşımı

Enerji, ekonomik büyüme ve gelişme için kritik bir bileşendir; Enerji kaynaklarının kullanılabilirliği bir ülkenin ekonomisini değiştirebilir. Ek olarak, petrol ve doğal gaz için uygun fiyatlara erişim politik ve sosyal devlet anlayışı için hayati önem taşımaktadır. Daha da önemlisi, enerji kaygıları bir devletin dış politikası üzerinde derin izler bırakmaktadır. Örneğin, 1979'dan önce İran'a yönelik ABD dış politikası Petrol faktörü dikkate alınmazsa İslami devrim anlaşılabilir. Benzer şekilde, Suudi Arabistan, Katar ve Azerbaycan'a karşı ABD'nin mevcut dış politikası da petrol ve doğal gaz kullanımına dayanmaktadır (Rutledge, 2006: 23-28).

Amerika Birleşik Devletleri'nin Doğu Akdeniz'deki enerji keşfine olan ilgisinin artması, yalnızca Rusya'nın doğal gaz piyasasında hakim durumunun sınırlandırılması ihtimalinden kaynaklanmıyordu. Suriye iç savaşı ve Mısır askeri darbesindeki dramatik gelişmelerle de bağlantılıydı. Kıbrıs çatışması ve Türkiye'nin İsrail'le olan sorunlu ilişkileri, Arap ayaklanmalarına ABD'nin bir politika tepkisinin etkinliğini sınırlandırdı (Inbar,2014;13). Görünürde anlaşılabilir olan Kıbrıs çatışması ve İsrail-Türk düşmanlığı aniden, Suriye ve Mısır'da patlak veren krizlerden daha kolay çözülmeye başladı. 1962'de Lyndon Johnson'dan bu yana bir ABD yetkilisinin Mayıs 2014'te Kıbrıs'a yaptığı en üst düzey ziyarette Başkan Yardımcısı Jo Biden, "*Kıbrıs'ın önemli bir oyuncu haline gelmeye hazır olduğunu.*" söyledi. Doğal gaz için yeni küresel merkez ve barış müzakereleri için ABD destek açıklamasında bulundu. Kıbrıs sorunu ve İsrail-Türk yakınlaşmasının Doğu Akdeniz'de meydana getireceği potansiyelin açığa çıkarılması ABD'nin dış politika gündeminde sıkça konuşulmaya başlandı (Kambas, 2014).

ABD hükümetinin izni ile Amerikan petrol firmalarının henüz hukuksal altyapısı atılmamış olan Doğu Akdeniz'de petrol keşif faaliyetlerine başlaması, ABD'nin konuya Kıbrıs Sorunu bağlamında değil kendi petrol menfaatleri bağlamında değerlendirdiğini ortaya koymaktadır. ABD'nin bölgedeki askeri varlığı yanında ABD'li Petrol firması Noble'nin keşif ve sondaj ruhsatı alması, ABD'yi bölgede enerji gündeminin en önemli aktörlerinden biri haline getirmektedir Annan Planı'nın tartışıldığı dönemde Serdar Denktaş, ABD'nin Plan'ın yürürlüğe girmesi için girişimlerde bulunduğunu ve bunun gerçek maksadının ada kaynaklarının kontrol altına alınmak istenmesi olduğunu açıkladı (Örnek ve Mızrak, 2016: 26).

Genel olarak değerlendirildiğinde Avrupa'nın enerji güvenliğine katkı sağlayacak olan Doğu Akdeniz'de hidrokarbon araştırmalarını ve sondajını ABD, desteklemektedir. Ayrıca Amerikan yönetimi tarafından bölgede çıkarılacak olan bu rezervlerin işbirliği ve istikrarın güçlendirilmesine etki edeceği, ifade edildi. ABD, Rum kesiminin faaliyetlerini destekleyerek, Rum yönetimi ile bu konuyla alakalı bir şekilde yakın bir işbirliği içerisinde bulundu. ABD'li siyasiler bir taraftan da Rum yönetimine çıkarılacak petrol ve doğalgazın, Avrupa piyasasına ulaştırılması için bir alternatif olarak Türkiye'yi değerlendirmeleri noktasında telkinde bulunmaktadır (Alterman vd. 2018: 35-36). Bu çerçevede Türkiye üzerinden İsrail'in çıkaracağı petrol ve doğalgazın nakledilmesi gündeme geldi. Bütün bunların yanında ABD'nin istihbarat çalışmalarını ve askeri operasyonları için adanın stratejik bir öneme sahip olduğunun da altını çizilmelidir. Bu sebeplerle Kıbrıs'taki konumunun herhangi bir zarara uğramaması için ABD Rum Yönetimi ile Türkiye arasında arabuluculuk vasfını devam ettirmek istemektedir. Çünkü, ABD, bölgede bulunan devletler arasında işbirliği sağlayamadığı takdirde, Çin ve Rusya gibi devletlerin bölgede etkinliklerinin artacağı, bu ülkelerle kurulabilecek ittifaklar ile, bölgedeki dengelerin sarsılabileceğinden endişe duyulmaktadır (Crospey ve Brown, 2014: 34-35).

2.3.3. Doğu Akdeniz'deki Gelişmelere Yönelik Rusya'nın Yaklaşımı

Doğu Akdeniz Bölgesi Rus enerji diplomasisi için bariz bir hedef bölgedir. Batı Avrupa devletlerinden farklı olarak, Rusya hiçbir zaman bölgede emperyalist bir varlık göstermedi. Soğuk Savaş sırasında Sovyetler Birliği, Komünist ideolojinin bayrağı altında Arap sosyalist hareketlerini destekleme politikasını izledi ve ABD'nin bölgedeki nüfuzuna karşı bir denge kurdu. Bu nedenle, emperyalist bir devletin yükünden ve ticari çıkarlardan siyasi kaygıların çözülmesinden dolayı, Rusya, bölgenin enerji endüstrisine bir dönüm noktası başlattı (Alterman vd., 2018: 5).

Suriye'deki Rus askeri güçleri, artık hayati bölgesel ekonomik yaşam hatlarına ve enerji kaynaklarına karşı bir askeri güç tehdidinde başvurmanın bir yolunu sağlıyor. Ordusunun yanı sıra, ülke bölgedeki politik ve ekonomik etkilerini geliştirdi ve uluslararası deniz ticaret yollarını ve enerji akışlarını üzerindeki askeri olmayan kaldıraçlarını artırdı, Rusya askeri ve politik varlığını tırmandırdı ve Doğu Akdeniz, bölgedeki iktidarını artırma stratejisinin bir parçası ve ülkenin küresel bir süper güç olarak yeniden kurulması yolunda bir adım oldu (Stergiou, 2017:106). Doğu Akdeniz bugün, hidrokarbonlar için

uluslararası üretim ve boru hattı taşımacılığının büyüyen bir merkezini temsil etmektedir. Rusya'nın varlığı bölgedeki sulara yayıldıkça, baskı uygulamak ve Orta Doğu'daki ihracat pazarlarının yanı sıra Avrupa Birliği'nin enerji tüketimi için hayati önem taşıyan bölgesel ekonomik ve enerji altyapısını etkileme yeteneğine de sahip. Son bulgular bölgenin enerji üretim değerini artırdı. Bu noktada, Rusya'nın İsrail ile yakınlaştığı görülmektedir. İsraili gaz sahaları ile birlikte, Mısır, Doğu Akdeniz karasularında önemli doğal gaz kaynaklarını keşfetti. Rusya'nın enerji şirketi GAZPROM bölgede enerji kaynaklarının çıkartılmasında imtiyazlar almaya çalışmaktadır. Rusya, Mısır'ın Zohr alanının geliştirilmesinde doğrudan devlete ait olan Rosneft ile birlikte bu alanın % 30'unu satın aldı (Başeren, 2010: 19). İsrail ve Mısır doğal gaz kaynaklarının keşfi, Doğu Akdeniz'i Avrupa enerji piyasasında giderek daha önemli bir oyuncu haline getirdi ve Rusya bu pazarda kendi kaynağında nüfuz sahibi olmak için bölgedeki nüfuzunu aktifleştirdi. Enerji ihtiyacından daha çok enerji arzı ve koridorlarındaki tekelliğini kaybetmek istemediği için Rusya, İsrail ile bu düzlemde ilişkilerini geliştirmeye çalıştığı söylenebilir (Kedikli ve Deniz, 2015: 413).

Rus devlete ait gaz şirketi Soyuzneftgaz, Suriye'nin açık deniz enerji kaynaklarının keşfedilmeye başlanması için Şam ile 25 milyon dolarlık bir anlaşma imzaladı. Rusya'nın Esad'a verdiği desteğin bir göstergesi olan anlaşma, aynı zamanda, petrol ve gazın gelişmesi için dünyanın en yeni sınırlarından birinde daha büyük bir Rus enerji maceracılığı modelini de ortaya koyuyor. Eğer yatırımlar planlandığı gibi çalışırsa, Rusya'nın Avrupa'nın enerji arzını aşındırmasına yardımcı olabilir ve Moskova'nın yükselişte olan küresel bir güç olarak ayakta durmasına yardımcı olabilirler. Doğu Akdeniz'in tüm savaş sonrası mimarisinin çöktüğü bir zamanda, Mısır'ın İsrail'le ilişkilerinin ABD-Türkiye ilişkilerinde gerginlikten kopmasına kadar, Moskova bir zamanlar aktif olduğu bu bölgede kendini yeniden gösterebilmek için bir fırsat yakalamış gibi görünüyor (Inbar, 2014: 18-19).

2009 yılında Rus donanması, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana ilk kez Karadeniz'den ayrıldı ve Doğu Akdeniz'e yöneldi. Hedefi, Rusya'nın Akdeniz'deki uzun vadeli stratejik müttefiki Suriye idi. Filoda, Pire'de demirlemiş olan uçak gemisi Admiral Kuznetsov vardı. Filoların Akdeniz'de planlanan aylar öncesine gelmesi, Yunanistan-Türkiye ilişkilerinde kıta sahanlığı üzerindeki gerginliklerle örtüştü. Rus uçak gemisi Kuznetsov'un gelişi, Atina-Moskova-Lefkoşa'nın perde arkasında planlanmıştı ve asıl amacı, Ankara'ya bir mesaj göndermesi, aynı zamanda Rusya'nın Yunanistan ve

Kıbrıs'ın yakın bir arkadaşı olduğunu da NATO'ya bildirmektir (Kedikli ve Deniz, 2015: 413).

Rusya ile Kıbrıs Rum kesimi arasındaki ilişkilerin tarihsel arka planı Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar gitmektedir. Rusya kesintisiz bir şekilde Rum kesimine yardımını günümüze kadar sürdürmüştür. 2011 yılında ekonomik kriz içine düştüğünde Rum Kesimini, Rusya, buçuk milyar avroluk kredi ile desteklemiştir. Rum Kesimi bankalarında Rusya'nın 31 milyar dolar mevduatından bahsedilmektedir. Bunun yanında Rum Kesiminde Rusya'nın yatırımları 2012'de %40 artarak, toplamda 78 milyar dolara ulaşmıştır. Dünyadaki doğal gaz kaynaklarının %25'ine sahip olan Rusya Doğu Akdeniz'deki enerji alanları ile de yakından ilgilenmektedir. Bu doğrultuda belli alanlarda GAZPROM lisans almak ve sıvılaştırılmış doğal gaz alt yapısını tesis etmeyi istemektedir (Alterman vd., 2018: 7-8). Suriye'deki Tartus limanında üssü bulunan Rusya hali hazırda Rum Kesiminden de üs elde etmeyi planlamaktadır. Bu bağlamda Güney Kıbrıs Rum Devleti Bakanlar Kurulu'nun 10 Ocak 2014'te Rus uçaklarının Andreas Papandreu hava üssünü kullanmalarını öngören Savunma Bakanlığı teklifini onaylaması önemli bir gelişmedir. Burada Rusya'nın göstermiş olduğu yaklaşımın Türkiye'nin çıkarları ve hassasiyetleri aleyhine geliştiği ortadadır (Örnek ve Mızrak, 2016: 25-26).

2.3.4. Doğu Akdeniz'e Kıyıdaş Ülkelerin Yaklaşımları

Doğu Akdeniz'in hidrokarbon keşifleri, küresel ölçekte ele alındığında göreceli olarak küçük olsalar da bölge için çok büyük sonuçlar doğurmaktadır. Yeni ticari bağlar kurma ve sık sık kargaşa, mülteci krizleri, devam eden İsrail - Filistin sorunu, Mısır ve Ürdün'deki ekonomik zorluklar ve yakın zamana kadar Türkiye arasındaki gerginliklerle karakterize bir bölgede pratik işbirliğini teşvik etme potansiyeline de sahiptir. Aynı zamanda bölgede hidrokarbon rezervlerinin keşfinden bu yana bölgedeki kıyıdaş ülkelerin, rezervlere yönelik yaklaşımları bölge ülkeleri arasında anlaşmazlıklara da zemin oluşturmaktadır. Aynı zamanda kıyıdaş ülkelerin rezervler konusunda işbirliği yoluna gitmemesi uluslararası aktörlerin bölgedeki elini güçlendirmektedir.

2.3.4.1. İsrail'in Yaklaşımı

Ortadoğu bölgesinde yer almasına karşın hidrokarbon kaynakları bakımından mahrum bir şekilde kurulan İsrail devleti, kısa bir müddet zarfında siyasî, askeri ve ekonomik bağlamda içinde yer aldığı coğrafyanın en önemli aktörlerinden birisi durumuna gelmiştir. Bu süreçte İsrail 1970'lerin başında Doğu Akdeniz'de hidrokarbon arama

faaliyetlerine başlamıştı. Başlatılan bu girişimler neticesini 1999 ve 2000 yıllarında vermiş Aşdod Limanı etrafında ticarî değeri yüksek olan mühim hidrokarbon rezervi keşfedildi. Aynı şekilde Tamar bölgesinde 2009 yılında 238 milyar metreküp, 2010 yılında ise tahmini 450 milyar metreküp doğalgaz yatağının yer aldığı Leviathan sahası keşfedildi. İsrail’de, 282 bcm doğalgaz içerdiği tahmin edilen Tamar sahasında, Mart 2013’te üretime geçildi (Georgiou, 2016: 95-97).

Bugün İsrail’de üretilen elektriğin % 60’ı Tamar’dan üretilen gazdan elde etmektedir. Kasım 2016’da, Enerji Bakanlığı, İsrail’in ilk keşif alanlarını lisanslama amaçlı ilk offshore ihalesini başlattı. İsrail kıyılarında Tamar havzasında bulunan rezervlerin çıkarılmaya başlaması, İsrail’i bu alanda ön plana çıkarmasına, bölgedeki diğer rezervler konusunda da söz sahibi olabilmek için harekete geçmesine neden oldu. Özellikle Arap baharı ile bir türbülans ortamında kalan Türkiye ile yaşadığı sorunlarında etkisiyle İsrail, Doğu Akdeniz’de hidrokarbon konusunda Rum Kesimi ile birlikte hareket etme eğilimine girdi (Ellinas vd., 2016: 9-11).

Tel-Aviv yönetimi bu çerçevede Rum Yönetimi ile 2010 yılında ‘MEB Antlaşması’ imzaladı. Ancak Lübnan’ın münhasır ekonomik bölgesi ile MEB olarak ilan edilen sahanın kesişmesi ve İsrail’in yaptığı keşiflerle bölgenin daha da değerli hale gelmesi, iki devlet arasında önemli sorunlara yol açabilecek yeni gelişmelerinin önünü açtı. Bununla birlikte İsrail’in 2000’li yıllarda Gazze açıklarında keşfettiği ve üretime geçtiği sahaların tartışmalı bölgelere yakın olması, tespit edilen bölgenin Filistin’e ait alanlarla da çakışması ve söz konusu bölgenin önemli miktarda gaz rezervine sahip olduğunun keşfedilmesi, İsrail’in mevcut Filistin politikasını açıklamak için kullanılabileceği bir argüman haline dönüştürdü. Keşfedilen rezervler bölgede siyasi dengeleri de değiştirdi. GKRY ve Yunanistan ile olan ilişkilerine önem veren Tel-Aviv bu ülkelere üst düzey ziyaretler gerçekleştirmiş, yapılan anlaşmalar çerçevesinde Doğu Akdeniz’de ortak tatbikatlar başlatılarak, taraflar aralarındaki ilişki Stratejik Ortaklık düzeyine çıkarılmış ve önemli silah satış anlaşmaları imzalandı (Tamçelik ve Kurt, 2015: 455-456).

2.3.4.2. Mısır’ın Yaklaşımı

Akdeniz’de en eski medeniyetlerden biri olan Mısır’ın Doğu Akdeniz’e olan ilgisi bu bölgede keşfedilen hidrokarbon rezervleri ile daha da arttı. İlk açık deniz keşfi 1969’da Mısır’da (İskenderiye’nin 34 km kuzeydoğusunda) yapıldı. GKRY’nin tartışmalı bir şekilde ilan ettiği MEB yanında, İsrail’in 2009 ve 2010 yıllarında gerçekleştirdiği keşifler

ile enerji ihracatçısı durumuna gelmesi Mısır'ı harekete geçirdi. Bununla birlikte Mısır'ın bölgeye karşı ilgisi Mübarek döneminde 2000'den itibaren başladı. Bu süreçte, Mısır Genel Petrol Şirketi'nin (EGPC) kendi ana öncelikleri, genel enerji arzını arttırmak, tarihi birikmiş borcunu ele almak, enerji sübvansiyonlarını yeniden düzenlemek ve sektörün yönetişimini modernize etmektir. Bölgede gerilimin artmasına neden olan ilk girişim, 2003 yılında Mısır'ın GKRY ile yaptığı MEB antlaşması teşkil etmektedir. Mübarek döneminde GKRY ile ilişkiler gelişmiş 2006 yılında bir işbirliği anlaşması daha imzalandı (Ellinas vd., 2016: 9-11).

Mısır'da bu süreçte Doğu Akdeniz'deki petrol ve doğal gaz faaliyetlerinin merkezinde olmayı hedeflemiş yeni üretimlerin yanı sıra büyük yeni keşiflerin geleceğine dair beklentiler arttı. Bununla birlikte, Mısır, geçmiş yanlış yönlendirilmiş politikalar ve gittikçe artan talep nedeniyle enerji kaynakları üzerinde ciddi bir baskı yaşamaktadır. Bununla birlikte Mısır gerek İsrail gerekse de GKRY ile girmiş olduğu müzakereler ile Mısır, Doğu Akdeniz'de kaynakların uluslararası piyasalara arzı noktasında önemli bir dağıtım merkezi olma fırsatını yakaladı. Tarafların anlaşmaları durumunda Kahire gereksinim duyduğu enerjiyi elde edebileceği gibi, ülkesi üzerinden sıvılaştırılmış doğalgazı uluslararası piyasalara arz ederek, yeniden doğalgaz ihraç edebileceği açıktır. Bunun yanı sıra İsrail ve GKRY'nin keşifleri Kahire'nin Doğu Akdeniz'den daha fazla faydalanma arzusunun artırmıştır. Bu durum Mısır'ın Doğu Akdeniz'deki yetki alanının belirlenmesi için GKRY, Yunanistan ve İsrail ile MEB anlaşmaları imzalamasını teşvik etmektedir (Tamçelik ve Kurt, 2015: 455-456).

2.3.4.3. Lübnan'ın Yaklaşımı

Lübnan'ın Doğu Akdeniz'deki kıyı şeridinde önemli bir hidrokarbon potansiyeline sahip olduğu tahmin edilmekte ve bu sayede Lübnan'ı gaz arama yapanlar için potansiyel olarak cazip bir yer haline getirmektedir. Bu bölge aynı zamanda, dünyanın en umut verici yeni gaz üreten bölgelerinden biri olan Levant havzasının bir parçasını da oluşturuyor. Mevcut planlar LNG'yi ithal edecek, ancak Lübnan'ın açık deniz kaynaklarının başarılı bir şekilde geliştirilmesi on yıldan kısa bir süre içinde bu eğilimi tersine çevirerek Lübnan'ı kendi kendine yeten bir üretici ve potansiyel bir doğal gaz ihracatçısı haline getirebilir. Lübnan'ın Doğu Akdeniz'deki pasif yaklaşımı doğal gaz ithalatçısı ve potansiyel gaz üreticisi ve ihracatçısı olarak gelecekteki politika seçeneklerini kısıtlama olasılığı yüksektir. Doğu Akdeniz'deki gaz projelerinin geliştirilmesi, çözülmezse, bu kaynakların kalkınmasına zarar vermeyecek, ihracat projelerinden bahsetmeyecek çok

sayıda jeopolitik, düzenleyici ve ticari zorluklarla karşı karşıyadır (Örnek ve Mızrak, 2016: 13-17).

Bölgenin karmaşık jeopolitik manzarasının uzun zaman önce oluşturduğu kısmı yeniden canlandırılmış ve bazı durumlarda son araştırmalardaki gelişmeler yoğunlaştırılmıştır. Lübnan'ın potansiyel bir hidrokarbon ülkesi olarak tarihi nispeten kısa. İlk offshore çalışmaları 2006 yılında tekrar yapılırken, 2009 yılında 9 tcf Tamar alanını İsrail'e komşu olan offshore keşfi, muhtemelen Lübnan offshore planlarına ivme kazandırdı. Bu arada Lübnan 17 Ocak 2007 tarihinde GKRY ile Mühürsür Ekonomik Bölge Sınırlama Anlaşmalarını imzaladı. Ancak bu anlaşma Türkiye'nin girişimleri ile Lübnan Parlamentosu tarafından onaylanmadı. Lübnan'ın uzun süredir beklenen hidrokarbon yasasının kabul edilmesiyle Ağustos 2010'da ilk politika engelleri aşıldı; bu, gerekli kurumsal çerçeveye birlikte bir hidrokarbon endüstrisinin kurulması için temel sağladı. Lübnan 19 Ekim 2010 mühürsür ekonomik bölge ilanında bulundu. Ayrıca Lübnan Hükümeti 2011 yılında BM Genel Sekreterliği'ne gönderdiği bir mektupta GKRY ile İsrail arasında imzalanan anlaşmanın “*Lübnan'ın egemenlik ve ekonomik haklarının ihlali*” ve “*bölgedeki barış ve güvenliğe*” bir tehdit olarak algıladığını ifade etti (Kedikli ve Deniz, 2015: 407-408).

2.3.4.4. Suriye'nin Yaklaşımı

Suriye kıyılarında ABD'nin Stratejik Araştırmalar Enstitüsü raporunda, 1,7 milyar varil petrol ile 3,5 trilyon m³ doğalgaz rezervi olabileceği belirtilmektedir. Doğu Akdeniz havzasındaki toplam rezervler ile karşılaştırıldığında bu rezervlerin üçte biri civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bölge üzerinde hak iddiaları ve paylaşımlar konusunda çeşitli hamleler yapan diğer kıyıdaş devletler ile kıyaslandığında Suriye'de, durum farklıdır. 2011'de sürüklendiği iç savaş ve Esad rejiminin diktası altında bir buhran ülkesi haline gelen Suriye, enerji konusunda ve Doğu Akdeniz'deki yetki alanlarında aktif bir rol oynayamadı. 2011'den önce Suriye Enerji Bakanlığı'nca hidrokarbon arama çalışmaları yapılmış ve ihaleyi Rus şirketleri almıştır. Suriye Petrol ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ile Rus şirketi Soyuzneftegaz arasında Suriye karasularında, Tartus şehrinden Banyas ilçesi kıyılarına uzanan yaklaşık 2.190 km² alanı kapsayan petrol arama ve üretiminin geliştirmesi için imzalanan anlaşma ile Rusya, Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının araştırılması ve çıkarılması açısından önemli bir hak elde etti (Acar ve Yılmaz, 2018: 606).

2.4. Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarının Kıbrıs Sorununa Etkileri

Edward Azar güvenlik ihtiyacını, uzun vadede önemli bir değişkenin doğuşu ve uzamış çatışmaların kristalleşmesi şeklinde tanımlamaktadır. Kıbrıs adasının bölünmüş statüsü, insan toplumlarının tarihin başlangıcından bu yana uğraşmak zorunda kaldıkları bir ikilemin tezahürüdür. Sorun, Kıbrıs karasularında doğal gazın keşfiyle başka bir yön kazandı. Bir başka yönünü kazanmasının nedenleri arasında Türkiye'nin bu sularda bulunan doğalgaz ve diplomatik ve politik argümanlar olduğunu iddia etmesi yer alıyor. Doğu Akdeniz enerji alanında büyük bir rol oynayacak olan Kıbrıs ve çevresindeki enerji kaynakları da Türkiye'de enerji diplomasisinde büyük rol oynamaktadır. Türkiye, her fırsatta bölgedeki doğal gazın çıkarılması da dahil olmak üzere her kaynağın, kullanımı ve piyasalara aktarılması ile ilgili olarak Türkiye'nin siyasi ağırlığının kilit konumu nedeniyle adanın halkına ait olduğunu belirtmektedir. Öte yandan, AB'nin enerji konusunda yabancı kaynaklara bağımlı olmasından ve enerjinin üretildiği kaynakların hiçbirinin Avrupa ülkelerine ait olmasından kaynaklanmaktadır. AB, enerji açısından yabancı kaynaklara bağımlı eski bir kıttadır. En çok Rusya'ya bağımlı olan Avrupa Birliği ülkeleri, Rusya'nın doğalgaz kullanımını Ukrayna krizinde politik bir araç olarak kullanmaktan rahatsız oldu. Bu da enerji güvenliği konusunda bir hassasiyet yarattı. Güney Kıbrıs'ın AB üyeliğine alınmasından sonra, AB'nin Doğu Akdeniz'deki doğalgaz tartışmalarına daha aktif katılım sağladığı görüldü (Demir ve Tekir, 2017: 659).

Bu bağlamda Kıbrıs sorunu, artık bir çok uluslararası bileşeni ilgilendiren Doğu Akdeniz hidrokarbon rezervleri keşfiyle ortaya çıkan yeni jeopolitiğe eklenmektedir. Türkiye'nin Batı dünyası ve AB ile olan ilişkilerinde artık belirleyici bir soruna dönüşen Kıbrıs Sorunu, ada civarında keşfedilen enerji kaynakları nedeniyle hızla enerji politiğın de merkezinde bir sorun haline dönüştü. Türkiye'nin tarihsel ilişkileri ve sorunları dikkate alındığında Kıbrıs'ta tek bir Türk yaşamasa bile Ada, Türkiye açısından çok değerli bir konumdadır. Kıbrıs Adası ile ilgili her türlü gelişme, güvenlik sorunları nedeniyle Türkiye'yi yakından etkilemektedir (Cankara, 2016: 18).

Hidrokarbon rezervlerinin keşfi ile uluslararası aktörlerin bölgeye olan ilgisinin artmasının yanında GKRY'nin konuyu uluslararası platforma taşıma çabaları Türkiye açısından önemli bir sorun haline dönüşmektedir. Rum Yönetiminin arama yaptığı bölgelerin çoğu Türk Yönetiminin egemenlik alanına girmektedir. GKRY, Türk tarafının kıta sahanlığı içinde yer alan bölgelerde arama ve çıkarma faaliyetleri için yaptığı ihalelere GAZPROMBANK, ETRONAS, RNI ve TOTAL gibi uluslararası şirketleri

davet etmesi bölgede Türkiye'nin etkinliğini daraltma amacı taşımaktadır. Diğer taraftan Türkiye'nin ileri sürdüğü gibi bu girişimleri ile 1959-1960 Anlaşmalarında oluşturulan statüyü de ihlal etmektedir (Orhun, 2017: 48-49).

GKRY ve Yunanistan'ın gayri hukuki tutumları, Türkiye ve KKTC'nin uluslararası hukuktan kaynaklanan meşru haklarının gasp edilmesine yol açmaktadır. Türkiye'nin tüm yapıcı tutumlarına rağmen derinleşen deniz yetki alanları ihtilafları ile artan risklerin güvenlik boyutunda istikrarı bozucu faaliyetlere karşı kimi tedbirler alınmasını zorunlu kıldı. Kıbrıs meselesinin Güney Kıbrıs Rum yönetimi ve Yunanistan tarafından 2000'li yıllardan sonra deniz alanlarına taşınma stratejisi, bu stratejilere AB ve Amerika'nın açık destekleri Kıbrıs sorununu daha da derinleştirmektedir (Kedikli ve Deniz, 2015: 410-414).

Doğu Akdeniz'de bulunan başta doğalgaz olmak üzere diğer enerji kaynaklarının farkına varılmasıyla, geleceğe yönelik bölgede izlenen politikaların Kıbrıs'ın konumu itibariyle yalnızca bölge devletlerinin tasarrufunda olmadığı görülecektir. Çünkü piyasa değeri için 1-3 trilyon \$ fiyat biçilen bu kaynakların verimli bir şekilde işletilebilmesi için bölgedeki ilişkilerin belirli bir güvenlik temelinde oturması gerekmektedir. Böylelikle deniz sahasında bulunan kaynakların çıkarılması için birçok ticari teşebbüse ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yatırımların gerçekleşmesi için bölgedeki anlaşmazlıkların giderilmesi ve yatırım yapacak olan şirketlerin güvenini kazanma adına "güvenlilik" teşkil eden üst bir diplomatik dilin kullanılması zaruridir. Halihazırda dolayısı ile bölgede yer alan devletlerin arasında mevcut olan anlaşmazlıkların da kaynağı olan Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının gelecekteki dönemlerde bölge barışının tesis edilmesinde önemli fonksiyon üstlenmesi de gözlenebilecektir. Bu gelişmeler yaşanmadığı takdirde maliyetli yatırımlarla aktif hale getirilebilecek bu kaynakların işletilmesi mümkün olmayacaktır. Kıbrıs Sorununun da karşılıklı çıkarların korunması bağlamında bölgenin bu kaynakların paylaşımına dayalı barışçıl ilişkiler içine girmesine bağlı olarak ele alınması mümkündür (Orhun, 2017: 50).

Son yıllarda dış politikasının en önemli ilkelerinden birisi de "energy hub" (enerji terminali) olmak haline gelen Türkiye, bu kaynakların Doğu Akdeniz'den Avrupa'ya aktarımını üstlenerek hem enerji anlamında kendisine sağlanacak kolaylıklardan istifade edebilir, hem de Batı dünyası açısından jeostratejik konumunu güçlendirebilir. Kıbrıs'ta yıllardır süren çözümsüzlüğün bu şekilde kapsamlı bir biçimde sona erdirilmesi bu sayede gündeme gelebilir

3. BÖLÜM: DEĞİŞEN ENERJİ JEOPOLİTİĞİNDE TÜRKİYE’NİN STRATEJİSİ

3.1. Kıbrıs Sorunu ve Doğu Akdeniz’de Hidrokarbon Mücadelesi

Çatışma, genel olarak insan toplumlarının ve özellikle de politikacıların kalıcı bir özelliğidir. Yeni dünya düzenlerinin yaratılması ve yeni politikaların oluşturulması uluslararası ilişkilerde çatışmalara yol açabilir. Kıbrıs sorunu genellikle uyuyan çatışma olarak tanımlanmaktadır. Suriye çatışması ve bunun neden olduğu mülteci krizleri, terörizm ve IŞİD gibi olumsuz konuların artması ve Rusya ve ABD gibi ülkelerin genel olarak güç dengelemesiyle, gerçek anlamda güvenlik kavramı, son derece popüler bir konu haline gelmektedir. Doğalgaz rezervlerinin anlaşılmasıyla bu bölgeye daha yakın olan Doğu Akdeniz’de bir çatışma alanı oluşmaktadır (Inbar, 2014: 4-6). Benzer şekilde, devam eden Kıbrıs sorununda, Türkiye’nin çatışmanın taraflarından birisi olması nedeniyle Doğu Akdeniz’deki denge ve güvenlik açısından önemli bir unsurdur. Türkiye’nin katılımı Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve genel olarak tüm Avrupa Birliği (AB) ve NATO için önemli hale gelmektedir. Buna ek olarak, Doğu Akdeniz’de yeni keşfedilen hidrokarbon rezervleri ve özellikle de Kıbrıs açıklarında hem çatışma hem de işbirliği olanakları meydana getirilmekte hem bu ülkelerle hem de bölgenin dengesi ve güvenliği arasındaki ilişkileri doğrudan ve dolaylı olarak etkilenmektedir. Kıbrıs çatışmasının ve yakın zamanda hidrokarbon rezervlerinin KKTC, Yunanistan ve Türkiye ile Doğu Akdeniz’deki genel AB ve NATO ilişkileri arasındaki ilişkileri etkilediği şüphesizdir (Ertürk, 2017: 14-16).

Türkiye-Kıbrıs ilişkileri, iki toplumlu Kıbrıs Cumhuriyeti’nin zaafa uğradığı 1964 yılının başından beri sorunlu süregeldi. Bundan sonra, Kıbrıslı Rumlar adaya tek başına hükmetmek istemiştir. 1974’te Kıbrıs’taki Yunanistan cuntasının darbesinden dolayı, Türkiye uzun yıllar boyunca yapılması beklenen askeri hareket için fırsatı buldu. Sonuç olarak, Türkiye adanın kuzeyini kontrol etmeye başladı. İki toplumun liderleri 1968’den beri Kıbrıs’taki sorunu çözmeye çalışsalar da, adayı tekrar birleştirmek için hiçbir başarı ortaya çıkmadı (Ulusoy, 2015: 33-35).

Doğu Akdeniz’de doğal gazın keşfi etkisinin tek başına sosyo-ekonomik alanla sınırlı kalmayacağı anlaşılmaktadır. Yeni doğal kaynakların stratejik etkileri giderek daha fazla önem kazanmaktadır. İsrail, Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan arasında gelişen enerji eksenini, Akdeniz jeopolitik coğrafyasında yeni bir unsur oluşturmaktadır. Bu da, bölgede

istikrarsızlığa yol açabileceği gibi, Türkiye ile yeni bir gerilim kaynağı da yaratabilir. Gerçekte, doğal gazla ilgili bu işbirliği planı, savunma sektörünü de içeren daha geniş bir işbirliği planının bir parçasıdır (Soysal, 2008: 28).

Teknik olarak, enerji Kıbrıs'taki müzakerelerin bir parçası olmasa da, doğalgaz keşfinin, Noble şirketinin Afrodit alanında sondaj yapacağını açıklamasından beri Kıbrıs barış görüşmelerinin en önemli konusu olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede, yeni keşfedilen gaz Kıbrıs sorununun çözümlenmesi sürecinde önemli bir etken olacağı kanaati oluşturdu (Aslim, 2017: 38-40). Yine de, Kıbrıs'ta ve çevresindeki doğal gaz keşifleri ile barış görüşmeleri arasındaki bağlantı açık değildir. Hidrokarbon boyutunun toplumlar arası müzakere sürecine getirdiği yeni unsurları bulmak, Kıbrıs'taki hidrokarbon keşiflerinin hangi aşamalarda genel olarak müzakereleri başlattığını veya etkilemiş olduğu gibi diğer sorularla doğrudan ilgili olan zor bir çalışmadır. Yukarı bölümlerde de tartışıldığı gibi, Kıbrıs sorununun BM'nin himayesinde kapsamlı bir çözüme yönelik toplumlararası müzakereler Kıbrıs'ta yaklaşık elli yıldır devam etmektedir. Görüldüğü gibi geçmişte müzakere turlarının hiçbiri sorunun çözülmesine katkı sunmamıştır. Eylül 2013'te Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ban Kimoon'a şunları söyledi: *"50 yıllık bu sorunu çözelim, müzakerelere başlayıp üç ay içinde sonuçlandırın."* (Eminel, 2016: 117).

Böyle büyük bir motivasyonun arkasında, Önceki terimlerden oldukça farklı olan enerji boyutu yatmaktadır. Müzakereler, Şubat 2014'te BM Ofislerinin arabuluculuğunda yeniden başlamış, bu yeni doğal kaynak bileşenini kendi içinde, müzakerelerde gündem maddesi olarak değil, daha iyi bir bölgesel enerji işbirliği şeması için canlı ve uygulanabilir olduğunu kanıtlayan çok önemli bir anahtar olarak yer aldı. Böyle bir düşünceyle, adanın doğal gaz rezervleri Kıbrıs'taki barış sürecinden ayrı tutulamaz (Eminel, 2016: 117).

Bahsedildiği gibi, enerji hiçbir zaman müzakerelerin temel meseleleri olmamıştır. Bugün hala mülk sahipliğinin sıkıntı verici konusu gibi ele alınan konulardan biri değildir. Bununla birlikte, enerji boyutu, hem olumlu hem de olumsuz yönlerde barış sürecinin geleceğini sürdürebilen Kıbrıs'taki müzakerelerin teknik yönlerinin ötesinde etkili bir faktör olarak görülebilir. Bu sebeple Kıbrıs müzakerelerinin bugünkü seyri daha çok enerji hatları üzerinde yoğunlaşır duruma geldi. Düne kadar İngiliz üsleri noktasında pazarlık meselesi yapılan Kıbrıs, bugün ise bu konuyu bile ikinci sırada bırakacak yeni

bir gündemle yani enerji koridorları meselesi ile yön değiştirmiş durumdadır (Demir ve Tekir, 2017: 656-658).

Doğal gazın yanı sıra, Türkiye'den KKTC'ye su transferini öngören su projesi, barış sürecinde de rol oynayabilir. Ancak doğalgaz keşiflerinin barış görüşmelerinde yapacağı etkiyle karşılaştırıldığında küçük bir konudur. Yine de, Kıbrıs'taki barış sürecinin yeni enerji boyutunun ön plana bir değişiklik getirip getiremeyeceği sorusu cevaplandırılmayı beklemektedir. Başka bir deyişle, Doğu Akdeniz'de ve özellikle Kıbrıs'taki enerji kaynaklarının Kıbrıs'taki barış görüşmelerinde bir oyun-değiştirici olarak değerlendirilebilmesi, dikkatle incelenmelidir (Aslim, 2017: 38-40). Önerilerin ötesine geçebilmek için şimdiye kadar yapılan görüşmelerde enerji sorununun ne zaman ve hangi bağlamda ele alındığına bakmak gerekir. Bununla bağlantılı olarak, Kıbrıs'taki toplumlararası görüşmelerde, enerji meselesinin defalarca tartışıldığı ve tarafların Kıbrıs sorunu üzerine mevcut bakış açılarının yanında meseleyi kendi bağlamlarında çözüme kavuşturmayı temel aldıklarını gözlemlemek mümkündür. Kıbrıs Türk Toplumunu tarafından, enerji unsuru, birkaç faktörün altı çizilerek birkaç kez vurgulandı. Her şeyden önce, Kıbrıs Türk Toplumunu, görüşmelerde halihazırda var olan bölümlerin yanında tartışılması gereken bir konu olarak enerjiyi algıladı. Bu şekilde, konu şu anki aşamaya kadar iki kez yükseltildi. Öncelikle, görüşmelerde, enerji konusu, Şubat 2014 Ortak Deklarasyonunda belirtilen yegane model olan, öngörülen bir federal çözümde doğall kaynakların yetkisini kimin alacağı sorusuyla ilgili olarak incelendi (Grigoriadis, 2014: 127).

Doğal kaynaklar için fonlar, Avrupa Birliği ile ilişkiler ve dış ilişkiler, öngörülen Federal Kıbrıs'ta federal yeterlilikler içinde olacaktır. Bununla bağlantılı olarak, doğall kaynakların Federal Kıbrıs bağlamında tartışıldığı görölmektedir. Müzakere tablosunda, mevcut doğall kaynakların araştırılması ve ihracı açısından enerji şirketleri ile imzalanan anlaşmalarla ilgili lisanslama ve kârın, bir çözüm bulunması halinde federal bütçeye aktarılacağı yönünde yaygın bir bakış açısı olmuştur. Eski Kıbrıs Türk Baş müzakerecisi Özersay, Afrodit gibi ilgili bloklar içindeki günden güne gelişmelerin, daha önce bir yakınsamaya ulaşıldığı doğall kaynaklar ile ilgili konular olarak görüldüğü için ayrıntılı olarak tartışılmadığını belirtti. Özersay, ayrıca bir çözüm halinde; Her iki toplum tarafından, iki kurucu devlet ekonomik açıdan yakınlaşana kadar federal bütçeden gelir paylaşımı olacağını kabul edeceğini belirtmektedir. Bu nedenle, böyle bir yakınlaşmayı kolaylaştırmak için, Türk kurucu devletine daha büyük bir bütçe tahsis edilecektir. Bununla bağlantılı olarak, doğall kaynakların ihracından elde edilen gelirin, federal

bütçenin kendisi aracılığıyla Kıbrıs Türk toplumuna aktarılacağı öngörülmektedir. Bu anlayış, konunun görüşmeler bağlamında nasıl tartışıldığının yol haritasını çizmektedir (Eminel, 2016: 115-117).

Doğal kaynakların tartışıldığı bir diğer bağlam, uluslararası aktörler ile ayrı ayrı imzalanan uluslararası antlaşmalarla ilgili olanıydı. Şimdiye kadar, Kıbrıs Türk liderliği Azeri, Kırgızistan ve daha çok Türkiye ile anlaşmalar imzaladı. Bununla birlikte, Kıbrıs Rum Yönetimi, Çin, ABD, Fransa, Japonya ve AB ile anlaşmalar imzaladı. Bütün bu uluslararası anlaşmaların yeni federal yapıya nasıl aktarılacağını belirlemek için bir komite kuruldu ve bunlardan hangisinin bağlayıcı olmaya devam edeceğini gösteren bir yol haritası çizildi. Genel olarak, bu anlaşmalar gelecek bir çözümün yeni bağlamına uyacakları sürece bağlayıcı olacaktır. Yine de, egemenlik konularına hitap eden ve MEB ve sınırlandırma anlaşmaları gibi kalıcı bir şekilde bağlayıcı hale gelecek kararları sonuçlandıran ve gelecekteki bir çözümün yeni bağlamına uymayacak olan Uluslararası Mutabakat Zaptı'nın imzalandığı uluslararası anlaşmalar bulunmaktadır (Aslim, 2017: 40-44).

Bu anlaşmalar, esas olarak, bir çözüm halinde tekrar dikkate alamayacakları başarısız sonuçlar oluştururlar. Prensip olarak, bu noktalar Kıbrıs Türk toplumunda, sınırlama anlaşmaları, Kıbrıs'taki ve etrafındaki doğal kaynakların araştırılması, çıkartılması ve ihracatı açısından kendi girdilerini eksik bıraktıkları önemli bir sorundur. Kıbrıs Türk tarafının ortaya koyduğu noktalar, genel anlamda Kıbrıs Türk toplumunun görmezden gelinmesidir. Bu, Kıbrıs Türk liderliği tarafından Kıbrıs hidrokarbonları alanında gerçekleştirilen faaliyetler ve gelişmeler ile ilgili müzakerelerde vurgulandı. Kıbrıs Türk Toplumunun sözünü ettiği uluslararası anlaşmalarda, hakların kalıcı olarak düzenlenmesinin her iki topluma da eşit olarak ait olduğu anlaşılmaktadır. Bu, gelecekte tersine çevrilemeyecek bir durum yaratır. MEB anlaşmaları, her iki toplum için daimi bir durum sinyali veriyor. Bu nedenle Kıbrıs Türk tarafı, Avrupa Konseyi tarafından MEB anlaşmalarının üçüncü taraflarca imzalanmasını eleştirdi ve görüşlerini birkaç kez müzakere masasında dile getirdi (Gürel vd, 2013: 3-5).

Kıbrıs'ta hidrokarbon rezervlerinin keşfinin son birkaç yılda Kıbrıs sorununun çözümü ile ilgili büyük hayaller ve büyük umutlar yarattığı söylenebilir. Muhtemelen, enerji boyutu birçok kişi tarafından Kıbrıs'ta müzakereler için tek motivasyon olarak görüldü. Doğu Akdeniz'deki gaz rezervlerinin, daha iyi bir Türkiye-AB ilişkileri ve Kıbrıs sorununun çözümü için yerleşim sonrası gaz işbirliğinin motivasyonu ile bir şans

olabileceği düşünülmektedir. Kıbrıs'ta bir çözüm için temel olarak tetikleyici faktörler olarak hidrokarbon rezervlerini ve MEB'leri bir anlaşma olarak görmek, Kıbrıs hidrokarbonları meselesinin aşırı basitleştirilmiş bir okuması olarak düşünülebilir. Kıbrıs'ta bulunan enerji kaynakları Kıbrıs'a kıyası olan ülkeleri etkilediği gibi bölge dışı ülkelerinde bu bölgeye yönelmesine ve mevcut sorunun çözümü için alternatif yollar aramaya yöneltti. Bunun temel nedeni enerji olgusudur. Bu nedenle Kıbrıs'ta yeni bulunan enerji kaynakları sorunun çözümü için yeni bir yapılanmayı da gündeme getirmiştir. Ancak, çatışan toplulukları uzlaştırmaya yöneltmek yerine, alternatif enerji kaynakları bulma olasılığının şimdilik aralarındaki uçurumu genişletmiş görünmektedir (Özgür, 2016: 48).

3.2. Doğu Akdeniz'de Yetki Alanı Sorunu ve Yaşanılan Uluslararası Gerginlikler

Son 20 yılda Doğu Akdeniz Havzası, yüksek potansiyel enerji kaynaklarının ortaya çıkmasıyla birlikte Doğu Akdeniz'deki devletler deniz enerji kaynaklarını paylaşmak amacıyla İkili antlaşmalar yoluyla Münhasır Ekonomik Bölgeler ilan etmektedir. Enerji kaynaklarının bulunması ile birlikte enerji diplomasisinin ve küresel enerji senaryolarının ilk sıralarına yerleşen Doğu Akdeniz, Akdeniz'e kıyıdaş devletler olan Türkiye, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), Yunanistan, İsrail, Lübnan ve Mısır'ı karşı karşıya getirdi.

Uluslararası hukukun en önemli alanlarından birisi olan deniz hukuku, genellikle devlet pratiklerini yansıtan örf ve adetlerle oluşmaya başlamış ve sistemli bir şekilde yürütülen kodifikasyon çalışmalarıyla belirli kurallar çerçevesine oturtuldu. Denizler önce açık deniz kısmı ve devletlerin egemenliğine tabi kısım olarak iki bölümde değerlendirildi. Devletin egemenliğindeki kısım iç sular ve karasuları olarak belirlenirken açık denize ait kısımlarda bitişik bölge, kıta sahanlığı ve MEB rejimleri oluşturuldu. Ancak Doğu Akdeniz'de uluslararası hukuka aykırı bir şekilde kıyıdaş devletlerin MEB ilan etmeleri bölgede bir çok problemin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

3.2.1. Türkiye'nin Doğalgaz ve Petrol Arama Faaliyetleri Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan ile yaşadığı Gerginlikler

Türkiye, yaklaşık olarak 2010 yılından beri enerjiyle ilgili son gelişmelerden kaynaklanan nedenlerle Doğu Akdeniz'e giderek daha fazla odaklandı. Bu durum üzerinde şüphesiz en çok etkili olan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile İsrail arasında Hidrokarbon ve

Münhasır Ekonomik Bölgenin sınırlandırılması konusunda imzalanan antlaşmalardır. Enerjiye büyük oranda ihtiyaç duyan, ve bu konudaki tedarikini çeşitlendirmek ve güvenliğini sağlamak isteyen Türkiye, İsrail ile Kıbrıs arasındaki keşfedilen kanıtlanmış ve potansiyel doğal gaz rezervleriyle ilgilenmektedir. GKRY'nin, Doğu Akdeniz'de tespit edilen zengin hidrokarbon kaynaklarıyla ilgili olarak KKTC Devleti'nin fikrine başvurmaksızın ve Türkiye'nin kıta sahanlığı ve MEB alanlarına da tecavüz ederek, "Kıbrıs Cumhuriyeti" adına Mısır, Lübnan ve İsrail ile "Münhasır Ekonomik Bölge Sınırlandırma Anlaşması" imzalaması Kıbrıs sorununa yeni bir boyut kazandırdı. Türkiye'nin İsrail ile bozulan münasebetleri, Rum Kesimine Kıbrıs meselesinde avantaj elde etmesini sağlayacak ve İsrail ile olan münasebetlerini geliştirmek için imkan oluşturdu (Ağdemir, 2016: 109).

Bölgedeki hidrokarbon keşifleri İsrail ile Kıbrıs arasında ekonomik ve siyasi işbirliğini geliştirdi. Kıbrıs ve İsrail arasındaki işbirliği genişledi ve Yunanistan da onlara eşlik etti. Bu üçlü ilişki, Kıbrıs ve İsrail'den Yunanistan'a bir enerji koridoru inşa etmenin fizibilitesi üzerinde çalışma fırsatı verdi. Bu senaryo işe yarayabilirse, Mısır gibi diğer potansiyel üreticiler de Tamar bölgesinde son keşifleri ile ortak olabilirler. Bölgedeki ilgili devletlerin işbirliğinin bölgesel çatışmalara son verebileceğini ve Doğu Akdeniz'in bir işbirliği alanı olabileceğini düşünmek oldukça rasyoneldir Ancak güncel olarak Doğu Akdeniz'de yetki sorunu, en önemli sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Aslim, 2017: 38-40).

Bu bağlamda denizlerle ilgili yetki alanlarının sınırlandırılmasına yönelik Uluslararası Hukuk kaidelerinin gelişimi çerçevesinde ortaya çıkardığı sıkıntılarla birlikte fiziki siyasi yönleriyle karmaşık bir durum içinde bulunması Doğu Akdeniz üzerinde aktörler arasında uzun süreli anlaşmazlıklar kriz ortamlarının meydana gelmesinde tesir eden nedenlerden birini oluşturmaktadır. Belki de bölgede bu konuda ortaya çıkan anlaşmazlıkların en büyüğü Kıbrıs adası ve yetki alanlarının sınırlandırılması konusunda yaşanmaktadır. Akdeniz, bulunduğu coğrafi konumu itibarıyla doğu ve batı Akdeniz olarak iki bölümde değerlendirilen yarı kapalı havza niteliği taşımaktadır. Doğu Akdeniz bölgesinde bulunan mevcut küresel siyaset, Rumların diplomasi trafiğindeki birçok sorunsal bağlamında gerçekleşmektedir. Yunanistan ve GKRY eksenli meydana gelen politik açılımlar bölgeye sınırdaş diğer ülkelerin haklarını hiçe sayan bir siyaset vasıtası şeklinde mevcudiyetini devam ettirmektedir (Başeren, 2010: 1-2).

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte günümüzde ülkeler, açık denizlerde de petrol ve doğal gaz arama çalışmalarını sürdürebilmektedirler. Bu nedenlerle açık denizlerle devletlerin hak ve yetkilerine ilişkin olarak uluslararası alanda bir kısım yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur. İlk olarak Cenevre’de 1958’de bu konu ile ilgili yapılan toplantıdan sonra sırasıyla 1960, 1973 ve 1983 yıllarında düzenlenen uluslararası toplantılarda deniz hukuku alanında çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu toplantılarda özellikle açık denizlerde devletlerin hak ve yetkileri konusu üzerinde mutabakat oluşturulmaya çalışılmıştı. 1982 yılında yapılan üçüncü deniz hukuku konferansında Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi imzalandı. Bu sözleşme ile, daha önce kararlaştırılan kıta sahanlığı hakkı daha da genişletildi. Bu toplantıda ayrıca “Münhasır Ekonomik Bölge” kavramı, bir devletin kendine ait kıyı hattından deniz içine yaklaşık 200 deniz mili kadar olan bölgede özel yetki alanı oluşturması olarak ilk defa kesin olarak netleştirildi. 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin 55. ve 56. maddelerine göre; Kıta sahanlığından farklı olarak MEB, kıyıdaş ülkeye “200 deniz mili mesafe içerisinde yer alan deniz alanında ayrıca bu deniz alanının altında kalan kısmında canlı ve cansız şekildeki tüm doğal kaynaklar üzerinde araştırma yapma, işletme hakkını kullanma ve muhafaza altına alma ve ekonomik olarak ilgili kaynaklardan tüm boyutları ile fayda sağlama yetkisi.” tanımaktadır (Kedikli ve Deniz, 2015: 411).

Doğu Akdeniz’de Türkiye ile Rum Kesimi arasındaki deniz yetki alanı sorununun geçmişi 1970’li yıllara kadar uzanmaktadır. Kıbrıs Rum Hükümeti Lideri Kyprianou 1977’de birtakım petrol arama faaliyetleri için antlaşmalar imzalandı. Bu antlaşmalarla başlayan sorun 1980’li ve 90’lı yıllar süresince belirsizliğini devam ettirdi. Rum Yönetiminin 2002’de “Meis Adası” dolaylarını “Münhasır Ekonomik Bölge” olarak ilan etmesinin ardından Norveç menşeli bir şirket ile anlaşıp bölgede petrol arama çalışmalarına başladılar. Bunun üzerine bahsi geçen şirket, Türk Deniz Kuvvetleri tarafından bölgeden uzaklaştırıldı. Nihayetinde bölgede yeniden kıta sahanlığı problemi gündeme geldi (Demiryol, 2015: 266).

Günümüzde Doğu Akdeniz’de Hidrokarbon rezervlerinin sondaj aşamasına geçilmesi konusunda somut gelişmelerin yaşanması ile bu sorun bölge ülkeleri açısından en önemli gündem maddesi haline dönüştü. MEB anlaşmaları birbirlerine komşu devletler arasında yapılmaktadır. Fakat, imzalanan bu anlaşmalar menfaat mücadelesi sebebiyle kıyıdaş devletlerin bir kısmı dışlanabilmektedir. Bu sebeplerle bu anlaşmalar üçüncü devletler tarafından kabul görmemektedir. Bu sorunun uluslararası mesele haline dönüşmesinden

bu yana Türkiye'nin bu konuya yaklaşımı, konunun bütün taraflarının oluşturacağı bir mutabakatla çözülmesi yönündedir. GKRY'nin bölgede yapmış olduğu anlaşmalarda Kıbrıs Türk Yönetimini ve Türkiye'yi dışlamasına karşılık, Türkiye bölgede almış olduğu siyasi ve askeri tedbirlerle etkinliğini artırmaya çalışmaktadır. GKRY'nin Mısır ile 2003 yılında imzaladığı MEB antlaşmasına, Türkiye bu dönemde Avrupa Birliği ile arasında yürüttüğü üyelik müzakerelerinin zarar görmemesi için sınırlı ve yumuşak ve bir reaksiyon göstermişti (Stocker, 2012: 584-585).

Dış politika alanında GKRY'nin uygulamış olduğu duyarsız tavır üzerine Birleşmiş Milletler nezdinde Türkiye Cumhuriyeti, GKRY'ne karşı Doğu Akdeniz üzerindeki haklarının tahsisi için 2004 ve 2007 yıllarında nota vermiştir. Ancak bu diplomatik teşebbüslere karşılık GKRY vurdumduymaz tutumlarını devam ettirmektedir (Ağdemir, 2016: 110)

Rum Kesimi'nin Noble Şirketine adanın güneyinde araştırma ve sondaj yetkisi vermesine karşılık Ankara, KKTC ile 21 Eylül 2011 tarihinde Türkiye ve KKTC arasında "*Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Anlaşması*" imzalandı. Bununla birlikte dönemin Türk Yönetimi, Rum Yönetimi ile işbirliği yapan uluslararası petrol ve gaz şirketlerini kara listeye almak ve Türkiye'deki enerji ihalelerine girmekten men etmekle tehdit etmiş ayrıca Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO), önce Koca Reis gemisi ile Afrodit sahasında sismik araştırmalar yapmış ve sonrasında Gazimagusa'da Türk Yurdu 1 adlı kuyuda sondaj çalışmalarına başlamıştır. TPAO'nun bölgede lisansladığı sekiz blok, Rum Yönetiminin lisans aldığını iddia ettiği 13 bölgenin yaklaşık % 40'ı ile örtüştü. Rum Kesimi'nin yapmış olduğu antlaşmalarda Türk tarafını dışlaması yanında Bölgede en uzun kıyıya sahip olan Türkiye görmezden gelindi. Kıbrıs Rum tarafındaki tek taraflı eylemler sadece Kıbrıs Türklerinin mevcut haklarını göz ardı etmekle kalmayıp, aynı zamanda adanın batısındaki Akdeniz'deki Türkiye'nin deniz yargı bölgelerine de meydan okumaktadır. Kıbrıs meselesinin dışında, Türkiye, Doğu Akdeniz'de, özellikle BM'ye kayıtlı olan 32° 16 '18 boylamın batısına kadar meşru ve yasal haklara sahiptir. Türkiye'nin deniz yetki alanlarındaki haklarını koruyacağı doğaldır (Kedikli ve Deniz, 2015: 411).

Şekil 3:
Rumların ve Türklerin Gözüyle MEB Alanları

Kaynak: BALIK İ., (2018). Türkiye'nin Deniz Yetki Alanları ve Kıyıdaş Ülkelerle Yetki Alanı Anlaşmazlıkları, Kent Akademisi, 11 (33), Issue 1

Rum Yönetiminin Doğu Akdeniz'deki 1,4,5,6 ve 7 no'lu Ruhsat sahalarının Türk kıta sahanlığı ile çatıştığı noktasında Türk Dışişleri Bakanlığı, Rum Yönetimini protesto ederek "Türkiye bu alanlarda, yabancı şirketlerin izinsiz petrol/doğal gaz faaliyetlerinde bulunmalarına, ... hiçbir şekilde izin vermeyecek ve kıta sahanlığındaki hak ve menfaatlerini korumak için gerekli her türlü tedbiri alacaktır." şeklinde açıklama yaptı (Acar ve Yılmaz, 2018:600-604).

2010 yılından beri Doğu Akdeniz’de ön plana çıkan enerji kaynakları, dış kaynaklı enerjiye olan bağımlılığı sebebiyle her yıl ortalama 65 - 70 milyar \$ cari açık veren Türkiye açısından hayati bir konudur. Bu minvalde Türkiye güven çerçevesinde hem enerji koridoru olma hem de ekonomik enerji temin etme yönündeki taleplerini net bir şekilde belirtmektedir. Fakat, bu taleplerin hayata geçmesi çok da kolay gözükmemektedir. Çünkü alanda Türkiye haricinde İsrail, Kıbrıs, Mısır, Suriye, Ürdün, dibi ülkelerde bulunmaktadır. Bu bölgeye sınırdaş ülkelerin çok sayıda olması hasebiyle öncelikle kıta sahanlığı konusunun halledilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda meselenin uluslararası hukuk düzlemine de önem verilmesi ve kapsamlı bir şekilde Kıbrıs diplomasisine başlanması zaruri gözükmemektedir. Çünkü, Doğu Akdeniz’de ortaya çıkan ittifak senaryoları Türkiye için önem arz etmektedir. Türkiye’nin ciddiyetini ve kararlılığını ve hemen her ortamda ısrarlı bir biçimde ortaya koyması son derece önemlidir (Kedikli ve Deniz, 2015: 413).

Kıbrıs müzakerelerinin Temmuz 2017’de başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından GKRY’nin doğal gaz arama faaliyetlerine hız vermesine karşılık Türkiye de bölgede daha fazla arama faaliyeti yürüteceğini belirtti. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Berat Albayrak yaptığı açıklamalarda “*Ada’nın sadece güneyi değil aynı zamanda kuzeyinde bulunan Güzelyurt Körfezi’nde de sismik araştırma yapılacağını ve Türkiye’nin ilk derin sondajı Doğu Akdeniz’de gerçekleştireceğini.*” açıklamıştır (Yılmaz, 2018: 4).

Enerji politikası çerçevesinde bölgenin en önemli bölgesel enerji aktörlerinden biri olmayı amaçlayan Türkiye açısından bölgedeki keşifler ve ticaret imkanları büyük önem taşımaktadır. KKTC’nin TPAO’ya vermiş olduğu arama lisansları çerçevesinde KKTC açıklarında keşif çalışmalarına devam eden Türkiye, ilk kez “*Barbaros Hayreddin Paşa Gemisi*” ve sonrasında “*Oruç Reis Gemisi*” ni de alana göndererek faaliyetlerini artırmayı amaçlamaktadır. 2017 Yılında Fatih Sultan Mehmet’in ismini alan ilk sondaj gemisi, ülkenin ilk derin deniz sondaj çalışmalarına başlamak üzere Akdeniz’e hareket etmiştir. Fatih, 229 metre (751 fit) uzunluğa sahip ve maksimum 40.000 fit derinliğe kadar sondaj yapabiliyor. Sondaj çalışmaları yanında Türkiye, Rum Yönetiminin hukuksuz girişimlerini, askeri önlemlerle engelleme eğilimindedir (Gürel ve Mullen, 2014: 4).

2018 Yılı Şubat ayında GKRY’nin anlaşığı İtalyan Eni şirketine ait Saipem 12000 adlı petrol platformunun Türkiye’nin MEB olarak ilan ettiği sahada keşif faaliyetleri yürütmesi üzerine Türk savaş gemilerinin bu duruma müdahale etmeleri de bu çerçevede değerlendirilebilir. Bu olay gerçekleşmeden önce Dışişleri Bakanlığı tarafından 11 Şubat

tarihinde verilen beyanatta, Türkiye'nin kırmızı çizgisi olarak vurgulanan sınır güvenliği karşısındaki hassasiyet belirtildi. Bu bağlamda "*Kıbrıs Adası'nın ortak sahibi olan Kıbrıs Türklerinin doğal kaynaklar üzerindeki asli haklarını hiçe sayan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, tüm uyarılara rağmen Doğu Akdeniz'de tek taraflı hidrokarbon arama faaliyetlerine devam etmektedir. Bu çerçevede son olarak, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin sözde münhasır ekonomik bölgesindeki 3 numaralı parselde çalışmalara başlamayı amaçlaması sonrası Türkiye, Ortaya çıkabilecek durumun tek sorumlusu ısrarla tek taraflı hidrokarbon faaliyetlerine devam eden Kıbrıs Rum tarafı olacaktır.*" açıklaması yapıldı. Bu beyanatın devamında da Kıbrıs sorununun çözüme ulaştırılamamasındaki temel nedenin GKRY'nin Doğu Akdeniz'in istikrar ve güvenliğini riske atan sorumsuz hareketlerden kaynaklandığı açıklandı. Bununla birlikte Rum yönetiminin tek taraflı bir şekilde doğal kaynak araştırmalarına devam etmesi durumunda sert karşılık görebilecekleri açıklanırken, üçüncü ülkelerde yerleşik şirketlerin, GKRY ile hidrokarbon alanında işbirliği yapmamaları konusunda ikazda da bulunuldu (Yılmaz, 2018: 3-5).

GKRY ile Türkiye arasında hızlı bir şekilde büyüyen bu sorunun nedenleri arasında sadece yaşanan bu son gelişme yatmamaktadır. İki ülke arasında uzun bir süreden beri yaşanan sorunları üç ana eksende toplayabiliriz. Bunlardan birincisi, Türkiye'nin kıta sahanlığının içinde kalan 6. parselde GKRY'nin yapılan sondaj girişimleridir. İkincisi ise, Türkiye Petrolleri (TPAO)'nin KKTC'den aldığı izinle 3. Parselde gerçekleştirdiği keşiflerdir. Üçüncü konu ise, KKTC'nin de kıyıdaş bir devlet olarak uluslararası hukuktan kaynaklanan nedenlerle 10. parselde hakkı olduğu halde, GKRY'nin bunu ihlal etmesidir (Acar ve Yılmaz, 2018: 600-604).

Türkiye, bölgedeki haklarını talep etmek için çabalarını sürdürürken, Doğu Akdeniz'deki uluslararası hukuku ihlal etme iddialarını reddetmektedir. Bu çabanın en belirgin işaretlerinden biri, Ekim 2018'de Doğu Akdeniz'deki Güzelyurt Araştırma Kıyılarında sismik arama gemisi Barbaros Hayrettin Paşa'nın keşif çalışmalarının başlamasıdır. Ancak, Türkiye, bir Yunan firkateyninin gemiyi taciz ettiği bölgedeki bir başka engelleme girişimi ile karşı karşıya kaldı. Bu harekete karşı kararlı bir tavır sergileyen Türkiye, bölgede gerilimi görmek istemediğini veya neden olmak istemediğini ancak bu tür girişimlerin ülkeyi uluslararası hukuka dayalı haklarını kullanmaktan alıkoymayacağını belirtti.

Türkiye bu söylemi yeni ve önemli adımlarla pekiştirdi. Bu olaydan kısa bir süre sonra, Ekim ayı sonlarında, Türkiye'nin ilk sondaj gemisi Fatih, Alanya-1 kuyudaki sondaj çalışmalarına başladı ve Türkiye'yi bölgedeki enerji hidrokarbon rezervlerine bir adım daha yaklaştırdı. Dahası, bu girişimler boyunca destek almak için TPAO, dünyanın en büyük petrol sahası hizmet şirketlerinden biri olan ABD merkezli Schlumberger ve platform desteği için ABD merkezli Rowan Şirketleri ile anlaşmalar yaptı. Bunu yaparken, Türkiye'nin faaliyetlerinde uluslararası işbirliğinin önünü açmak için ilk adım atıldı.

Türkiye, bu gelişmelere karşılık ortaya koyduğu yaklaşım ile tüm sınırlarını güvenlik altına almak için her türlü müdahaleye girişmekten hiçbir zaman çekinmeyeceğini göstermiş oldu. Sahip olduğu jeostratejik konumunu en iyi bir şekilde kullanmak isteyen Türkiye'nin diğer bir hedefi ise enerji arz ve talep güvenliğinde ticaret merkezi olmaktır (Günaydın, 2014: 8). Bunun yanında yenilenebilir ve yerli kaynak arzını da artırarak enerji ihtiyacında dışa bağımlılığını asgari seviyeye indirmeyi planlayan Türkiye, son yıllarda gerçekleştirdiği projeler ile önemli adımlar attı. Türkiye, GKRY ile yaşadığı sorunlara benzer anlaşmazlıklarda kırmızı çizgilerinden asla taviz vermemektedir. Gerek kendi MEB'in de gerek KKTC'nin TP'ye arama ruhsatı verdiği parseller ile ilgili olarak Türkiye, tutarlı politikalar üreterek sahip olduğu stratejik konumu ile bölgenin en kritik aktörlerinden biri olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda enerji arz güvenliği bakımından geliştirdiği stratejiler, Türkiye'nin ileride elini güçlendiren önemli araçlardan biri olacaktır (Aslim, 2017: 38-40).

Bölgesel işbirliğiyle siyasi anlaşmazlıkları bir kenara bırakarak bir uzlaşmaya ya da uzlaşmaya varmadan, bölgedeki gazın ya çok maliyetli, kârlı ya da imkansız hale gelmesi mümkün olacaktır. Bazı devletler, bölgesel uyuşmazlıkların çözümüne geçmeden önce, gaz için sondaj yapmaya karar vermekten vazgeçemedikleri sürece, çatışma ve savaş olasılıkları olarak kalacaktır. Bu nedenle, bölgeden enerji güvenliği, güvenli sondaj veya serbest gaz akışı olmayacaktır. Bu arada, konu aynı zamanda mevcut gerilimleri ve anlaşmazlıkları da körükleyecek, böylece Doğu Akdeniz ülkeleri arasında öngörülebilir bir gelecekte çözülemeyecek başka sorunlar yaratacaktır (Gürel ve Mullen, 2014: 4).

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinin 59. ve 83. Maddelerine göre, yargı alanında bir ihtilaf meydana geldiğinde, kıta sahanlığının devletler arasında sınırlandırılmasının eşitlik temelli anlaşmalar ile belirlenmesi gerekmektedir. Ancak, mevcut durumda, Türkiye'den etkilenen bir aktör olmasına rağmen anlaşmalarda söz

hakkı yoktur. Sonuç olarak, Türkiye için bu sorun çözülecek sorunlar arasındaki önceliğini korumaktadır.

3.2.2. Türkiye ile Mısır Arasındaki Deniz Alanı Sınırlandırılması Meselesi

Günümüze kadar deniz yetki alanları konusunda Türkiye ile Mısır arasında bir anlaşma henüz yapılmamıştır. Bu konuda Mısır ile Kıbrıs Rum Yönetimi arasında 2003 yılında MEB anlaşması imzalamış, Rum yönetimi uluslararası hukuku yok sayarak Kıbrıs'taki Türklerin ve Türkiye'nin bölgedeki haklarını görmezden geldiğinden, bu anlaşmaya Türkiye itiraz etmişti. Mısır ve GKRY arasındaki MEB anlaşması yürürlüğe 7 Mart 2004'te girmişti. Türkiye bu yayına ve sözde MEB anlaşmasına olan itirazını hemen ortaya koyan bir bilgi notu ve ekini BM Deniz Hukuku Bülteni'nde 2 Mart 2004'te yayımlattı. 2004/Turkuno DT/4739 ve 2 Mart 2004 sayılı nota *“Türkiye'nin Daimi Temsilciliği tarafından BM'ye verilmiştir. BM Deniz Hukuku Bülteni'nde yayımlanan notta, Türkiye , 32° 16' 18 meridyeninin batısı boyunca kendisine ait olan alanların olduğunu ve kıta sahanlığı hakkına münhasır olduğu ipso facto (fiilen) ve ab inito (başlangıçtan beri) ilkesinin geçerli bulunduğunu, söz konusu alanın batı kısmını kapsayan koordinatları tanımadığını, uluslararası hukuka göre de gerçekleştirilen ihlal ile bunun geçersiz olduğunu, tüm haklarına helal gelmeksizin saklı kaldığını, anlaşmazlığın ise sadece tarafların birbirleriyle antlaşma yolu ile hakça ilkelere ve bölgenin özelliklerini dikkate alan anlayışla çözümlenebileceğini ve özellikle de adada tek bir otoritenin bulunmadığı vurgusu ile hem kendi hem de Kıbrıs Türklerinin haklarını koruma yoluna”* gitmiştir (Gözügüzelli, 2019: 9-12).

Mursi'nin Mısır'da iktidara gelmesi sonucunda Mısır - Türkiye ekonomik ve siyasi münasebetlerinde olumlu gelişmeler yaşandı. Gelişen münasebetlerin sonucu olarak Mursi, Rum yönetimi ile Mısır arasında imzalanan 2003 tarihli MEB anlaşmasını feshetti. Mursi döneminde Mısır ile Rum Yönetimi arasındaki ilişkilerde durağanlaştı. İsrail ile yapılan doğal gaz sevkiyatı antlaşmasını da durdurdu. 2003 tarihli anlaşmanın feshedilmesi, sondaj yapılan deniz havzalarının hukuki niteliğini de sorgulanır hale getirdi (Cingoli, 2016: 6). Mursi döneminde yaklaşan Türkiye - Mısır münasebetleri bölgedeki diğer devletlerin siyasi ve ekonomik çıkarlarını etkileyecek bir yapıya kavuşmuş oldu. Ancak Mart 2013'te 2003 antlaşmasının feshedilmesinden iki ay sonra Mısır'da Mursi karşıtı gösteriler başladı. Gösterilerin artması üzerine bir askeri darbeye Mursi yönetimini deviren Sisi, Mısır'da yönetimi ele geçirdi. Mursi'nin bir darbeye

devrilmesine bölgede en büyük tepkiyi gösteren Türkiye ile Sisi yönetimindeki Mısır'ın ilişkilerinde gerginlik oluştu. Sisi, bu süreçte Mursi dönemi enerji politikalarını değiştirerek Rum Yönetimi ile Doğu Akdeniz'deki petrol ve doğal gaz kaynakları ile ilgili 2013 yılında yeni bir antlaşma imzaladı. Bu antlaşma Türkiye Mısır ilişkilerini daha da gergin bir atmosfere girmesine neden oldu (Özgür, 2016: 46-47).

Sisi'nin bölgede uyguladığı başka bir siyaset ise, Rum Kesimi ile Mursi döneminde durağanlaşan ilişkileri tekrar geliştirmek oldu. Gelişen bu ilişkilere Yunanistan'ın da dahil olmasıyla üç ülke arasında 2014'te doğu Akdeniz'de ortak araştırma gerçekleştirmek üzere bir antlaşma imzalandı. Kasım 2014'te yapılan toplantılarda MEB'in tekrar tespiti üzerinde bir mutabakata varıldı. Kıbrıs Rum Kesimi Cumhurbaşkanı Nicos Anastasiades, Kahire'de üç ülkenin *“Doğu Akdeniz'deki hidrokarbonların keşfinin istikrar ve refah için bölgesel işbirliğinin desteklenmesine katkıda bulunabileceğine olan inancıyla, enerji alanındaki işbirliğini artırma konusundaki görüşlerini.”* açıkladı. Kahire'de Anastasiades, Mısır Cumhurbaşkanı Abdülfattah el Sisi ve Yunanistan Başbakanı Antonis Samaras arasında gerçekleşen görüşme, Türkiye'nin Kıbrıs'ın iddia ettiği Doğu Akdeniz bölgesi bölgelerinde gaz yataklarını artırma çabalarına meydan okuyan üç devlet arasındaki bağları derinleştirdi. Şubat 2015'te ise, bölgede işbirliğinin askeri alanı da kapsamına karar verilerek, İsrail'inde içinde yer alacağı bir askeri tatbikatın bölgede gerçekleştirileceği duyuruldu. Doğal olarak bölgede böylesine bir ittifakın oluşması, Doğu Akdeniz'de en uzun kıyı şeridi olan Türkiye'yi olumsuz etkiledi (Tamçelik ve Kurt, 2015: 455-456).

2018 Nisanında Kıbrıs Dışişleri Bakanı Nicos Christodoulides, Mısır ve Kıbrıs'ın yakında Mısır'ın özel ekonomik bölgesi ile Mısır'daki sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) tesisine denizaltı doğal gaz boru hattı kurma anlaşması imzalayacağını söyledi. Mısır Petrol ve Gaz raporları, ikili ilişkilerin görüşülmesi için 10 Nisan 'da Mısır' da Mısır Dışişleri Bakanı Sameh Shoukry ile Kıbrıs Rum Kesimi bakanı Christodoulides bir araya geldi. Christodoulides, *“İşbirliğimiz sağlam temellere dayandığından, Kıbrıs ile Mısır arasında hidrokarbonlar alanında işbirliğinin parlak bir geleceğe sahip olduğuna inanıyoruz.”* dedi. Toplantıda Shoukry, Mısır'ın Kıbrıs Cumhurbaşkanı Nicos Anastasiades'in Mısır, Kıbrıs ve Rum toplulukları için İskenderiye ve Şarm El-Şeyh'te düzenlenecek olan 'Roots Revival Week' etkinliğini ziyaret etmesini dört gözle beklediğini kaydetti. Etkinliğin, 30 Nisan - 6 Mayıs tarihleri arasında gerçekleştirilmesi planlandı. Toplantı sonrasında Shoukry, gaz boru hatlarını kurmak için iki ülke arasındaki

anlaşma ile ilgili herhangi bir tedbirin sonlandırılmasının önemine dikkat çekti (Egypt Oilgas, 2018).

Yaşanan gelişmeler üzerine Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun yapılan antlaşma ile ilgili Yunan Kathimerini gazetesine verdiği demeçte, *“Mısır ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi arasında Münhasır Ekonomik Bölgelerin (MEB) belirlenmesine ilişkin imzalanan anlaşmanın uluslararası hukuka göre herhangi bir geçerliliğinin olmadığını.”* söylemesine Mısır tarafından tepki geldi. Çavuşoğlu, *“Türkiye, Mısır ve GKRY arasında Münhasır Ekonomik Bölgelerin belirlenmesine ilişkin anlaşmanın reddi başvurusunda bulundu. Yapılan ayrıntılı incelemeden sonra, anlaşmanın 32, 16 ve 18 derece boylamlarında Türk kıta sahanlığını ihlal ettiğini açıkça belirttik. Dolayısıyla anlaşma, uluslararası hukuka göre geçersizdir.”* şeklinde ifade etti. Çavuşoğlu'nun açıklamasına önce Mısır Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü tepki gösterdi. 7 Şubat Çarşamba günü bir açıklama yapan sözcü, *“Kıbrıs (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi) ile Mısır arasında yapılan anlaşma BM'de kayıtlıdır. Anlaşma Kıbrıs ile Mısır arasındadır ve başka tarafları ilgilendirmez. Konu Mısır'ın egemenliği ile doğrudan ilgilidir.”* dedi (Aslim, 2017: 38-40).

3.3. Türkiye'nin Akdeniz'de Askeri Gücü ve Varlık Gösterme Faaliyetleri

Tarih boyunca sunduğu ulaştırma kolaylıkları ve canlı/cansız kaynaklar ile insanlığın hizmetinde olmuş denizlerin önemi; küreselleşmenin ivmelendiği 21. yüzyılda daha da artarak, dünya ekonomisinin büyümesine paralel olarak her geçen gün hacmi artan deniz ortamındaki emtia akışı, uluslararası ticaretin belkemiğini oluşturdu. Doğu Akdeniz'in jeopolitik varlığını, medeniyetin yükselişinden bu yana öne çıkaran önemli bir özellik, üç kıta arasında bir kavşak noktası oldu. Avrupa, Asya ve Afrika. Bugünün bölgesel güç dağıtımını bu asırlardır süren statüyü yansıtıyor (Holland, 2015: 2-3).

Doğu Akdeniz tarihin en büyük uygarlıklarının doğuşunu gördü ve en farklı kültürler kıyıları boyunca ticaret ve savaş yoluyla bir araya geldi. Bugün, bu gelenek, bölgede yer alan devletler arasında sürekli değişen bir işbirliği ve rekabet karışımı şeklinde devam etmektedir. Nitekim, bu deniz bölgesi, her biri kendine özgü bir sosyo-politik doğası ve özel hedefleri olan ana oyuncular arasında karmaşık ve dinamik bir çıkar çatışmasına tanıklık etmektedir. Son dönemlerde, karlı suların ve petrol yataklarının keşfi, bölgesel jeostratejik çerçeveyi yeniden şekillendirmek ve devletler arasındaki ilişkilerde, özellikle artan rekabet ve denizcilik çatışmalarıyla işaretlenmiş olan ilişkilerde yeni bir evre açma

potansiyeline sahiptir. Yunanistan, Türkiye, İsrail ve Mısır gibi devletlerin hepsi bu alanda önemli bir rol oynamaktadır; ancak İran ve AB (Yunanistan ve Kıbrıs'ta değil, aynı zamanda enerji firmaları da bölgede bulunan İtalya ve Fransa) da burada ciddi paylara sahipler. Dahası, ABD, Rusya ve hatta Çin gibi büyük güçler de bu mücadelenin içindedir (Cingoli, 2016: 4-5).

Soğuk Savaş'ın büyük bir kısmı boyunca, Doğu Akdeniz, 1948'de Altıncı Görev Filosunun kurulmasıyla başlayan ABD için kısır bir nostrum olarak kaldı. Moskova'nın deniz gücü hiyerarşisine meydan okuma kararı, 1962'de Küba Füze Krizi'nin doğrudan bir sonucuydu. Yirmi yıl sonra, Sovmedron (Sovyet Akdeniz Filosu) ya da Beşinci Eskadra, 1973'te Yom Kippur Savaşı gibi dönemlerde Karadeniz filosundaki takviyeleriyle rakiplerine karşı üstünlük sağladı. O zamanlar, *“Akdeniz'deki Sovyet donanma varlığı ... Sovyet topraklarının ve komşu denizlerin kıyılarının ötesindeki konuşlandırılmasının anahtar testini temsil etti.”* Ancak Mısır yönelimini ABD'ye doğru kaydırduğunda, Sovyetler 1976'da Mısır limanlarındaki bağlantı haklarını yitirdi. Suriye daha sonra Sovyetlerin Doğu Akdeniz'deki en elverişli partneri oldu. 1991'den sonra, Sovyetler Birliği çöktü ve parçalandı. Çöküşü sırasında, Sovyetler herhangi bir Avrupa gücü tarafından şimdiye kadar toplanmış en büyük donanmaya sahip oldular. Bu gelişmenin Karadeniz ve Doğu Akdeniz'deki deniz durumu üzerinde hızlı ve derin bir etkisi oldu (Güvenç ve Egeli, 2016: 95-97).

Yakın dönemde Türkiye'nin yaşamış olduğu bazı sıkıntılar, deniz kuvvetlerinin teknik kapasitesi üzerinde olumsuz etki yarattı. 2001'deki ekonomik kriz, Türkiye'nin askeri ve donanma aktivizmindeki düşüşle birlikte savunma bütçesini zaten ihmal etmesine neden oldu. 2000'lerin ilk on yılında Türk deniz gücünün gerilemediği dikkat çekmektedir. Ancak, Karadeniz'deki ve Doğu Akdeniz'deki diğer bölgesel ve küresel aktörlerin genişleyen deniz yeteneklerine ayak uyduramadığı da anlaşılmaktadır. Bir dizi konu, Türkiye'ye yönelik önem taşıyan bölgelerdeki yeni milenyumun ilk on yılında Türk Deniz Kuvvetleri'nin göreceli olarak kabiliyetinin azalmasına yol açtı. 11 Eylül saldırıları, ABD ve NATO'nun Akdeniz'e dönüşüne neden oldu (Lesser, 2009: 19-29). Bu süreçte ABD ve NATO tam anlamıyla bölgede serbestçe dolaşarak başkalarının itirazlarına bakılmaksızın denizcilik operasyonları yürüttüler. NATO'nun 2011'de Libya'ya karşı Operasyonunda, Türkiye nihayetinde hava ve deniz varlıklarıyla en büyük katkı sağlayanlardan biri oldu. Bölgedeki ABD ve NATO varlığı aynı zamanda,

Ankara'yı tek taraflı harekete geçme imkanlarını kısıtladı (Güvenç ve Egeli, 2016: 95-97).

2010'lu yıllardan sonra ise, durum tersine dönmüştür. Tarihin ilk deniz savaşı bölgesi olan Akdeniz'de, yeni bir bölgesel deniz gücünün yükselişi görülüyor. Yeni yeteneklerini sergileyen Türk Deniz Kuvvetleri (Deniz Kuvvetleri) Invitex-Dogu Akdeniz-2013 deniz tatbikatı gerçekleşti. Tatbikat için Türk Donanması, üç firkateyn, iki korvet, dört hızlı saldırı botu, üç denizaltı, iki petrolcü, iki devriye botu, bir iniş gemisi ve römorkör, bir denizcilik devriye uçağı, beş helikopter, bir amfibi takım ve bir Donanma KİS Tahribatı gerçekleştirdi. Türkiye Donanması Genişlemesini Sürdüren Faktörler şunlardır; Türkiye'nin geleneksel deniz hareketlerindeki devam eden huzursuzluk, NATO'nun yeni "Akıllı Savunma" stratejisi ve Türkiye'nin yükselen ekonomisidir. Savunma kuvvetlerini geliştirmek için ayırdığı daha fazla paradır. Türkiye, yeni silah ve teçhizatın yanı sıra gelecekteki nükleer santrallerinin kalkınma planlarının bir parçası olarak askeri sektörde hız kazanmaya devam ederken, Türkiye güçlü askeri ve sürekli büyüyen oranıyla dünya çapında tanınmaya devam ediyor. Türkiye'nin silah programları geniş stratejik hedefler sunuyor. 2022 yılında İspanyol tersanelerinden bir uçak gemisi sipariş etti ve kendi balistik füzelerini geliştiriyor. Hellenic Army Akademi'den Grivas, "Türkiye, çok kutuplu bir sistemde orta büyüklükte bir güç olmayı hedefliyor." demektedir. Türkiye'nin savunma yetenekleri ekonomisiyle birlikte yükselirken, Yunanistan'ın sekiz yıllık çöküşünün sonucu olarak acı çekiyor. Nitekim Yunanistan son on yılda savunma harcamalarını yüzde 40 oranında azaltmıştır (Alterman vd., 2018: 27-28).

Türkiye, Güvenlik ortamının karmaşık doğası, ulusal menfaatleri korumak için güçlü bir caydırıcı filoyu korurken, küresel deniz güvenliğini sağlamak için bölgesel ve ittifak ortaklarıyla insani yardım operasyonları, deniz hukuku uygulaması, diplomasi ve önceliklerin uyumlaştırılmasını gerektiren donanma misyonunu sürekli genişletmektedir. Yerli deniz ve özel tersanelerde, araştırma merkezlerinde ve savunma sanayisinde yerli gemi yapımı ve tasarım kapasitesi, uygun maliyetli çözümlere katkıda bulunmaktadır. Buna göre, Türk denizcilik doktrini NATO politikaları ile uyumludur ve Türkiye'nin değişken ekonomisi artık ulusal politikaları yerine getirmek için gelişmiş savaş gemileri inşa etmesini ve tedarik etmesini sağlamaktadır. Türkiye'nin Akdeniz'deki deniz gücünün test edildiği alanlardan birisi son dönemlerde Doğu Akdeniz oldu. Bölgenin önemi, barındırdığı kritik altyapı açısından da her geçen gün artmaktadır (Alterman vd., 2018: 27-28).

Türkiye'nin Akdeniz politikaları için son dönemlerde ortaya çıkan karmaşık faktör, denizaltı doğal gaz ve petrol rezervleri için rekabet eden deniz hak taleplerinin ortaya çıkmasıdır. Doğu Akdeniz'deki yeni keşifler, bölgedeki çatışmalara yol açtı. Bölgeyi karakterize eden çatışmalar ve anlaşmazlıklar arasında, üçü son gaz keşiflerinin ışığında daha büyük bir önem taşıyor: İsrail-Lübnan deniz sınırı anlaşmazlığı, Suriye'deki savaş ve nihayet Kıbrıs sorunudur. Doğu Akdeniz'in, kendilerine özgü güvenlik dinamikleri bulunmakla birlikte, jeopolitik ve askerî hareketliliğin yoğunluğuna göre birbirleriyle etkileşimi de artabilmektedir. Bu bağlamda, 2011'de başlayan Suriye Krizi ile birlikte Doğu Akdeniz daha yoğun bir etkileşim içine girdi. 2006 yılında hizmete giren Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı, Samsun-Ceyhan petrol boru hattı projesi ve Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattı, İskenderun Körfezi'ndeki liman tesislerinin önemini artırdığı gibi, Türkiye'nin enerji merkezi olma amacı yönüyle de oldukça önemlidir (Alterman vd., 2018: 27-28). Uzun süreden beri devam eden İsrail-Filistin Sorunu ve Kıbrıs Sorununun etkisinde gelişen Doğu Akdeniz jeopolitiği, 2000'li yılların başından itibaren enerji merkezli gelişmelerle hareketlenerek, 2010 yılından itibaren ise, Arap Baharı gibi Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki devletlerin politik görünümündeki değişimlere sebep olan karışıklıklar ve iç savaş ortamları da bölgenin güvenlik yapısına etki etmeye başladı. Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon rezervlerinin, uluslararası aktörlerin ilgisini çekebilecek zenginlikte olduğunu ortaya koyan sondajlar, bölge ülkelerinin bu rezervlere sahip olma motivasyonunu yükseltti. Doğu Akdeniz'de komşu ve kıyıdaş ülkeler arasında MEB sınırlandırması ve kıta sahanlığı ile ilgili bu devletlerin mutabakat sağladığı bir antlaşmanın gerçekleşmemesi sebebiyle, enerji merkezli gelişmeler deniz yetki alanlarının sınırlandırılması meselesini de gündeme getirdi (Lesser, 2009: 119).

Yarı kapalı bir deniz olan Akdeniz'de kıyıdaş ülkelerin, deniz alanlarının sınırlandırılması meselesi de dahil olmak üzere uluslararası hukuktan kaynaklanan haklarını kullanırken ve bütün kıyıdaş ülkelerle mutabakat içerisinde iş birliğine gitmeleri yükümlülüğü bulunmaktadır. Mevcut hukuki duruma rağmen, Rum Kesimi'nin 2003'ten itibaren, bölgedeki diğer kıyıdaş ülkelerin ülkelerinin haklarını hiçe sayarak ikili antlaşmalar yapmak yoluyla bölgedeki enerji rezervlerinden en üst seviyede faydalanma girişimleri, Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları meselesinin temelini oluşturmaktadır (Türk Deniz Kuvvetleri Stratejisi, 2017: 22-27).

Doğu Akdeniz'deki güvenlik ve ekonomik menfaatlerimiz ile yakından ilgili olan yukarıda zikredilen gelişmeler, tehditler ve riskler sebebiyle Deniz Kuvvetleri unsurlarının

önemli bir bölümü Aksaz, Mersin ve İskenderun üslerimiz ile KKTC'ye ait limanlar olan Girne ve Gazimagusa'ya istinaden bölgede harekât gerçekleştirmektedir. Türk Deniz Kuvvetleri 2006 yılından itibaren Doğu Akdeniz'de durumsal farkındalığı idame etmek, hak ve çıkarlarının muhafazasını sağlamak, Ulusal ve uluslararası hukuka aykırı faaliyetleri önlemek, Ceyhan terminali çıkışlı stratejik petrol nakliyesinin güvenliğini sağlamak amacıyla Akdeniz Kalkanı Harekâtını gerçekleştirdi. Bu harekâta katılan unsurlar tarafından deniz yetki alanlarımızdaki faaliyetler de yakından izlenmiş; ülkemizin deniz yetki alanlarındaki izinsiz faaliyetler engellenmiş; KKTC'nin ruhsatlandığı sahalardaki faaliyetlere karşı ise ilgili kurumlarla iş birliği içinde belirlenen hareket tarzlarına destek sağlanmıştır. Türk Deniz Kuvvetleri ayrıca, NATO'nun Etkin Çaba Harekâtına, NATO Daimî Deniz Görev Gruplarının faaliyetlerine ve BM'nin Lübnan açıklarındaki UNIFIL Deniz Harekâtına katılarak Akdeniz'in güvenliğine destek vermekte; AB ile deniz güvenliği sahasında karşılıklı menfaate dayalı bir iş birliği oluşturma amacını muhafaza etmektedir (Türk Deniz Kuvvetleri Stratejisi, 2017: 27-30).

Türkiye, Doğu Akdeniz'de sahip olduğu askeri gücü ile Rum Kesimi Yönetiminin bölgede uluslararası Hukuku hiçe sayarak yaptığı anlaşmalar yoluyla doğalgaz ve petrol arama girişimlerini engelleme eğilimindedir. Türkiye bölgedeki askeri varlığını artırmaktadır. 2010 yılında Akdeniz için bir Donanma Görev Gücü oluşturuldu. 2017 yılı Gazze filosu saldırısı üzerine BM Palmer Raporunun Türkiye tepkisi de Doğu Akdeniz'de siyaset seküritizasyonunu açıkça ortaya koydu. Çok kısa bir aradan sonra bölgedeki güç dengesi politikalarına geri dönüldü (Alterman vd., 2018: 30-32).

Bu bağlamda Türkiye'nin, 15 Mart 2002 tarihinde PGS NOPEC Şirketi adına Doğu Akdeniz'de jeofizik araştırma yapan Northern Access isimli araştırma gemisine yaptığı ikaz, bu konudaki kararlılığını ilk kez göstermesi açısından önemlidir. Türkiye bahse konu bölgenin Türkiye ile Mısır arasında eşit uzaklık ilkesine göre yapılan sınıra göre Türk Kıta Sahaneliği içinde olduğunu iddia etmiş, söz konusu araştırma gemileri, Türk Savaş Gemisi tarafından Türk kıta sahanlığı üzerinde araştırma yaptığı için ikaz edilmiştir ve sahadan uzaklaştırılmıştır (Başeren, 2010: 159).

İsrail, GKRY, ve Mısır arasında telekomünikasyon ağı kurulması maksadıyla Alcatel Telefon Şirketi için faaliyet gösteren İtalya Bandıralı R/Y Explora gemisinin Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki kıta sahanlığına girmesi üzerine 12 Mart 2011 tarihinde Türk Savaş Gemisi TCG BANDIRMA korveti tarafından ikaz edildi. Türk Savaş gemisi tarafından

İtalyan araştırma gemisine Türk MEB’i sınırlarında araştırma faaliyeti yürütemeyeceği bildirilmiş, Bölgeden uzaklaştırıldı. Bu olay üzerine 21-27 Mart 2011 tarihinde İtalya Büyükelçiliği Türk Dışişleri Bakanlığı’na başvurarak söz konusu bölgede inceleme gerçekleştirmek üzere izin talep edildi. Bu olay, şiddetli bir karşılıklı suçlama ve diplomatik bildirime yol açtı. Uluslararası çevreler karmaşık jeopolitik rekabet ağı ve Doğu Akdeniz etrafındaki çatışmalar üzerine odaklandı ve kaygının odak noktası bu kez Türkiye oldu (Güvenç ve Egeli, 2016: 95-97).

Türkiye Doğu Akdeniz’de uyguladığı politikayı desteklemek için ayrıca bölgede askeri varlığını artırmaktadır. Bu çerçevede Türk Deniz Kuvvetleri tarafından planlı bir şekilde gerçekleştirilen Deniz Kurdu tatbikatı son yıllarda Ege’den Doğu Akdeniz’e aktarılmaya başlandı. Bunun yanında bölgede deniz ulaşımının güvenliğini sağlamak amacıyla Deniz Kuvvetleri Akdeniz Kalkanı Harekatına ve NATO’yla ortaklaşa düzenlenen Etkin Çaba Harekatı’na katılmaktadır. Türkiye’nin bölgede güç gösterisi karşısında Rum Kesimi Yönetimi tepki göstermiş, Türkiye’yi agresif davranmakla suçlamıştır. Türkiye bölgedeki askeri varlığı ile bölgedeki uluslararası hukuka aykırı sismik arama faaliyetlerine izin vermeyeceğini ve bölgedeki menfaatlerini koruyacağını göstermektedir (<http://www.defenceturkey.com>).

Bu bağlamda 2018’de İtalya’nın ENI Saipem isimli gemisinin güneyindeki hidrokarbon rezervlerini araştırmak üzere GKRY tarafından lisanslanmış olan bölgede araştırma faaliyetlerine başlamasıyla yaşandı. Saipem adanın güney batısındaki Blok 6 olarak bilinen alandan 3. Blok’a doğru ilerlerken, Türk deniz gemileri 5 mil içinde yaklaşmıştır. Saipem, adanın güneydoğu ucundaki Cape Greco sahilinden 70 kilometre uzakta bir alan olan Block 3’teki hedefinden yaklaşık 15 deniz mili kala Türk deniz Kuvvetlerince durdurulmuştur. Saipem’i engelleyen Türk deniz müfrezesi bölgede yaklaşık üç ay boyunca bölgede kaldı. Rum lideri Nikos Anastasiades, İtalyan gemisini bloke ederek Türkiye’nin uluslararası hukuku ihlal ettiğini iddia etti. Ancak, bu durum Kıbrıs Rum Yönetimi’nin, uluslararası hukukun yanı sıra Kıbrıslı Türklerin haklarını ihlal eden hidrokarbon araştırmaları üzerindeki tek taraflı eylemidir. Oysa Türkiye önceden Antalya istasyonundan yayımlanan NAVTEX 0153/18 (seyir uyarısı) ile Akdeniz’de askeri tatbikat yapacağını (12.02.18 faaliyete geçilmeye başlanmıştır) ilan etmiş ve hatta GKRY ilan edilen bu NAVTEX’lere uymayacağını bildirdi. Türkiye’nin atmış olduğu bu adım bölgesel hakların ve ikazların göz önünde bulundurulması yönünde uluslararası hukuka uygun bir şekilde gerçekleşti. Bununla birlikte, Doğu Akdeniz’deki ABD deniz

kuvvetlerinin varlığı, Türkiye ile Kıbrıs Rum Kesimi arasında tartışmalı olan Blok 10'da 2018 sonbaharının başlarında hidrokarbon araştırmalarına başlaması planlanan Exxon Mobil'e bağlandı (Aslim, 2018: 43).

Türkiye'nin Kıbrıs'taki sulara askeri müdahalesi, Doğu Akdeniz'deki son gaz keşiflerinin bölgedeki mevcut gerilimleri daha da kötüleştireceği ve potansiyel olarak yeni kaynaklar üzerindeki rekabete dayanan yeni çatışmalar yaratacağı korkusunu ortaya çıkardı. Endişeler, keşfin duyurulmasından günler sonra, çoğunlukla Türkiye ile Yunanistan arasındaki bir dizi karşılıklı uyarıyla ve en yüksek siyasi düzeyde beyanlarla çatışmaya neden oldu. Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Yunanistan, Kıbrıs ve yabancı şirketleri, Türkiye'nin egemenliğini ihlal ederek Kıbrıs kıyılarında sondaj yapmaya devam edilmesine tepki gösterdi. *"Türk savaş gemileri, hava kuvvetleri ve diğer güvenlik birimlerinin, bölgedeki gelişmeleri, gerektiğinde her türlü müdahaleyi yapma yetkisi ile yakından takip ettiğini"* duyurdu (www.geopoliticalmonitor.com).

Türk Genelkurmay Başkanlığı 14 Şubat'ta yaptığı açıklamada, güvenli denizyolu taşımacılığını sağlamak için Türkiye'nin devam eden deniz güvenliği protokolünün bir parçası olarak firkateyn, korsanlar (küçük bir savaş gemisi), akaryakıt tankeri ve iki saldırı teknisinin bölgede potansiyel tehditleri caydırıcı nitelikli gözetim misyonları yürüttüğünü açıkladı. Ege ve Doğu Akdeniz'deki gerilimlerin tesadüfi olmadığını beliren Ankara, Temmuz 2016 darbe girişimi, Suriye'deki askeri müdahalesi ve artan izolasyonu nedeniyle Türk ordusunun kapasite yetersiz olduğunu düşünen Yunanistan, Kıbrıslı Rumlar, İsrail ve Mısır'ın doğalgaz ittifakının diplomatik, ekonomik ve askeri faaliyete dönüştürmeyi planladığını ifade etmektedir. Bu sebeple dönemin Türk Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hulusi Akar, Türk donanması, hava kuvvetleri ve kara kuvvetleri komutanları tarafından belirtilen amaç ile birlikte 9 Şubat'ta Ege ve Akdeniz bölgelerine yüksek profilli, iyi tanıtılmış bir ziyaret gerçekleştirdiğinde kimse şaşırmadı. Bu ziyaret sırasında Akar, Türk ordusunun her şeyi halledebileceğini söyledi: Suriye'deki İdlib çevresindeki Afrin ve de-eskalasyon çabalarına karşı saldırılarını sürdürürken, Türkiye içindeki PKK'ya karşı terör operasyonları yürütürken, Ege Denizi ve Doğu Akdeniz'de Türk ordusunun caydırıcı niteliğe sahip olduğunu belirten Akar, Türkiye, egemenlik haklarını kıta sahanlığı üzerinde tamamen uyguluyor. Herhangi bir yabancı ülke, şirket veya gemi, Türkiye'nin kıta sahanlığı ve deniz alanlarına yetkisiz bir hidrokarbon veya bilimsel araştırma faaliyeti yürütemeyeceğini açıkladı (<http://www.defenceturkey.com>).

SONUÇ

Doğu Akdeniz ülkelerinin hidrokarbonlar keşfi bölgedeki ekonomik kalkınma için yeni bir ortam oluşturuyor. Enerji kaynaklarının sömürülmesi, Kıbrıs ve Türkiye arasındaki uzun süredir devam eden ve zarar gören diplomatik anlaşmazlığın önemini ve dış ilişkilerini iyileştirme konusunda belirsizlikler yarattığını yeniden teyit ediyor. Kıbrıs Rum Yönetimi, Ada'nın ortak sahipleri olan Kıbrıslı Türklerin doğal kaynakları üzerindeki devredilemez hakları göz ardı ederek, Doğu Akdeniz'deki tek taraflı hidrokarbonla ilgili faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu bağlamda son zamanlarda, bir sondaj gemisi altı numaralı bloğa ulaştı ve faaliyetlerini, sözde özel ekonomik bölge olarak Kıbrıs Rum Yönetimi tarafından verilen lisanslar çerçevesinde başlatmaya hazırlanıyor. GKRY var olan yetki alanları meselesini uluslararası kamuoyuna aktarırken *“Türkiye'nin bölgede gaz ve enerji kaynakları çıkarılmasına karşı çıktığı, uluslararası hukuku ihlal ettiği ve sözde GKRY MEB alanlarına saygı göstermediğini”* her fırsatta dillendirmektedir.

Rum yönetiminin iddialarına karşın Türkiye, Doğu Akdeniz'de rezervlerinin sondajlanmasının sadece Kıbrıs meselesinin çözüme kavuşturulması ve Kıbrıs Türklerinin de çıkarlarının ve hukuklarının ihmal edilmemesi ile ancak bunun gerçekleşebileceğini ifade etmektedir. Uluslararası diplomasi de tartışılmakta olan yetki alanları ve deniz sınırlandırma problemi yalnızca Kıbrıs Rum Kesimi'nin bölgedeki doğal kaynakları sondajlama çalışmaları ile ilgili değildir. Sorun, Rum Yönetiminin KKTC ve Türkiye'nin deniz yetki alanlarını hukuka aykırı bir şekilde ihlal ederek üçüncü devletlerle antlaşmalar imzalamalarıdır. Sorun, Rum yönetiminin Kıbrıs'ın tek hakimi kendisiymiş gibi davranması bunun sonucunda da denizler üzerinde de egemenlik kurma girişimidir.

Bunu gerçekleştirirken de Türkiye'nin deniz alanlarına fiili tecavüz etme girişimlerinin ve Kıbrıs Türk haklarını görmezden gelme faaliyetlerinin yaşanması ile yeni bir boyuta girmiştir. Gelişmelerin diğer bir yönü ise, Rum yönetiminin iç hukukunu ve ulus ötesi deniz hukukunu keyfi bir şekilde yorumlayarak denizlerde kontrol bölgelerini genişletme girişimi içerisinde bulunarak elde edeceği enerji silahını kullanarak hukuksuz atmış olduğu adımlara meşruiyet kazandırmayı düşünmektedir. Bu faaliyetlerinin arka planında yatan ana saik ise, 1950'lerden beri sesli bir şekilde dile getirilen Enosis ve tarihsel kökleri daha eskiye dayanan Hellenizm düşüncesi yatmaktadır.

Rum Yönetimi, bu girişimlerini, hukuksuz bir şekilde ortaya koyduğu MEB'leri muhafaza etmek için silahlanma ya da askeri özellik taşıyan arama kurtarma faaliyetleri adı altında bölgesel veya ulus ötesi tatbikatlar düzenleyerek Türkiye'yi bölgede bir tehdit unsuru olarak gösterme eğilimindedir. Bütün bunların yanında Münhasır Ekonomik Bölgeler konusunda atmış oldukları hukuksuz adımların uluslararası hukuka uygun olduğunu iddia etmekte ve Türkiye'nin bu adımları engelleyici bir takım girişimlerini ise, hukuksuz olarak nitelendirmektedirler. Halbuki, Uluslararası Adalet Divanı'nın bu konuda vermiş olduğu kararlarda açık bir şekilde bu konuda hukuka aykırı davranan tarafın Rum Yönetimi olduğu belirtilmektedir. Rum Yönetimi, bölgedeki rezervlerin bölge ülkeleri tarafından eşit bir şekilde hakkaniyet ölçüsünde paylaşımın olabilmesi için Kıbrıs meselesinin çözüme kavuşturulması gerektiğini dile getirirken, konunun müzakereler kapsamında değerlendirilmesine karşı çıkmaktadır. Bu çerçevede Ege'de tarihî derinliği bulunan sorunlar ciddiyetini korurken, Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması önemli bir bölgesel ihtilâf haline gelmiştir.

Rum Kesimi yönetimi ile Türkiye arasındaki sorunun unsurlarından birisi, Rum tarafının adada tek söz sahibinin kendisi olduğunu iddia ederek 2007'den sonra ilan ettiği MEB alanlarının Türkiye'nin kıta sahanlığı ile örtüşmesidir. Bunun yanında Rum Kesiminin ilan ettiği bu alanlar KKTC'nin deniz alanları ile de örtüşmektedir. Nitekim, *"GKRY'nin mevcut uygulamaları Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin (KKTC)'nin haklarını da ihlal etmektedir. GKRY'nin ihaleye açtığı alanların yüz ölçümü 55.000 km²'ye ulaşmaktadır. Türkiye'nin haklarına tecavüz eden 7.000 km²'lik alan çıktıktan sonra geriye kalan 48.000 km²'lik sahanın her bir santimetre karesinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin de hakları vardır"* (Başaren, 2017:22).

Uluslararası deniz hukukundan kaynaklanan ve doğal hak kabul görülen 200 millik bir kıta sahanlığı hakkına sahip olan Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki kıta sahanlığı ve buna atfen ilan edebileceği münhasır ekonomik bölge yüzölçümü ise yaklaşık 145.000 km²'dir. Güneyin ve Yunanistan'ın Türkiye'nin bölgesel haklarını göz önüne almadan deniz alanlarında Yunanistan'ın 71.000 km², GKRY'nin de 33.000km²'sini elde etme girişimi Türkiye'nin sahip olduğu 145.000km²lik bölgeden yalnızca 41.000km²'lik bölge ile sınırlandırılarak Antalya körfezinde Akdeniz'de söz sahibi olabileceği anlamına gelmektedir. Bu durum Türkiye'nin güvenliği açısından da sıkıntılıdır. Doğu Akdeniz'deki güvenlik ortamını belirleyecek en önemli uyuşmazlık konusu, deniz yetki alanlarının sınırlandırılması olacaktır.

Bu süreçte Kıbrıs Rum yönetimi için en iyi seçeneğin, Kıbrıslı Türkler ile adada devam etmekte olan hidrokarbon faaliyetlerini yönetmek için ortak bir komisyon oluşturmak olduğu ve gelecekteki tüm ürünlerin her iki topluluğa ait olması yönünde adımlar atmasıdır. Bu adımlar, hem Kıbrıslı hem de Kıbrıslı Türkler için en iyi seçeneklerden birini oluşturuyor. Böyle bir hareketin önemli sonuçları olabilir. Birincisi, Doğu Akdeniz'deki gerginliği Türkiye ve Kıbrıs Rum Kesimi arasında yaymak, ikincisinin adadaki petrol ve doğalgaz arama faaliyetlerine devam etmesine izin vermek. İkincisi, böyle bir ortaklık, gelecekteki birleşik bir Kıbrıs devleti için her iki tarafın da ortaklaşa yürüttüğü ortak eylem örneğini oluşturabilir. Genel anlamda, Kıbrıslı Rumların adanın petrol ve gaz rezervlerine gelince tek taraflılığı terk etme kararı, iki halk arasında yeni bir sayfa açabilir.

Bunun yerine, bölgedeki gerginlik devam ederken, Kıbrıslı Rumlar, bu çatışmayı Türkiye ile dünyanın geri kalanı arasındaki uluslararası anlaşmazlığa dönüştürmek için büyük küresel enerji şirketleriyle daha fazla sözleşme imzalamaya çalıştıkça. Türkiye'nin zayıf karnı olan dış politikasından, özellikle de ABD'ye ve bazı Avrupa ülkelerinden yararlanmak için çalışıyorlar.

Türkiye, atılan hukuk dışı adımların ve bu sonucun farkında olarak Doğu Akdeniz'de haklarının muhafazası için ortaya koyduğu politika, gerek bu bölgede gerekse de Ege'de deniz yetki alanlarının hukuk dışı yollarla sonuca ulaşılma gayretlerine izin vermeyeceğini göstermektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin ve KKTC'nin hızlı bir şekilde yeni bir sınırlandırma antlaşması yoluna kesinlikle gitmeli ve Mısır- Yunanistan GKRY arasında tasarlanan sınırlandırma antlaşmasının engellenmesi gerekmektedir. KKTC'de ilgili yasal mevzuatını yenileyerek, yetersiz olan deniz yetki alanları yasalarının ayrı başlıklar ile tanımlanması ise zaruridir.

Kıbrıs Rum Kesimi'nin bölgede doğalgaz arama çalışmalarını başlatması Türkiye için zaten güvenlikle doldurulmuş bir alan olan Kıbrıs sorununu yeni bir alana taşımıştır. Daha önce askeri ve siyasi olarak güvenlikleştirilen Kıbrıs bu kez ekonomik olarak güvenlikleştirilmiştir. Bunun görünen sebebi Rumların tek başına arama çalışmalarına başlaması ve rezervlerden doğacak refahı adanın kuzeyiyle paylaşmayacak olmasıdır. Türk karar vericileri söylemler aracılığıyla hem kendi hem de KKTC kamuoyunu söylemler aracılığıyla ikna ederek Doğu Akdeniz'de olağanüstü girişimlerde bulunabilmiştir.

Özetle bugün bölgede yaşanan olaylar Doğu Akdeniz'in siyasi coğrafyasının yeniden belirlenmesi üzerinde yapılmaktadır. Gelecekteki en az yüz yıllık bir yansımanın hedef ve stratejilerinden ibarettir. Yaşanan mücadele Hidrokarbon rezervleri yanında stratejik

öneme sahip olan bölge üzerinde Amerika ve Rusya gibi küresel güçlerinde eklemlendiği bir hegemonya mücadelesidir. Bu süreçte yaşanan ekonomik ve siyasi gelişmeler Kıbrıs'ın stratejik önemini tekrar ön plana çıkarmıştır. Bölgede ABD'nin en büyük stratejik ortağı İsrail eksen değiştirmiş ve Kıbrıs'a yönelmiştir. Suriye'de ki güçleriyle bölgede var olmak isteyen Rusya'da 200 yıllık Rus – Yunan ilişkilerini kullanarak etkinliğini artırma eğilimindedir. İkili ya da çok taraflı bölgesel ve küresel rekabet unsurlarını bir arada barındıran çevre denizlerimizdeki istikrar ile hak ve menfaatlerimizin korunması, Türkiye'nin güvenlik ve ekonomik çıkarları açısından her zamankinden daha önemli hâle gelmiştir. Bu sebeplerle çok aktörlü bu gelişmeler denkleminde bölgedeki askeri güç unsurları giderek önem kazanmaktadır. Ana vatanda güvende olmak için, denizlerde güçlü olmak; dünyada söz sahibi olmak için, tüm denizlerde var olmak gereklidir. Karadeniz, Ege ve Doğu Akdeniz'in, kendilerine özgü güvenlik dinamikleri bulunmakla birlikte, jeopolitik ve askerî hareketliliğin yoğunluğuna göre birbirleriyle etkileşimi de artabilmektedir. Bu bağlamda Deniz gücü üstünlüğü Akdeniz'de kimde ise zafere daha yakın olacaktır. Türkiye kısa hedefli politikalar yerine milli çıkarlarını sağlayacak uzun süreçli politikalar geliştirmeli ve öncelikle bölge ülkelerinin güvenini kazanmaya çalışmalıdır. Bir çok bakımdan Türkiye siyasi karar alternatiflerine sahiptir.

KAYNAKÇA

- Acar, I. & M. Yılmaz (2018). Doğu Akdeniz Kıta Sahanelığı Sorunsalı Üzerinden Doğalgaz Paylaşımı. *TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu*, 597-607.
- Ağdemir, A. M. (2016). Relations Between Israel and the South Cyprus Greek Administration: A New Alignment in the Eastern Mediterranean? *Perceptions*, XXI(2), 103-125.
- Aksoy, M. (2016). *Mevcut Enerji Açısından Doğu Akdeniz Bölgesi*. İnsamer.
- Alagöz, E. A. (2016). Çin'in Enerji Güvenliğinin İran ile İlişkilerine Etkisi. *The Turkish Yearbook of International Relations*, 47, 58-78.
- Alterman, J. B., Conley, H. A., Malka, H., & Donatienne, R. (2018). *Restoring The eastern Mediteranean as a U.S. Staregic Anchor*. CSIS.
- Aslim, İ. (2017). Energy Sources in the Eastern Mediterranean: Contributor to Solve the Problems in Cyprus, Turkey, and Israel Triangle? *Athens Journal of Mediterranean Studies*, 4(1), 37-46.
- Atun, A.(2011). *Rumlar, Doğalgaz ve Türkiye*. Erişim Adresi (30 Kasım 2018): <http://www.ataatun.org/rumlar-dogalgaz-ve-turkiye.html>
- Aydoğan, M. (2002). *Avrupa Birliğinin Neresindeyiz? Tanzimattan Gümrük Birliği'ne*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Bahçeli, T. (2001). Turkey's Cyprus Challenge: Preserving the Gains of 1974. D. Keridis içinde, *Greek-Turkish Relations In the Era of Globalization* (s. 208-222). Massachusetts: Fidelity Press.
- Başeren, S.H. (2010). *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı*. İstanbul: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı.
- Bekarlar, F. (2007). *Kıbrıs Sorununun Doğuşu*. İstanbul: Trand Yayınları.
- Buchan, D., & Keay, M. (2016). *EU energy policy – 4*. OXFORD ENERGY COMMENT.
- Cankara, Y. (2016). Doğu Akdeniz'in Artan Petropolitik Önemi ve Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs Siyaseti. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(4), 18-35.

- Caşın, M. H. (2015). A New Geopolitical Game In Mediterranean Hydrocarbons Windows Of Opportunities Or New Challenges? *Journal of Caspian Affairs*, 1(1), 47-72.
- Cherp, A. (2015). *Energy and Security*. Kasım 30, 2018 tarihinde https://www.iiasa.ac.at/web/home/research/Flagship-Projects/Global-Energy-Assessment/GEA_Chapter5_security_lowres.pdf adresinden alındı
- Cingoli, J. (2016). *The New Energy Resources in the Centre-East Mediterranean: Potential Current and Future Geo-Strategic Consequences*. IAI.
- Constantinides, S. (2016). Geopolitical Pokerin the Eastern Mediterranean. A. Petasis içinde, *Intractable Dilemmas in the Energy-Rich Eastern Mediterranean* (s. 1-47). London: Cambridge School Publishing.
- Crospey, S., & Brown, E. (2014). *Energy: The West's Strategic Opportunity in the Eastern Mediterranean*. Hudson Institute.
- Demir, N., & Tekir, O. (2017). Sharing Energy Resources of Eastern Mediterranean: Regional and Global Dynamics. *Economic and Environmental Studies*, 17(4), 651-674.
- Demiryol, T. (2015). *Kıbrıs'ta Enerji Diplomasisi ve Güvenlik*. İstanbul: Beta.
- Doster, B. (2014). Türkiye'nin Enerjide Dışa Bağımlılığının Türkiye Rusya İlişkilerine Etkileri. *Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi*, (s. 599-609). Kocaeli.
- El-Katiri, L., & Fattouh, B. (2014). East Mediterranean Gas: What Kind of Game Changer. *Research Research*.
- Ellinas, C., Roberts, J., Tzimitras, H., & Koranyi, D. (2016). *Hydrocarbon Developments in the Eastern Mediterranean The Case for Pragmatism*. Global Energy Center Atlantic Council.
- Eminel, E. (2016). In Partial Fulfillment of the Requirements For The Degree of Doctor of Philosophy in the Department of International Relations. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara.
- Erdoğan, H. (2016). Kıbrıs Meselesinin Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerine Etkileri. *Akademik Hassasiyetler*, 135-161.

- Ertürk, M. (2017). Energy Dispute in the East Mediterranean between Turkey and Greece. *Journal of Current Researches on Social Sciences*, 7(2), 15-26.
- European Energy Security Strategy. (2014, 08 14). Kasım 30, 2018 tarihinde <https://ec.europa.eu>:
https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/publication/European_Energy_Security_Strategy_en.pdf adresinden alındı
- Fırat, M. (1997). *1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*. Ankara.
- Georgiou, G. (2016). Eastern mediterranean Energy and Pivotal Role of Israel. A. Petasis içinde, *Intractable Dilemmas in the Energy-Rich Eastern Mediterranean* (s. 93-121). London: Cambridge School Publishing.
- Gözgüzelli, E. (2019). Doğu Akdeniz’de Hidrokarbon Faaliyetleri ve Projeler, *Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Analiz*, N.229., 1-13.
- Grigoriadis, I. N. (2014). Energy Discoveries In the Easter Mediterreanean: Conflict or Coorparation. *Middle Est Policy*, 21(3), 121-133.
- Güler, Y. (2004). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi G.Ü. Kırşehir Eğitim fakültesi Dergisi. *G.Ü. Kırşehir Eğitim fakültesi Dergisi*, 1(5), 101-112.
- Günaydın, E. (2014). Turkey’s Potential Role in the Emerging South-Eastern MediterraneanEnergy Corridor. *Istituto Affari Internazionali Working Paper*.
- Gürel, A., & Mullen, F. (2014). *Can Eastern Mediterranean Gas Discoveries Have a Positive Impact on Turkey-EU Relations?* İstanbul: Istanbul Policy Center.
- Gürel, A., Mullen, F., & Tzimitras, H. (2013). *The Cyprus Hydrocarbons Issue: Context, Positions and Future Scenario*. PCC REPORT.
- Güvenç, S., & Egeli, S. (2016). Changing Naval Balances in the Eastern Mediterranean: İmplications For Turkey. *Turkish Policy Quarterly*, 15(1), 93-105.
- Hasgüler, M. (2007). *Kıbrıs’ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Hasgüler, M., & Özkaleli, M. F. (2010). *Kırs’ta Metamorfoz ve Paradigma Değişimi*. Ankara: USAK.
- Holland, A. (2015). *Energy and Geopolitics in the Eastern Mediterranean*. ASP.

- <http://www.defenceturkey.com>. (2018, October 25). Kasım 20, 2018 tarihinde <http://www.defenceturkey.com/en/content/turkish-naval-forces-dependable-in-cooperation-deterrent-in-crises-and-decisive-in-combat-2939#.XCjXC1wzbIV> adresinden alındı
- <https://www.geopoliticalmonitor.com>: (2018, October 25) Haziran 25, 2019 tarihinde <https://www.geopoliticalmonitor.com/the-cyprus-issue-and-natural-gas-in-the-eastern-mediterranean/>
- Inbar, E. (2014). *The New Strategic Equation in the Eastern Mediterranean*. Mideast Security and Policy Studies No. 109.
- Jergen, M. (2014). *Energy policy in the European Union: The power and limits of discourse*. Les Cahiers européens de Sciences Po.
- Kaliber, A. (2007). Türkiye’de Güvenlikleştirilmiş Bir Alan Olarak Dış Politikayı Yeniden Düşünmek: Kıbrıs Örneği. *Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 2(7), 31-60.
- Kambas, M. (2014, Mayıs 22). Biden Says Possible to End Cyprus Division. *Reuters*.
- Karaçin, B. B. (2019, Haziran 10). *Doğu Akdeniz’de Siyasi Dengeleri Değiştirecek Yeni Bir Denklem mi Oluşuyor?* http://www.topraksuenerji.com/The_adventure_of_the_Eastern_Mediterranean_energy.pdf adresinden alınmıştır
- Karagöl, E. T., & Özdemir, Z. B. (2017). *Türkiye’nin Enerji Ticaret Merkezi Olmasında Doğu Akdeniz’in Rolü*. Ankara: SETA.
- Karluk, R. (2002). *Avrupa Birliği ve Türkiye*. İstanbul: Beta.
- Kasım, K. (2007). Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu. *Akademik Bakış*, 1(1), 57-72.
- Katiri, E., & Fattouh, B. (2014). *The East Mediterranean: The Middle East’s Last Hydrocarbon Frontier*. Kasım 30, 2018 tarihinde Joint Report by the Egmont Institute and the Atlantic Council: Energy in the Mediterranean: Promise and Peril?: http://www.egmontinstitute.be/content/uploads/2014/05/ep_65.pdf?type=pdf adresinden alındı
- Kaya, F. (2018). Türkiye’nin AB Üyeliği Açısından Kıbrıs Sorunu. *Akademik Bakış Dergisi*(66), 180-194.

- Keser, U. (2006). Kıbrıs'ın Stratejik Önemi Bağlamında Adada Askeri Faaliyetler ve İlgili Tarafların Askeri Gücü. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*(3), 115-147.
- Khashan, H. (2016). The Energy Factor in Esatern Mediterranean Relations. A. Petasis içinde, *In tractable Dilemmas in the Energy-Rich Eastern Mediterranean* (s. 177-195). London: Cambridge Scholl Publishing.
- Kızıltan, A., & Ersungur, M. (2006). Türkiye'de İller ve Bölgelerin Ekonomik Büyüme Düzeyleri Arasında Uzun Dönem İlişkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve idari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), 351-30.
- Klare, M. (2018). *Rising Powers, Shrinking Planet: The New Geopolitics of Energy*. New York: Metropolitan Books.
- Kyris, G. (2012). The European Union and the Cyprus problem: a story of limited impetus. *Eastern Journal Of European Studies*, 3(1), 87-99.
- Lesser, I. O. (2009). *The United States And The Mediterranean:A New Strategic Context*. MEDAC.
- Mor, H. (2008). Kıbrıs Sorununun Türkiye-AB İlişkilerine Endekslenme Süreci. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*(7), 983-1026.
- Olayele, F. B. (2015). *The Geopolitics of Oil and Gas*. Aralık 1, 2018 tarihinde International Association for Energy Economics,: file:///C:/Users/sonyh/Downloads/152ola-rev.pdf adresinden alındı
- Orhun, F. Ç. (2017). Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarının Kıbrıs Sorununa Muhtemel Etkileri. *VAKANÜVİS- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 37-54.
- Örnek, S., & Mızrak, B. (2016). Bir Güvenlik Sorunu Olarak Kıbrıs'ın Enerji Kaynakları ve Uluslararası Aktörlerin Politikaları. *Bilge Strateji*, 8(15), 13-32.
- Özdemir, E. (2014). *Amerikan Belgelerine Göre Türkiye'de Azınlıklar ve Fener Rum Patrikhanesi*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Özersay, K. (2002). *Kıbrıs Sorunu Hukuksal Bir İnceleme*. Ankara. Ankara: Asam.
- Özev, M. H. (2013). *Küresel Denklemden Türkiye'nin Enerji Güvenliği*. Ankara: SETA.
- Özgür, H. K. (2017). Eastern Mediterranean Hydrocarbons: Regional Potential, Challenges Ahead, and the 'Hydrocarbon-ization' of the Cyprus Problem. *Perceptions*, XXII(2-3), 31-56.

- Öztürk, İ. (2006). Cyprus-EU Relations: Possible Scenarios For The Future. *Pakistan Journal of Applied Sciences*, 2(2), 237-244.
- Reçber, K. (2009). *Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri*. İstanbul: Alfa.
- Rocco, A. (2017). *Energy Governance in EURussia Energy Relations: Paving the Way Towards an Energy*. Wrking Paper.
- Rutledge, I. (2006). *Addicted to Oil: America's Relentless Drive for Energy Security*. New York.
- Sakin, S., & Dokuyan, S. (2010). *Kıbrıs ve 6-7 Eylül Olayları(Menderes ve Zorlu'nun Tarihi Sınavı)*,. İstanbul.
- Schmid, D. (2013). *Towards an energy revolution the Eastearn Mediterreanean ant Possitive effect for the EU*. CIES.
- Shaelou, P. L. (2010). *The Eu and Cyprus: Principles and Strategies of Full Integration*. Boston: Leiden.
- Soysal, M. (2008, Ocak 4). Kıbrıs Encamı. *Cumhuriyet*.
- Stergiou, A. (2017). Russia's Energy and Defense Strategy in the Eastern Mediterranean. *Economics World*, 5(2), 101-119.
- Tamçelik, S. (2003). Kıbrıs-Avrupa Birliği İlişkileri II. *Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Degisi*, 187-215.
- Tamçelik, S., & Kurt, E. (2015). Değişen Doğu Akdeniz Denkleminde Mısır'ın Hidrokarbon Politikası ve Türkiye'ye Yansımaları. *1. Uluslararası Avrasya Enerji Sorunları Sempozyumu*, (s. 445-462). Denizli.
- Tanchum, M. (2015). *A New Equilibrium: The Republic Of Cyprus Israel, And Turkey In The EastreanMediterranean Strateçig Archyecture*. Peace Research Institute Oslo.
- Tuncer, H. (2012). *Kıbrıs Sarmalı: Nasıl Bir Çözüm?* İstanbul: Kaynak.
- Türk Deniz Kuvvetleri Stratejisi (2017), Ankara: Deniz Kuvvetleri.
- Ulusoy, K. (2015). *Doğu Akdeniz'de Güç Mücadelesi ve Kıbrıs Sorunu*. Ankara: Usak.
- Uzer, U., & Cengiz, M. (2002). *Kıbrıs Sorunu*. Ankara: Ankara Barosu Yayınları.

- Ülker, H. İ., Gürson, P., Topcu, M. K., & Erkan, E. T. (2013). Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarının Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Ekonomisine Etkileri. *International Conference On Eurasian Economies*, (s. 1027-1031).
- Winrow, G. M. (2016). The European Energy Landscape. A. G. Moran, H. Tzimitras, & H. Faustmann içinde, *Global Energy Debates And The Eastern Mediterranean* (s. 15-23).
- Yergin, D. (2000). Ensuring Energy Security. *Foreign Affairs*, 84(2), 69-82.
- Yergin, D. (2005). Energy Security and Markets. J. H. Kalicki, & D. L. Goldwyn içinde, *Edit. Jan H. Kalicki, David L. Goldwyn, Energy & Security Toward A New Foreign Policy Strategy* (s. 51-64). Washington: Woodrow Wilson Center Press,.
- Yıldız, D., & Yaşar, D. (2012). *Doğu Akdeniz'de Küresel Satranç*. İstanbul: Truva Yayınları.
- Yılmaz, E. (2018). *Doğu Akdeniz'de Enerji Çıkmazı*. Ankara: SETA.

ÖZGEÇMİŞ

2005-2007 Deniz Astsubay Meslek Yüksek Okulu (Mezuniyet 2/523) ‘ndan mezun oldu. 2007 yılında The English Center’de İngilizce ileri seviye eğitimi gördü. 2012 yılında Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme Bölümü’nü bitirdi. 2013 yılında Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı yüksek lisans eğitimine başladı. 2014 yılında Almanca, 2015 yılında Rusça eğitimi aldı. 2017 yılında Deniz Kuvvetleri Subaylık Nosyonu Kazandırılması Eğitimi (Statü Değişikliği) aldı.

